

К.В. Десятник

Уроки духовності

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Педагогічний інститут

К.В. Десятник

Уроки духовності

Навчально-методичний посібник

Луцьк – 2010

УДК 37.03(075)
ББК 74.200.5я7
У 71

*Рекомендовано до друку вченою радою Волинського національного
університету імені Лесі Українки.
(протокол № 8 від.26.02.2010 р.)*

Рецензенти:

Сметанський М.І. – доктор педагогічних наук, професор Вінницького державного педагогічного університету імені М.М. Коцюбинського;

Белкіна-Ковальчук О.В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки Волинського національного університету імені Лесі Українки.

У 71 **Десятник К.В.**

Уроки духовності: Навч.-метод. посіб. – Луцьк : ПП Іванюк В.П., 2010. – 174 с.

Навчально-методичний посібник містить теоретичний матеріал, календарне планування та конспекти уроків, практичні поради щодо проведення факультативних занять із курсу “Уроки духовності” з учнями молодшого шкільного віку.

Особлива увага приділяється формуванню позитивних емоцій у дітей, вихованню важливих духовно-моральних чеснот (доброти, чесності, людяності, гідності) та мотивації самовдосконалення.

Для учителів початкових класів, педагогів-організаторів виховної роботи, керівників факультативів, вихователів, студентів педагогічних ВНЗ, батьків.

УДК 37.03(075)
ББК 74.200.5я7

© Десятник К.В., 2010

ЗМІСТ

Передмова	4
Теоретичні засади виховання духовності молодших школярів	5
1. Суть і структура духовності як наукового поняття.....	5
2. Індивідуально-психологічні особливості формування духовності молодших школярів.....	11
3. Педагогічні умови виховання духовності молодших школярів	16
Уроки духовності: методичний інструментарій	19
Урок 1. Внутрішній світ людини.....	19
Урок 2. Цінність та винятковість кожного з нас.....	24
Урок 3. Будь людиною !	26
Урок 4. Правила життя	30
Урок 5. “Вік жив, а чужого не вкради”	34
Урок 6. Чесність	39
Урок 7. Вчимося бути добрими людьми	46
Урок 8. Любов та піклування.....	49
Урок 9. Любов та піклування (продовження теми).....	52
Урок 10. “Тато, мама і я – чудова сім’я”	55
Урок 11. Що таке дружба?	59
Урок 12. Уміє прощати!	63
Урок 13. Чистота душі.....	68
Урок 14. Різдвяна ялинка (виріб).....	72
Урок 15. Підсумкове заняття	77
Урок 16. Ввічливість.....	79
Урок 17. Навіщо потрібна самооцінка.....	87
Урок 18. Емоції та почуття.....	91
Урок 19. Радість і щастя	101
Урок 20. Коли тобі сумно.....	107
Урок 21. Духовна сила.....	111
Урок 22. Духовність і здоров’я.....	114
Урок 23. У пошуках прекрасного!	121
Урок 24. Краса душі.....	128
Урок 25. Совість.....	132
Урок 26. Учимося жити в мирі та злагоді	135
Урок 27. Долоні (виріб)	138
Урок 28. Познайомся сам із собою.....	141
Урок 29. Підсумкове опитування	146
Урок 30. Заняття на природі	150
Пам’ятка вчителю.....	153
Календарне планування.....	167
Список рекомендованої літератури.....	171

Передмова

У сучасних умовах життя у світі спокус, меркантильних людських взаємин, втрати гідності, людяності, щирості, виховання духовності особистості школяра постає гострою необхідністю, що забезпечує повноцінне духовне становлення молодого покоління.

Зауважимо, що ще з сивої давнини саме школа вважалась тим осередком, де навчали читати, писати, рахувати, думати і, найголовніше, виховували та прищеплювали високі духовні й моральні засади. Вочевидь, постать учителя в житті дитини, зокрема молодшого шкільного віку, посідає друге за впливом та значущістю місце, поступаючись у цьому лише батькам.

Виховання духовності, формування системи духовних цінностей і переконань, моральних якостей особистості вимагає копіткої терпеливої праці вчителя, спрямованої на плекання доброти, любові, щирості, милосердя, мудрості і нетерпимості до зла у дитячих душах.

Практика показує, що використання лише виховних можливостей навчальних предметів у школі не є достатнім для виховання духовності молодших школярів. Це компенсується факультативними заняттями, де проводиться цілеспрямована, систематична робота вчителя з дітьми, спрямована на активізацію духовного розвитку особистості.

У навчально-методичному посібнику ми пропонуємо матеріали, які, на нашу думку, сприятимуть формуванню духовно багатой, впевненої в собі, щасливої, самодостатньої особистості з позитивним ставленням до світу, до людей і до самої себе.

Теоретичні засади виховання духовності молодших школярів

1. Суть і структура духовності як наукового поняття

Термін “духовність” сьогодні досить часто вживається у науковій та публіцистичній лексиці, у засобах масової інформації тощо. Проте у сучасній науці відсутнє чітке тлумачення змістової сутності цього феномену. Щоб з’ясувати його суть, потрібно спочатку розтлумачити такі поняття як “дух”, “духовний”, “душа”.

У філософії “дух” – ідеальне, безтілесне начало на відміну від матеріального, тілесного. Часто поняття “дух” уживається як синонім слова свідомість. У переносному значенні “дух” – внутрішній стан, моральна сила людини. Також дух може означати сукупність рис характеру, темпераменту, знань, переконань, що надає сили і наснаги, спонукає до дій, діяльності. У християнстві “дух святий” – третя особа святої трійці. Загальновідомі вирази: “у здоровому тілі – здоровий дух”; “дух суперечності”; “бойовий дух”; “випустити дух” – померти; “вистачить духу” – вистачить сил; “як на духу” – відверто.

Слово “духовний” означає пов’язаний з внутрішнім психічним життям людини, моральним світом її, із спільністю ідей, поглядів, прагнень і т. ін.

Душа – внутрішній психічний стан людини, її свідомість. Душа – сукупність тісно пов’язаних з організмом психічних явищ, зокрема почуттів і прагнень. Кажуть: радісно на душі; залізи в душу (допитуватися про потаємне); кривити душею (бути нещирим); душа не лежить до чогось (не цікавить хтось або щось, немає симпатії, довіри); відданий душею і тілом своїй справі; відвести душу (висловити все, що накопичилося, розважитись).

Душевність характеризується добрим ставленням людини до навколишніх людей, турботою, увагою, готовністю прийти на допомогу, ділити радість і горе.

Поняття “духовність” у філософському, психологічному та педагогічному аспектах трактується по-різному.

У сучасній філософії розуміння духовності включає в себе три начала – пізнавальне, моральне та естетичне. Вимірами духовності є гармонія розуму, почуття і волі особистості, діалектичний взаємозв’язок істини, добра і краси.

Розум дає знання, а знання – це сила. Розумна людина – це сильна людина. Разом з тим не слід перебільшувати можливості розуму. Розум може бути не тільки “добрим”, а й “злим”, підпорядкованим досягненню злочинних цілей. Розум перетворюється на протилежність як тільки відривається від свого першоджерела – глибокої людської чуттєвості.

“Голий” раціоналізм виявляється неспроможним там, де треба діяти не за алгоритмом, не за формулою, а за власною ініціативою і відповідально. Істина потребує людського засвоєння – осмислення через почуття. Щоб бути незаперечною, істина повинна підтверджуватися добром і красою.

Чуттєвість – важливий компонент духовності. Добро і краса – її головні опорні пункти. Проте духовність не може бути зведена до чуттєвості. Почуття втрачають раціонально-чинний зміст, якщо вони не пройшли через контроль розуму, життєвого досвіду, людської мудрості.

Отже, духовність органічно поєднує раціональну і чуттєву складові. Вона – гармонійна єдність істини, добра і краси. У дійсно людській духовності істина завжди гарна і добра, добро – істинне і гарне, краса – добра та істинна саме тому, що почуття і розум не суперечать, а взаємодоповнюють одне одного, взаємодіють. Зазначена взаємодія здійснюється не в абстрактному просторово-часовому середовищі, а в діяльності і спілкуванні людей. Діяльність – це дійсність духовності. Вона існує завдяки волі, що синтезує почуття і розум, спрямовує їх на втілення в практику.

Духовність людини – цілісний феномен. Тому “гармонійна людина – це людина, в якій всі сфери її духу – почуття, воля і розум співіснують такою мірою взаємодії, де почуття формуються на засадах розуму, а розум сяє горінням почуття, де воля постає як єдність діяльності, почуття і розуму, спрямованих на свою предметну реалізацію” [48, 215].

Важливою є філософська позиція [7], за якої духовність людини виражається у її смисложиттєвих пошуках, через проблему здобуття смислу життя. За такого підходу сфера духовності ширша за обсягом і багатша за змістом від того, що пов’язане із сферою раціональності і головне тут не здобуття різноманітних знань, а їх зміст і мета. Відповідно духовність – це проблема здобуття “смислу”: “хто я, навіщо я прийшов в цей світ, яке моє місце в ньому, який зміст мого життя, на основі яких цінностей я повинен зробити вибір свого життєвого шляху, визначити мету і зміст своєї діяльності, вибрати засоби їх досягнення і оцінити її результати, на що я можу спертись в оцінці цих результатів, за якими критеріями і як можливе удосконалення моєї особистості, набуття духовної культури”. Процес здобуття “смислу” і цінностей особистісно переживається.

У психології духовність – це складне гармонійне поєднання певних психічних та особистісних якостей людини, творча здатність до самореалізації та самовдосконалення, зумовлена такими особливостями когнітивно-інтелектуальної, чуттєво-емоційної та вольової царин, які сприяють успішному формуванню та реалізації потреби у цілеспрямованому пізнанні та ствердженні в її життєдіяльності істини, загальнолюдських

етичних та естетичних цінностей, усвідомленню єдності себе та Всесвіту. До компонентів духовності відносяться певні психологічні характеристики: потребово-ціннісні, вчинково-поведінкові, когнітивно-інтелектуальні, вольові, чуттєво-емоційні, гуманістичні та естетичні [51].

Змістову сутність “духовного розвитку” і “духовну активність” визначає, прийнята в психології категорія “спрямованості особистості” – інтегральна якість, яка характеризує духовний світ, особливості самовираження, рівень розвитку тих чи інших духовних якостей індивіда. До важливих критеріїв спрямованості особистості можна віднести: схильність до матеріальних або духовних цінностей; спрямованість на суспільні або особистісні потреби; готовність дотримуватись або не дотримуватись норм моралі; бажання мати свою позицію або схильність до конформізму; прагнення до самоствердження або пасивність у цьому відношенні.

В українському педагогічному словнику духовність визначається як інтелектуальна вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити, діяти “для інших”. При цьому вона співвідноситься з людською потребою пізнання світу, себе, смислу і призначення свого життя. Людина духовна в тій мірі, в якій вона задумується над цими поняттями і прагне знайти на них відповідь. Втрата духовності рівнозначна втраті людяності [11].

Людина духовна, якщо для неї суспільно значиме стало особистісно значимим. Людина духовна, коли спрямована на загальнолюдські цінності та відповідним чином виробляє і реалізує стратегію і тактику власного життя.

Духовність – це не якась особиста якість чи риса характеру, а своєрідний інтелектуально-чуттєвий, емоційний стан особистості, що протікає на позитивному тлі поведінки і діяльності людини і характеризує її як цілісну особу. Духовність, як і щастя, є тоді, коли людина сама відчуває її наявність у своєму власному “Я” та й всі оточуючі відчувають, що справді людина високої духовності у всіх проявах її життєдіяльності і життєтворчості.

Ми визначаємо *духовність*, як інтегративну якість особистості, що детермінується зовнішніми (соціальними) і внутрішніми (когнітивно-інтелектуальною, чуттєво-емоційною та вольовою сферами психіки) чинниками, і виражається у світогляді, системі духовних цінностей, ідеалах, переконаннях, у визначенні смислу життя, у потребі самовдосконалення, пізнання світу, себе, інших людей та реалізується в процесі життєдіяльності.

Духовність особистості характеризується внутрішньою структурою і динамічністю її структурних компонентів, що проявляється у здатності

складників духовності змінюватись в різних біологічних і соціокультурних умовах.

Ми виділяємо такі *структурні компоненти* даного поняття: когнітивно-інтелектуальний, чуттєво-емоційний, вольовий, аксіологічний, потребнісний, естетичний, морально-гуманістичний, діяльнісний. Всі складові духовності взаємопов'язані між собою, взаємозалежні і доповнюють один одного. На нашу думку структура духовності особистості є відносно незмінною упродовж життєдіяльності та духовного розвитку людини, змінною є лише змістова наповнюваність її структурних елементів.

Когнітивно-інтелектуальний. Інтелект – це індивідуальна особливість людини, що стосується її пізнавальної сфери, перш за все – мислення, пам'яті, сприймання, уявлення, уваги та ін. Безумовно, духовність не знаходиться у прямому зв'язку з інтелектуальними здібностями, але останні визначають форму вираженості, реалізації духовності. Об'єктом пізнавальної діяльності може виступати як навколишня дійсність (пізнання світу в цілому), так і сама людина (самопізнання). Пізнавальна діяльність індивіда, будучи духовним потенціалом та духовними здібностями особистості, містить три етапи – набуття (сприймання) знань, засвоєння (осмислення) та оперування знаннями.

Чуттєво-емоційний. Самого по собі знання духовних цінностей, ідеалів, норм поведінки не достатньо для того, щоб людина ними керувалась, тільки ставши предметом стійких почуттів, ці знання перетворюються в реальні спонукання до діяльності. Формування високодуховної особистості передбачає розвиненість емоційної сфери людини – здатність до переживання широкої гами емоцій та почуттів, зокрема духовних (совість, провина, каяття, сором, віра, надія, любов, щастя, радість, симпатія, обов'язок тощо), здатність до емоційного відгуку: співчуття, співпереживання, терпимість, емпатія, повага до чужого “Я”, думок, почуттів інших людей.

Вольовий. Воля синтезує почуття і розум, спрямовує їх на втілення в практику. Вона є регулюючим механізмом, який керує поведінкою, у ній проявляється свідомо активність людини, спрямована на подолання внутрішніх і зовнішніх труднощів. Проявляється у таких якостях особистості, як цілеспрямованість, організованість, дисциплінованість, наполегливість, самовладання, саморегуляція тощо.

Аксіологічний. Даний компонент включає духовні цінності та ціннісні орієнтації.

Духовні цінності: *загальнолюдські*, що притаманні всім людям незалежно від раси, національності, освіти, соціального становища, місця

проживання, мають першочергову життєву значущість, відбивають найважливіші життєві прагнення і поривання (добро, краса, мир, чесність, любов, милосердя, добродійність, взаємодопомога, справедливість, гідність, мудрість, жертвність тощо); *громадянські і суспільні* цінності ґрунтуються на усвідомленні кожним індивідом своєї належності до суспільства, власного місця і ролі у житті країни, на дотриманні норм суспільного життя, основних законів України, Конституції, на відповідальності (людина – як головна цінність, рівність громадян, соціальна гармонія, права, свободи, обов'язки, відповідальність); *національні* цінності визначаються специфікою національної культури, життєвого устрою, духовною спільністю кожного народу, відображають менталітет, любов до рідної землі її історії, духовної спадщини, до свого народу, Батьківщини, шану до видатних людей, героїв нації, прагнення до ідентифікації зі своїм етносом і відбиваються у народних традиціях, обрядах, віруваннях, культурі, мистецтві, етнопедагогіці (нація, національна ідея, свідомість, патріотизм); *сімейні (родинні)* цінності – духовні і моральні закони існування сім'ї, досвід попередніх поколінь, шанування предків, взаємопідтримка, взаємодопомога, що у своїй єдності забезпечує життєспроможність інституту сім'ї в житті нації, громади, зберігає її загальнолюдську цінність (кохання, рівноправність у сім'ї чоловіка і жінки, любов до дитини, пошана батька й матері, увага до менших, немічних); *особистісні* духовні цінності характеризують саму людину, визначають її особисті якості, світоглядні позиції, усвідомлення себе і свого місця в житті, прагнення до самотворення й гармонії з навколишнім світом (інтереси, погляди, переконання, ідеали, потреби особистості).

Духовні цінності стають ціннісними орієнтаціями, коли людина керується ними у своєму житті. Ціннісні орієнтації – це своєрідний вибір людиною тих чи інших цінностей: духовних чи антидуховних.

Потребнісний. Включає формування потреб у сприйнятті, засвоєнні духовних цінностей, у їх створенні та утвердженні, потреби у духовному розвитку. До духовних потреб можна віднести такі, як потреба у пізнанні світу, себе, сенсу життя, прагнення істини (пізнавальні), у сприйманні та створенні краси, потреба в переживанні прекрасного, у спілкуванні з мистецтвом (естетичні), прагнення до вироблення моральних якостей і вмінь (етичні), потреба у добродійстві та ствердженні справедливості, у гармонізації взаємин людини і світу: відношення людини до природи, до інших людей і до самого себе як частини природи і світу (гуманістичні), потреба у духовному самовдосконаленню тощо.

Естетичний. Здатність індивіда відчувати, сприймати, оцінювати дійсність за універсальною шкалою “прекрасного-потворного” відкриває

перед ним можливості репрезентації власної індивідуальності шляхом творчої самореалізації. Естетичний компонент духовності відображає специфічне чуттєво-емоційне та інтелектуально-когнітивне ставлення людини до навколишньої дійсності, відбиває її прагнення до краси, гармонії, досконалості. У творчості розкривається сутність людини, максимально проявляються її здібності і природна обдарованість.

Морально-гуманістичний. Проявляється у ставленні людини до будь-якої форми життя як вищої цінності, у повазі до людини, до її внутрішнього світу (порядність, чесність, гідність, щирість, щедрість, доброта, безкорисливість (альтруїзм), здатність до співчуття, повага, відвертість, дбайливість, милосердя, терпимість тощо).

Моральність – це, в цілому, здатність особистості до внутрішнього вибору добра та заперечення зла. З цієї визначальної особливості моральності випливає два істотних моменти: перший – необхідність наявності у свідомості особистості значень добра та зла; другий момент – вибір особистості, вольовий акт здійснення добра чи зла [30, 86].

Діяльнісний. Духовність реалізується і формується у діяльності, в поведінці та вчинках, у спілкуванні людей. Даний компонент включає життєдіяльність людини відповідно до духовних ціннісних орієнтацій, задовільнення її духовних потреб та духовно-катарсичну діяльність. Остання є особливою діяльністю за власним бажанням, та власною ініціативою зміни своєї “Я-концепції” (система знань, уявлень про себе, свої чесноти і вади, здібності, якості тощо) та її складників: “Я-фізичного”, “Я-психічного”, “Я-соціального”. У духовно-катарсичній діяльності предметом активності виступає сам її суб’єкт і спрямована вона на самопізнання, самооцінку, самовизначення, самовдосконалення.

Самопізнання – це не тільки процес спостереження за своїми діями, вчинками, думками, почуттями, а й саморозуміння, тобто мислительний процес, що спрямований на виявлення (з’ясування) істотних рис, властивостей і зв’язків у своїх діях, вчинках і почуттях. Воно є необхідною передумовою контролю за власною поведінкою, діяльністю, вчинками.

Самооцінка (позитивна-негативна, завищена, занижена, адекватна) є важливим психологічним механізмом розвитку самосвідомості особистості. Вона синтезує такі складові, як пізнання себе та емоційне ставлення до себе, і виступає внутрішнім механізмом саморегуляції.

Самовизначення – синтез образу “Я” як результату процесів самопізнання та самооцінки. Це визначення вихованцем свого місця в житті, в суспільстві, знаходження відповіді на смислові запитання “Хто Я”, “Якою Я маю бути особистістю?”, “Як нею стати?”, “Що таке для мене щастя,

любов, творчість”, “Чого я маю досягти в житті?”, “Що я зобов’язаний здійснити, від чого відмовитись?” тощо. Відповіді на ці питання утворюють ієрархію смислів та цінностей. Стрижневим смисловим утворенням внутрішнього світу особистості є смисл життя.

Самовдосконалення – цілеспрямований процес удосконалення (очищення) свого внутрішнього світу, усунення недоліків, вад, подолання конфліктів між думками і почуттями, бажаннями і необхідністю, досягнення психічної цілісності та гармонії, шляхом актуалізації внутрішніх резервів і можливостей, незважаючи на труднощі та перепони.

Духовний розвиток особистості залежить від тієї діяльності, яку вона здійснює для збагачення свого духовного світу. Якщо людина не прагне внутрішнього самовдосконалення, то вона, безумовно, духовно деградує. Духовність – це те, чому не можна навчити за допомогою настанов. Можна вказати шлях, але не можна заставити по ньому йти. Причому шляхи особистісного самовдосконалення можуть бути різними, але вони повинні бути спрямовані до однієї мети – до утвердження індивіда як Людини Духовної.

2. Індивідуально-психологічні особливості формування духовності молодших школярів

Ступінь духовного розвитку не завжди визначається віком, та коріння духовності, без сумніву, виходять з дитинства. Це надзвичайно важливий період у процесі духовного становлення особистості, оскільки закладається фундамент для сприйняття оточуючої дійсності, власного місця і ролі в ній. Разом з тим при цьому відбувається інтенсивний емоційно-чуттєвий розвиток дитини. Невдалі кроки у цьому напрямку можуть загальмувати процес духовного сходження.

Виховання духовності відіграє особливо важливу роль у становленні особистості, тому воно має розглядатися як один з головних педагогічних пріоритетів у виховній роботі, починаючи вже з початкових класів. Саме в молодшому шкільному віці закладаються основи духовності особистості, адже період молодшого шкільного дитинства є сенситивним для засвоєння духовних цінностей, моральних правил і норм. Це обумовлено надзвичайною пластичністю психіки дітей цього віку, здатністю до емоційного відгуку як передумови розвитку духовних почуттів, появою внутрішніх механізмів регуляції поведінки тощо.

Тому те, що втрачене в цей період, надолужити у наступні вікові періоди досить важко, а то й зовсім неможливо. Розвиток дитини молодшого шкільного віку відбувається дуже інтенсивно. Пізнавальні можливості,

емоційно-вольова сфера, духовно-моральний та соціальний розвиток дитини 6-7-и років, коли вона тільки приходить до школи, значно відрізняється від учня 9-10-ти років, тому потрібно використовувати можливості мікро періодів, кожного року навчання, від першого до четвертого класу.

Особистість розвивається на основі своєрідного синтезу різних видів активності та психологічних утворень, які мають вагоме значення в той чи інший віковий період. Молодший шкільний вік – це перехід від безпосередніх ставлень дитини до таких, які опосередковуються соціально виробленими нормами та способами дій. Саме в цьому віці особистість дитини кардинально змінюється, створюються сприятливі передумови для формування моральності; пізнання трансформується у самопізнання, здатність оцінювати у самооцінку, ставлення та діяльність – у самосвідомість. Поява таких системних новоутворень як “Я-діюче”, “Я-рефлексує” активізує механізми процесів особистісного зростання, самосвідомості, саморегуляції. [35, 7-8].

В. Давидов виділяє такі основні новоутворення у психіці молодшого школяра, які, на нашу думку, сприяють процесу формування духовності – це довільність дій, внутрішній план дій, теоретичне мислення, рефлексія [40, 11]. Довільність дій формується і виявляється в умінні свідомо ставити мету діяльності й шукати та знаходити засоби її досягнення, долаючи труднощі та перешкоди. Розв’язуючи навчальне завдання, дитина вимушена спрямовувати і зберігати свою увагу, що зумовлює розвиток довільної уваги. В процесі учіння діти оволодівають також прийомами довільного запам’ятовування і відтворення. Розв’язання різноманітних навчально-виховних завдань вимагає від дітей усвідомлення задуму і мети дій, визначення умов і засобів їх виконання, уміння про себе передбачати можливість їх здійснення, тобто вимагає внутрішнього плану дій.

Школа поступово обмежує дитину як суб’єкта імпульсивної поведінки, істоту, що керується наявними в даний момент інтересами. Зате вона відкриває широкий простір для вияву активності її як суб’єкта вольової поведінки, здатного приводити в дію пізнавальні процеси відповідно до завдань, довільно регулювати психічні функції. Воля першокласника характеризується нестійкістю у часі, він не може довгий час керувати своєю поведінкою. Особливо помітні зрушення у формуванні вольової поведінки у дітей віком від 9 до 11 років. У зв’язку з цим зростає їх вимогливість до себе та інших, розширюється сфера усвідомлення учнями своїх обов’язків, розуміння того, що невиконання їх може завдати шкоди оточуючим. У молодшому шкільному віці формується самостійність, упевненість в своїх силах, витримка, наполегливість.

Теоретичне мислення – один із видів мислення, суть якого полягає у пізнанні законів і правил. Таке мислення відображає істотне в явищах, об'єктах, зв'язках між ними на рівні закономірностей та тенденцій. На відміну від емпіричного мислення, де має місце узагальнення емпіричних, чуттєво отриманих ознак, виділених шляхом порівняння, теоретичне мислення вимагає узагальнення абстрактних понять. З огляду на це дитина може оволодівати вже такими абстрактними поняттями як, прекрасне і потворне, добро і зло, любов, терпимість, справедливість, заздрість, співчуття, чесність, гуманність та ін., що є необхідними в процесі формування духовності молодшого школяра.

Рефлексія – це процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів. Вона може розглядатися як форма теоретичної діяльності, спрямованої на усвідомлення власних дій. Теоретичне мислення та рефлексія формуються через необхідність розрізнити зразки суджень учителя і самостійні спроби їх побудови. Це формує вміння ніби з боку розглядати й оцінювати власні думки та дії. Розвиток рефлексії – основа самовиховання особистості. Учень з розвинутою рефлексією “програє” у своїй уяві різні вчинки, можливі наслідки, свою реакцію та реакцію оточуючих на них. Формування навиків рефлексії є важливим моментом становлення особистості. Від того наскільки учень глибоко пізнає себе і навколишнє, багато в чому залежить його відношення до світу, із світом, до себе і з самим собою, що є важливою передумовою формування духовності.

Структуру самосвідомості (за В. Мухіною) формує власне ім'я, самооцінка і домагання щодо визнання, уявлення себе як представника певної статі, уявлення себе в часі, оцінка себе щодо прав і обов'язків. На ранніх етапах шкільного життя у дітей формується внутрішня позиція, яка є виявом нового рівня самосвідомості. Цей етап особистісного розвитку є переломним, оскільки розкриває широкі можливості для відносно самостійного зростання особистості. Адже дитина з певною внутрішньою позицією здатна формувати свідоме ставлення до себе, до оточуючих людей і до подій, що відбуваються навколо неї. Особливо важливо те, що таке ставлення базується на системі духовних цінностей та моральних норм, яка утворилась у свідомості учня. У дитини виникає внутрішнє життя. В свою чергу, диференціація внутрішнього і зовнішнього життя призводить до зміни структури поведінки школяра. Утворюється орієнтувальна основа вчинку, яка є середньою ланкою між бажанням щось зробити й тим, як це бажання реалізувати у безпосередній дії, що дає можливість спрогнозувати результат діяльності і пов'язані з ним можливі емоційні переживання. З появою цієї ланки зникає дитяча безпосередність та імпульсивність вчинків. Дитина

починає обдумувати свої дії наперед. При цьому всі свої переживання вона переносить у внутрішній план, намагаючись зовні залишитись спокійною.

Саме у цей період у дитини формується самооцінка. Спочатку учень оцінює себе під впливом ставлення до нього вчителя, тому оцінка вчителя для молодших школярів є основним мотивом і мірилом їх зусиль, прагненням до успіху. Під її впливом та завдяки довільності психічних функцій і внутрішнього плану дій у дітей розвивається здатність до саморегуляції поведінки і діяльності.

Дорослі (педагоги і батьки) повинні пам'ятати, що діти молодшого шкільного віку дуже емоційні, їм властива бурхлива емоційна реакція на те, що відбувається навколо, але поступово вони оволодівають умінням керувати своїми емоціями, стають стриманішими, врівноваженішими. Основним джерелом емоцій для них, як правило, є навчальна та ігрова діяльність, завдяки якій у молодших школярів поступово розвивається усвідомлення своїх почуттів, настроїв і розуміння їх вияву іншими людьми. При цьому для молодших школярів загалом характерний життєрадісний, бадьорий настрій. Причиною афективних станів, які мають місце, є передусім розходження між потребами і можливостями їх задовільнити, прагнення отримати вищу оцінку своїх особистих якостей і реальними взаєминами із людьми. Як наслідок, дитина може виявити грубість, запальність та інші форми емоційної нерівноваженості.

Учні початкових класів емоційно вразливі. У них розвивається почуття власної гідності, зовнішнім вираженням якого є гнівне реагування на будь-яке приниження їх особистості та позитивне переживання похвали.

Розвивається почуття симпатії, відіграючи важливу роль у формуванні малих груп у класі та стихійних компаній. Взаємини у класі виступають фактором формування у дітей морально-духовних почуттів, зокрема почуття дружби, товарищескості, обов'язку, гуманності.

В. Киричок, вважає, що для дітей цього віку актуальними стають такі види потреб, як: потреба в емоційному контакті (адекватне сприйняття, розуміння й оцінювання емоційного стану іншого); потреба у дружбі, товарищескості (розуміння інтересів, захоплень, емоційних станів інших людей); потреба у повазі особистості (ставлення до іншого як до цінності); потреба в самоповазі (наявність почуття власної гідності). Розвиваються і зміцнюються внутрішні етичні інстанції, більш усвідомленими стають почуття провини, сорому, совісті, обов'язку, відповідальності, емпатії тощо [29, 10].

За дослідженнями Ж. Піаже, діти молодшого шкільного віку дотримуються моральних правил беззаперечно, слідуючи авторитетним

вказівкам дорослих, які керуються загально визнаними моральними нормами. Тому за термінологією Ж. Піаже дітей цієї вікової групи у переважній більшості можна віднести до “моральних реалістів”.

Для молодших школярів характерна відвертість, безпосередність у вираженні своїх почуттів, довірливість, чуйність, допитливість, прагнення до постійного розвитку. Важливою особливістю дітей цього віку є навіюваність і довірливість, схильність до наслідування – школярі прагнуть наслідувати дорослих, однолітків, героїв фільмів, що забезпечує виховання позитивних рис характеру та формування основ духовних якостей особистості учня.

Більшість дітей здатні виявляти співчуття не лише до кожної людини, незалежно від її соціального становища, а й до будь-якої живої істоти, шукаючи в ній друга. Так, Г. Батіщев, розмірковуючи про цінності, називаючи їх “непреходящими цінностями дитинства”, що можуть “одухотворити” все життя, по суті, говорить про природні передумови формування у дитини духовності: “це – здатність дивуватися світу у всій його невичерпній таємничості, загадковості, проблемності, бачити світ “свіжим поглядом”, бути в стані “абсолютного ненудьгування”, в стані “розкритої настіж чутливої сприйнятливості”, безмежної чуйності до “покликів, що йдуть із світу”; це – вразливість серця до протиріч, дисгармонії, невідповідності. Це здатність до “самооновлення”, оволодіння новим, відмінним від попереднього Я, при цьому не боятися розчинитись і зникнути у новому, в процесі свого особистісного становлення. Вміння у самовіддачі знаходити себе кращого, з новим, багатшим і досконалішим Я. Це – мовчазна і безхитрісна онтологічна довіра до оточуючого світу, ...до віртуальних багатств Всесвіту. ...Таке бачення світу безстрашними і довірливо-добрими очима. Це – життя у взаємності з іншими і глибинна співпричетність до інших, а через них і до всього суцього на світі” [4, 38-44].

У праці “Психологія дитинства” В. Зеньковський говорить про цілісність дитячої душі, її наївності і безпосередності, що свідчить про відсутність у дитини роздвоювання, штучності, характеризує справжнє моральне здоров’я дитячої душі, моральну чистоту, щирість, добродушність і цілісність духу, в якому закладена головна моральна сила дитинства. Моральне дозрівання дитячої душі є віссю її духовного розвитку. Дитинство є певною фазою духовного розвитку особистості. Проте духовне життя періоду дитинства не можна протиставляти дорослому віку з точки зору біологічного і соціального їх розвитку, оскільки дитинство і зрілий вік співвідносяться при цьому як підготовка до діяльності і, власне, сама діяльність. У грі, як формі діяльності, дитина має справу з об’єктами, створеними головним чином уявою, але для духовного життя дитини це не

має значення: в іграх вона залишається з тими ж завданнями, що і в реальних умовах, в тому числі в іграх обов'язкові ті ж духовно-моральні вимоги, як і у звичайному житті. Духовний зміст дитинства не може бути охарактеризований, як нижча, попередня фаза духовного розвитку людини, оскільки, за твердженням В. Зеньковського, духовне життя дитини, її духовна організація стоїть ближче до ідеалу ніж дорослих. Розвиток дитячої душі несе в собі неминуче руйнування початкової цілісності духу. При цьому необхідно забезпечити перехід від наївного духовного життя дитини до свідомого духовного життя. Розвиток етичної, естетичної, релігійної свідомості несе в собі нові труднощі, але в той же час він є чинником важливого процесу – духовного дозрівання” [23].

Тому обов'язок педагога-вихователя – зберегти і розвинути те, властиве багатьом дітям, сприйняття світу, що дозволяє їм бачити його прекрасним, багатогранним, чарівним і добрим, навчити дітей жити в ньому, постійно перебувати у спокійному, радісному стані, бути впевненому в собі та у своїх можливостях. Все це вказує на необхідність створення духовно-виховуючого простору, що синтезує в собі когнітивно-інтелектуальні, емоційно-почуттєві і діяльнісні чинники формування духовності молодшого школярів.

3. Педагогічні умови виховання духовності молодших школярів

До ефективних педагогічних умов, що сприяють оптимізації процесу формування духовності молодших школярів, відносимо:

1. Створення духовної атмосфери в школі та сім'ї.

Важливе значення мають умови, в яких навчається дитина – це відповідне облаштування школи, класу, кімнат. Тут не повинно бути нічого, щоб викликало негативні емоції та поганий настрій школярів. Кольори, що переважають у кімнаті повинні мати заспокійливий характер, тому недоцільно використовувати яскраві насичені фарби. Бажано, щоб діти мали місце для відпочинку та усамітнення. Обов'язковою є естетизація освітнього середовища, присутність художніх творів, виробів мистецтва, зокрема, дитячих робіт: малюнків, аплікацій, виробів народних ремесел, фотографій тощо. В той же час полиці шаф та стіни не повинні бути надмірно завантаженими, у всьому має бути гармонія, відчуття міри та смак.

При цьому найголовнішим є створення творчої, духовної атмосфери у колі родини, в колективі учнів та викладачів. Доброзичливі, толерантні стосунки між керівництвом школи, вчителями, дітьми та їх батьками, чуйні взаємини дітей і батьків необхідно розглядати як фундамент для подальшого

духовного розвитку всіх учасників навчально-виховного процесу. Керівникам закладу слід сприяти підготовці (самопідготовці) педагогів, підвищенню їх особистого рівня духовності, збагаченню методичними знаннями, необхідними для роботи з дитиною та її родиною.

2. Задоволення потреби дітей у захисті, любові, повазі, розумінні, підтримці, спілкуванні, збереженні та зміцненні здоров'я. Ставлення до дитини як до цінності, індивідуальності, самостійного суб'єкта виховання.

3. Збагачення учнів знаннями про духовний світ людини, духовні цінності, прилучення до загальнолюдських ідеалів, формування власного духовного ідеалу.

4. Створення умов, ситуацій, залучення дітей до духовних видів діяльності, спонукання до духовного вчинку, що формує духовні якості дітей, пробуджує духовні емоції та почуття (естетичні переживання, радість від спілкування з мистецтвом, природою, з іншими людьми, співчуття, емпатія, совість, сором, каяття, терпимість, милосердя, щастя, любов до людини і природи тощо) з наступною їх рефлексією. Духовність формується, виявляється і пізнається у діяльності.

5. Створення умов, необхідних для формування духовних потреб у сприйманні та творенні прекрасного через красу мистецтва та природи, пізнанні світу, себе, інших людей, сенсу життя, формування гуманістично-альтруїстичних (гармонізації стосунків у системі “людина і світ”) та етичних потреб, а також потреби у самовдосконаленні.

Недоцільно стверджувати, що в учнів початкових класів сформовані духовні потреби, але в цей період необхідно створити сприятливі передумови для їх формування. Такий висновок базується на твердженні про те, що не можна дати дитині духовність ззовні, оволодіти духовністю раз і назавжди, як якоюсь річчю, чи “вищою ознакою”, можна лише створити відповідні умови для її пробудження та подальшого саморозвитку [42, 53]. У дітей молодшого шкільного віку частково сформовані потреби у пізнанні навколишньої дійсності, у сприйманні прекрасного – діти здатні дивуватися світу у всій його невичерпній таємності, загадковості, помічати щось особливе і гарне в людині і природі, на що доросла людина не звертає уваги. Учні початкових класів проявляють більше співчуття і милосердя до скривдженої, хворої людини, тварини, ніж діти середнього шкільного віку, а тим більше старшокласники, а також схильні до доброчинства, утвердження справедливості, що є проявом потреби в гармонізації взаємин людини і світу: відношення людини до природи, відношення людей один до одного, до себе як частини природи і світу.

6. Надання допомоги в оволодінні першоосновами досвіду роботи над собою: адекватна самооцінка, рефлексія, духовне та фізичне самовдосконалення. Звернення дитини до свого “Я”, усвідомлення своїх внутрішніх духовно-моральних станів та якостей, вчинків та почуттів, їх мотивів та значення для інших людей, правильна оцінка вчинків та почуттів інших людей.

7. Створення атмосфери необхідної для реалізації та розвитку здібностей та нахилів дітей, їх природних потенцій, розкриття творчого потенціалу, надання можливості самовираження, самореалізації та задоволення інтересів.

При цьому варто зауважити, що, якщо навчання формує свідомість, то виховання, головним чином, спрямоване до підсвідомості. Тому вчителю в процесі виховання і навчання необхідно уважно ставитись до внутрішнього змісту діяльності дитини, зорієнтованого на виховання її духовності. Без цього засвоєння духовних цінностей і формування духовних потреб буде мати лише формальний характер. Ззовні, результативно один і той самий акт поведінки дітей – дотримання або недотримання певних правил, допущення або недопущення певних помилок – може за своїм внутрішнім змістом виявитись абсолютно різним. Учитель має будувати свою роботу не лише з врахуванням зовнішньої, формальної характеристики поведінки учня, необхідно розкривати його внутрішній зміст, з'ясовувати мотиви вчинку. Оволодіння духовними цінностями – процес внутрішній, а формальне дотримання духовно-моральних норм – це лише імітація їх засвоєння. Тому для ефективного формування системи духовних цінностей, переконань, ідеалів необхідне їх внутрішнє прийняття дитиною.

Підсумовуючи вищесказане, можемо стверджувати, що учень початкових класів, без сумніву, має природні передумови формування духовності, що зумовлені віковими можливостями, особливостями психологічного та фізіологічного розвитку дитини. При цьому необхідно створити умови, які б сприяли процесу виховання духовності молодшого школяра, зокрема забезпечити духовну атмосферу у школі і в сім'ї, панування відкритості і взаємодопомоги, комфортності; задоволення найнеобхідніших в цей віковий період потреб дитини; прилучення до духовних цінностей; створення умов для духовних видів діяльності та переживання духовних почуттів; формування духовних потреб; реалізацію та розвиток духовних потенцій дитини, її задатків, здібностей та нахилів.

людини, в кожного з нас є як світла, сонячна, так і темна сторона (вчитель показує перше сонечко на малюнку). Світла сторона нашого духовного світу випромінює добро, щастя, любов, наші добрі наміри, порядність, чесність, щирість, гарні вчинки, працьовитість, сумлінність – це дуже красива, тепла, сонячна частина нашої душі, це і є **духовність** людини. Темна сторона є в кожній людині, проте в одній людині вона заповнила майже всю душу (вчитель показує друге сонечко), а в іншій вона дуже маленька, майже непомітна (вчитель показує третє сонечко). Темна холодна частина – це наші злі наміри, погані звички та вчинки, злість, заздрість, ненависть, жорстокість, корисливість, скупість. Людина з такою душею не здатна бачити красиве навколо себе, красиве у людях, природі, у собі.

– Яке сонечко подобається вам найбільше? (Те, що затемнене найменше).

– На уроках духовності ми будемо вчитися протистояти темній частині нашої душі, не дозволимо їй заповнити повністю нашу душу, будемо боротися з негативними звичками, рисами характеру, будемо вчитися бути добрими, співчутливими, щасливими, впевненими в собі, любити і приносити радість оточуючим нас людям, бачити і творити красиве.

(Діти малюють сонечка в своїх зошитах для уроків духовності).

2. Анкетування

Перед проведенням анкетування (див. Додаток 1, див. диск для друку) потрібно пояснити дітям як відповідати на запитання, де треба вписати відповідь, а де просто підкреслити. Попросити учнів, щоб вони відповідали щиро і правдиво, що ніхто, крім них не буде ознайомлений із результатами анкетування. Наголосити на тому, що немає правильних і неправильних відповідей на ці запитання, потрібно просто висловити свою думку і не підглядати один до одного.

Відповідати на запитання треба поступово: вчитель читає по-черзі кожне питання, коментує його, дає пояснення так, щоб всі діти зрозуміли запитання, дає час на відповідь, потім переходить до наступного.

Для аналізу своїх позитивних і негативних рис характеру дітям важко підібрати відповідні слова, що позначають ті чи інші їх якості та риси характеру, тому варто зачитати орієнтовний перелік „поганих і добрих” якостей особистості (див. Додаток 2, див. диск).

Анкета для учнів

1. Клас _____
2. Прізвище та ім'я _____
3. Назви позитивні риси свого характеру

4. Назви недоліки свого характеру

5. Як ти думаєш, яку людину можна назвати духовно багатою? Якими якостями, рисами характеру вона володіє?

6. Хто є для тебе взірцем, на кого ти хочеш бути схожим?

7. Ким ти хочеш стати? _____
8. Щоб ти зробив (зробила), якби став(стала) чарівником?

9. Як ти вважаєш, що потрібно для того, щоб бути щасливим?

10. Чи є у тебе мрія? Яка? _____
11. Кого ти любиш найбільше у житті?

12. Що таке **добро**?

13. Що таке **зло**?

14. Як ти думаєш навіщо живе людина на землі?

15. Як ти проводиш свій вільний час?

16. Що ти любиш дивитися по телевізору? **Підкресли:**
Мультфільми, кіносеріали, дитячі програми, музичні, бойовики, фантастику,
фільми жахів, передачі про тварин, про спорт, фільми для дітей, різноманітні
шоу, інше (допиши) _____
17. Яка твоя улюблена телепередача? _____

17. Що ти любиш читати? **Підкресли:**

Казки, вірші, книги про неймовірні пригоди, життя ровесників, історичні події, війни, детективи, фантастику, про тварин, про спорт, енциклопедії, інше (допиши) _____

18. Чи відвідуєш ти позашкільні навчальні заклади (спортивні секції, музичну школу, художню школу, гуртки, ансамблі, займаєшся танцями тощо)? Якщо відвідуєш, то які? _____

19. Скільки часу ти витрачаєш кожен день на різні види діяльності?

Наприклад:

готую уроки – 2 год.

працюю з репетитором – *не займаюсь*

готую уроки –

допомагаю батькам –

відвідую позашкільні навчальні заклади –

працюю з репетитором –

читаю книги, газети, журнали –

дивлюсь телевізор –

граю комп'ютерні ігри –

гуляю з друзями –

спілкуюсь з батьками –

20. Чи є у тебе друзі? Хто твій найкращий друг? _____

21. Намалюй себе і свою сім'ю. Підпиши де хто.

<i>Позитивні риси характеру</i>	<i>Негативні риси характеру</i>
Ввічливий	Агресивний
Веселий	Байдужий
Витривалий	Безвідповідальний
Відповідальний	Безсовісний
Вірний друг	Боягуз
Вольовий	Впертий
Добрий	Егоїст
Доброзичливий	Жорстокий
Допитливий	Забіякуватий
Кмітливий	Заздрісний
Лагідний	Замкнутий
Мудрий	Запальний
Ніжний	Зарозумілий
Охайний	Зверхній
Патріот	Злий
Працьовитий	Злопам'ятний
Приємний	Зухвалий
Розумний	Конфліктний
Серйозний	Корисливий
Сильний	Легковажний
Скромний	Лестивий
Совісний	Лицемірний
Співчутливий	Лінивий
Стриманий	Невпевнений у собі
Сумлінний учень	Недружелюбний
Талановитий	Неохайний
Творчий	Нерішучій
Терплячий	Несміливий
Турботливий	Нетерплячий
Хоробрий	Нечепура
Чемний	Нечесний
Чесний	Підлий
Чуйний	Підступний
Чутливий	Сердитий
Щедрий	Скупий
Щирий	Хитрий

Урок 2. Цінність та винятковість кожного з нас

Мета: допомогти дітям усвідомити власну винятковість та неповторність

Завдання:

- Дати пояснення поняттям “винятковість”, “особливість”, “неповторність”.
- Виявити особисті якості кожного учня як неповторної особистості.
- Стимулювати бажання дітей розвивати свої особливі таланти та здібності.
- Створити ситуації, що утверджують думку дітей про рівноцінність інших людей, про їх винятковість та цінність.
- Формувати у дітей позитивну самооцінку.

Хід уроку

1. Перевірка знань учнів, отриманих на попередньому уроці

2. Вступне слово вчителя

Усі люди неповторні. У кожної людини своя особлива зовнішність, своєрідна хода. Кожна по-своєму думає, пише, говорить. У кожної власне життя, власна доля. Неповторні і всі ви, хто присутній у цьому класі. Усі ви найдорожчі для батьків. Усі потрібні своїй країні.

3. Бесіда з учнями

– Я думаю, що кожен із вас вартий того, щоб зватися людиною, при цьому кожен із вас винятковий і неповторний по-своєму, у кожного свої здібності і нахили, ви є цінними і винятковими.

- Як звать кожного з вас?
- Що означає твоє ім'я?
- Чи є діти, в яких однакові імена? Встаньте.
- Але придивіться, чи однакові вони як люди?
- Що ви помітили?
- Подивіться один на одного, на сусіда по парті. (Висновок про винятковість зовнішності кожної людини).
- У кожного з нас унікальний голос.

4. Гра “Впізнай по голосу”

Вчитель обирає учня, якому зав'язують очі. Діти (3-5 осіб) підходять до нього, доторкаються до спини і говорять, щось приємне (або називають його ласкаво). Учень має вгадати по голосу. Хто до нього доторкнувся.

- Як ти здогадався, хто до тебе доторкнувся?

5. Конкурси

1. “Хто найвищий...”. (Окремо серед дівчат і серед хлопців).
2. Конкурс “Дюймовочка”, “Туфелька для Попелюшки” (серед дівчат), “Чобіт-скорохід” (серед хлопців).
3. Конкурс “Чим цікаве і відоме ваше ім'я?”

- у кого ім'я “поза конкуренцією” (найоригінальніше, рідкісне);
- у кого найдовше (найкоротше) прізвище або ім'я;

6. Бесіда з учнями

- Чим ще ви відрізняєтесь?
- Що сталося б, якби всі ми були однакові, схожі?
- Кожен із вас має свої уподобання і здібності до чогось. Скажіть хто чим займається, які відвідує гуртки, секції?

Висновок: кожен із вас особливий за своєю зовнішністю, характером, уподобаннями, інтересами, у кожної є свої здібності до чогось: у когось до математики, до мови, до малювання, співу, хтось гарно танцює, показує клас у футболі, фотографує, займається спортом. Хтось просто гарний і вірний друг, помічник для батька, або помічниця для мами, головне – бути людьми, поважати один одного і цінувати кожного, хто вас оточує. Кожен із нас є цінним для когось або для чогось: для себе, для батьків, оточуючих, країни, планети.

Щоб відчувати себе повноцінною особистістю, людині необхідні почуття гідності, причетності, обізнаності, впевненості в собі та гармонії взаємин з іншими.

7. Гра “Чарівний клубок”

(Діти стають у коло. Гру починає вчитель. Він налаштовує дітей на усвідомлення кожним власної значущості. Значущості інших дітей та наголошує, що всі вони певною мірою залежать один від одного. Гру починає вчитель).

– Тягнися, ниточка, від Марійки до Миколки, передаючи клубок із рук в руки, ми віддаємо своє тепло і добро. Кожен додаватиме частинку власного тепла.

(Діти висловлюють свої побажання тому, кому вони передають клубок і беруться за ниточку. Коли клубок знов передають учителеві – утворюється замкнуте кільце. Вчитель пропонує їм уявити, що вони – єдине ціле і кожен є частиною цього цілого).

– Коло – це наш клас, і в ньому в кожного є своє місце, й рівні з усіма права і обов'язки. Кожен усвідомлює власну гідність і поважає інших. Уявіть собі, що трапиться, якщо когось ми виключимо з кола? Так, навіть, без одного з нас не буде вже нашого кола. Давайте цінувати один одного.

8. Розповідь учителя

– Повернувся Петрик зі школи і сказав мамі: “Мамо, я найкращий! Таких, як я, більше немає”. Мама відповіла: “Звичайно, такий тільки ти один. Але уяви, що твої друзі Мишко і Славко теж говорять своїм мамам, що вони найкращі. Поміркуй, хто з вас правий!”.

Петрик почав міркувати: “Я найкращий. Проте Мишко і Славко теж вважають себе найкращими, і інші діти також. Отже і вони найкращі! Але цього бути не може, всі найкращими не бувають. Я зовсім заплутався”.

– Діти, знайдіть помилку у міркуваннях Петрика.

9. Вправа

(Дана вправа сприяє формуванню позитивної самооцінки у дітей та усвідомленню рівноцінності кожного з них).

Учитель роздає кожному учневі картки “Я неповторний”, “Я неповторна” (див. Додаток 1, див. диск). Учні читають текст про себе. Потім зачитує хтось із дівчат і хтось із хлопців.

10. Домашнє завдання

Наклеїти в зошит роздані картки з текстом (“Я неповторний”, “Я неповторна”) і дописати останнє речення.

Додаток 1

Я неповторний. У мене власне життя і власна доля. Мене люблять. Я дорожу своєю гідністю. Кожен із однокласників неповторний. Кожного люблять. У кожного власне життя і власна доля. Я не кращий і не гірший за інших. Я хочу, щоб діти поважали мене, і знаю, що кожен у класі заслуговує на повагу.

Я намагаюся розвивати свій розум, виробляти характер, тренуюся, щоб бути сильним і спритним. Я ..._____

Я неповторна. У мене власне життя і власна доля. Мене люблять. Я дорожу своєю гідністю. Кожен із однокласників неповторний. Кожного люблять. У кожного власне життя і власна доля. Я не краща і не гірша за інших. Я хочу, щоб діти поважали мене, і знаю, що кожен у класі заслуговує на повагу.

Я намагаюся розвивати свій розум, виробляти характер, тренуюся, щоб бути сильним і спритним. Я ..._____

Урок 3. Будь людиною !

Мета: вчити дітей проявляти людяність.

Завдання:

- Допомогти учням усвідомити, що називатись „людиною” – це дуже відповідально.

- Розвивати вміння визначати позитивні та негативні якості характеру людей.
- Вчити дітей співчувати, бути уважними, поважати оточуючих.
- Виховувати чуйність і небайдужість до чужого горя.
- Виховувати почуття гідності у дітей.

Хід уроку

1. Повідомлення теми уроку

– Тема сьогоднішнього уроку “Будь людиною!”.

2. Читання уривка з вірша В. Симоненка “Ти знаєш, що ти людина...”

Ти знаєш, що ти – людина.

Ти знаєш про це чи ні?

Усмішка твоя – єдина,

Мука твоя – єдина,

Очі твої – одні.

3. Бесіда вчителя з учнями

– Що означає “бути людиною”?

– Чим люди подібні до тварин? І люди і тварини ... (Дайте можливість учням висловити свої думки)

(Можливі відповіді: і люди і тварини їдять, прокидаються, граються, щось будують, продовжують свій вид: народжують, висиджують тощо.)

– Чим люди відрізняються від тварин?

Пояснення вчителя:

Життя тварин обумовлене інстинктами, вони завжди знаходяться під їх впливом. Пташки будують гнізда, ведмідь засинає на зиму, бджоли живуть родинами, де кожна комаха виконує свою функцію. Соловей в’є собі гніздо з року в рік, і все в один і той же спосіб. Коли людина будує своє житло, вона підходить до цього по-творчому, відповідно до своїх бажань і потреб. Найважливішою ознакою, що відрізняє нас від тварин є мова і здатність думати, мислити. Людина беззупину щось пізнає, навчається, в неї завжди виникають запитання. Чому люди живуть на землі? Що, взагалі, собою являє життя? У тварин подібних запитань не виникає. Людина висловлює свої ідеї, логічно мислить, людині надано право добровільного вибору. Людина здатна панувати і творити, змінювати своє оточення, тварини ж лише до нього пристосовуються. Поведінка людини визначається не лише інстинктами (самозахисту, самозбереження тощо). Людина може діяти мудро, а часом нерозсудливо.

В той же час люди можуть уподібнюватись до тварин: «гризуться», б’ються, сваряться, вбивають один одного – навіть у тварин одного виду це

буває не так часто. Люди можуть обдурювати і брехати, кидають своїх дітей, чого тварини ніколи не роблять.

При цьому людина здатна до самовиховання, може боротися зі своїми недоліками та самовдосконалюватись. Людина може працювати творчо, змінювати обставини, а не лише реагувати на них і саме тому вона несе відповідальність за свої дії.

З релігійної точки зору Бог створив людину відмінною від рослин, тварин, пташок та риб. Бог задумав людину, щоб вона мислила, спілкувалась і любила. Кожна людина – це самобутня особистість, бо людина – це не просто “тварина вищого порядку”. Людина створена для особистих взаємин з Богом.

Людина – це творіння вищого гатунку. Людина має здатність піклуватися про інших, покладати на себе відповідальність за свої вчинки, дії, виявляти любов, мудрість, гідність, співчуття та справедливість у всіх сферах людських стосунків, може формувати суспільство, що базується на чесності, довірі та дружніх стосунках.

4. Запис ознак людяності

Вчитель називає ознаки людяності, записує їх на дошці, а діти в зошити для уроків духовності:

“Бути людиною” означає проявляти людяність:

- любити ближніх і піклуватись про них;
- поважати людей та бути відповідальними;
- шукати правду, справедливість та бути справедливим;
- бути ввічливим, чесними, відданим, спокійним.

5. Читання оповідання В. Сухомлинського “Для цього треба бути людиною”

Для цього треба бути людиною

Людина пішла на цвинтар на могилу Батька. Вирвала бур'янець, полила траву. Вкопала ямку й посадила кущ троянди.

На билині сиділа Бабка з прозорими крильцями. Вона уважно спостерігала за Людиною і думала: “Що це вона робить? Навіщо вискубує бур'янець, навіщо садовить троянду? Тут же не город і не квітник”.

Минуло декілька днів. Людина знову прийшла на цвинтар. Вирвала сякий-такий бур'янець, полила троянду. Усміхнулась як побачила на кущі першу квітку.

– Людино, не витерпіла Бабка, – що це ти робиш? Навіщо на цьому горбику садовиш квіти, навіщо вискубуєш бур'янець і поливаєш траву? Що в тебе тут під тим горбиком?

- Тут мій Батько, – Відповідає Людина. – Це його могила.
- А що таке Батько? – знову питається Бабка. – Що таке могила? Людина стала пояснювати, але бабка не може нічого второпати. Вона й просить Людину:

– Скажи мені, що треба зробити, аби все те збагнути, що ти розповідаєш.

- Для цього треба бути Людиною.

Аналіз оповідання:

- Навіщо людина вискубувала бур'янець і садила квіти?
- Чому Бабка не могла зрозуміти Людину?

6. Читання оповідання В. Сухомлинського “Шестеро чоловіків і одна істота”

Шестеро чоловіків і одна істота

Семеро дужих чоловіків спиляли в лісі велике дерево. Вони обрубали на ньому сучки, завдали собі на плечі і понесли до річки. Із великих дерев зв'яжуть пліт. Це тяжкий виснажливий труд, але людина не боїться найтяжчої праці, як бачить благородну мету й може бути господарем своєї долі. Семеро сміливих чоловіків були геологами. Їм треба було зв'язати пліт, щоб до зими випливати з тайги й прибути до великого міста.

Від лісу до річки було дуже далеко. Іти треба було через зарослі, чагарі, через купини та колючу траву. Шестеро чоловіків знемагали від втоми, але що вдієш? – Треба прагнути до мети. А сьомий був істотою слабовольною і підлою. Він підгинав ноги, й тоді колода ледве торкалась його плеча. Він обхоплював її руками й зависав над землею. Іти йому було дуже легко, бо товариші несли і колоду, і його.

Нарешті принесли геологи колоду на берег. Кинули на землю та й полягали на траві. Їм хотілося одного – відпочити.

Той, що всіх дурив, за хвилину підвівся й закричав:

– Де ж наш начальник? Чого він не годує нас, трударів? Хіба так можна ставитись до людини?

Шестеро дужих і мужніх чоловіків підвели голови, глянули в очі сьомого товариша, і їм здалося, що вони бачать чесне обурення. Їм подумалось: “А й справді, чого б зараз не погодувати?”.

Найстрашніше в цю мить було те, що шестеро дужих, мужніх, чесних чоловіків, дивлячись у вічі підлій і слабовольній істоті, думали, що вона така сама людина, як вони.

Аналіз прочитаного оповідання:

– Діти, як ви думаєте чому Василь Сухомлинський назвав це оповідання “Шестеро чоловіків і одна істота”?

– Який був сьомий, якими якостями він володів? (Підлий, слабовольний тощо).

– Якими якостями володіли шестеро чоловіків? Чому їх можна назвати людьми? (Дужі, мужні, чесні тощо).

7. Підсумок уроку

8. Домашнє завдання

Вивчити ознаки людяності.

Урок 4. Правила життя

Мета: формувати в учнів уявлення про духовні цінності, допомогти дітям усвідомити значення правил співжиття людей у суспільстві.

Завдання:

- Обґрунтувати значимість існування законів та правил життя та необхідність дотримуватися їх.
- Ознайомити дітей з духовними законами.
- Виховувати повагу дітей до «писаних» і «неписаних» законів життя.
- Вчити дітей усвідомлювати відповідальність за недотриманням законів та правил життя.

Хід уроку

1. Перевірка знань учнів, отриманих на попередньому уроці

2. Розповідь учителя

– Людині дано право творити та вибирати, діяти за інтересами та потребами та, на жаль, діяльність людини може бути не лише корисною (конструктивною), а й згубною. Суспільство може функціонувати лише при наявності законів та правил, яких дотримуються всі. У кожному суспільстві неминуче виникають проблеми та непорозуміння. Для того, щоб їх урегулювати існують правила та обмеження. Бо саме правила та закони визначають, що добре, а що погано, що має позитивний вплив, а що – негативний, а також встановлюють норми поведінки. Цивілізоване співіснування членів суспільства можливе лише тоді, коли всі дотримуються норм та законів.

Щоб діяльність однієї людини не приносила шкоди іншим людям, у суспільстві існують правила та закони співжиття людей: загальні норми поведінки, правила ввічливості, правила поведінки у громадських місцях, правила поведінки учнів в школі, правила дорожнього руху, кожен громадянин України повинен дотримуватися прав та обов'язків, записаних у Конституції України, що складає собою збірник законів, існують також християнські закони – Десять Заповідей Божих, записаних у Біблії.

3 Бесіда вчителя з учнями.

- Коли ви йшли до школи, то дотримувались певних правил. Яких?
- Які правила дорожнього руху ви виконували сьогодні йдучи до школи? (Зупинитись, пропустити транспорт, йти на зелене світло світлофора).
- Що сталося, якби не було правил дорожнього руху?
- Яких правил поведінки слід дотримуватись у школі?
- Що було б, якби ніхто з нас не дотримувався б правил, ні вчителі, ні учні?
- А яких правил ви дотримуетесь вдома, у повсякденному житті?
- Чи існують якісь правила та закони щодо крадіжок, вбивств інших злочинів?
- Що сталося б у разі зникнення всіх правил та законів? (Свавілля, хаос тощо).

4. Розповідь учителя

– Існують духовні закони – Десять Заповідей – це Божі правила та настанови, які записані в Біблії. Десять Божих Заповідей – це закони, що не змінюються (абсолютні). Закони, що змінюються, наприклад, обмеження швидкості, які впроваджується суспільством або державою для зручності або безпеки. Такі закони змінюються і повинні змінюватись, залежно від обставин і потреб. Незмінними законами є моральні принципи (правила): вони є однаковими у всі часи та у всіх місцях. Вони не обов’язково мають бути записані до кодексів законів суспільства. Писані і неписані закони (моральні принципи), дотримується людина, залежно від рівня її духовності.

Божі заповіді допомагають людям жити в злагоді, щасливо і мирно. Божі настанови – це дороговказ для життя. Пізнання духовних законів надає людям істинну свободу і реальну насолоду життям. Багато людей не знають про них або ж нехтують ними.

- Хто з вас знає ці заповіді, назвіть їх?

5. Розгляд та аналіз Десяти Заповідей

– А зараз розглянемо кожну з десяти заповідей. (Учитель вивішує таблицю на дошку, де напроти кожної заповіді написано роз’яснення до неї, а кожній дитині картку з такою ж таблицею (див. диск для друку).

ТАБЛИЦЯ

<i>Заповідь</i>	<i>Визначення</i>
1. “Нехай не буде в тебе інших богів, крім мене”	Існує лише один єдиний істинний Бог.
2. “Не роби собі ідолів”	Люди не повинні творити ідолів та обожнювати те, що не слід.
3. “Не присягай Іменем	Поважай Ім’я Бога, не називай його імені

Господа Бога даремно”	даремно, заради власної вигоди.
4. “День сьомий – свято”	Шість днів працєю, а сьомий день - не працєю, вшановуй Бога, відпочивай,
5. “Шануй батька та матір свою”	Ми повинні шанобливо ставитись до батьків.
6. “Не вбивай”	Життя людини священне. Ця заповідь захищає цінність людського життя.
7. “Не чини перелюбу”	Кожна людина має бути вірною своїй дружині чи чоловіку, бути чесною, довіряти, поважати і любити один одного.
8. “Не кради”	Ніхто не має права привласнювати те, що належить іншому.
9. “Не говори неправдиво про ближнього свого”	Люди повинні завжди говорити правду, бути чесними: вдома, в школі, на роботі, на відпочинку, не наговорювати на інших.
10. “Не зазіхай на майно іншого”	Людам не слід жадати того, що належить іншим, не заздрити.

(Діти читають заповідь і пояснюють, як вони її розуміють, потім читають до неї визначення, записане у таблиці, і слухають пояснення вчителя. Так розглядають кожну заповідь по порядку).

Пояснення вчителя:

1. Перша заповідь – стверджує наявність лише єдиного істинного Бога. Ця заповідь говорить про існування Бога, про те, що це не витвір людської фантазії, Бог – це реальність і лише його існування може пояснити існування людей. Ця заповідь указує на необхідність визначення головного орієнтиру, мети у житті людини. В багатьох релігіях Бог є взірцем досконалості. Отже, головний зміст заповіді закликає людину прагнути до єдиної мети – абсолютної досконалості, прагнути наблизитись до Бога, а виконання заповіді допомагає наповнити життя високим змістом.

2. Друга заповідь – застерігає людей не творити собі інших богів.

Ідоли – це статуетки чи зображення (ікони), що можуть втілювати нашу уяву щодо образу Божого, але все ж таки Бога ніхто не бачив. Ми не повинні ототожнювати ці зображення з Богом, тому що Бог – невидима, вічно існуюча особистість. Ми можемо спілкуватись з Богом не обов’язково у церкві (храмі) чи перед іконою, скульптурою, з Богом можна спілкуватись повсякчас, на самоті, де б ми не були.

3. Третя заповідь – учить не присягати іменем Господа Бога даремно, для власної вигоди та марнославства.

В клятвах чи в гніві не можна зловживати ім’ям Господа. Щось впало, розбилась дрібничка якась – люди скрикують „Ой Боже” – так не можна робити.

4. Четверта заповідь – святкувати сьомий день означає відкласти свої матеріальні проблеми і приділити увагу духовному розвитку, звернутися до Бога. Це день для молитви, відвідування храму, прогулянки, спілкування.

5. П'ята заповідь – „Шануй батька та матір свою, щоб довгі були твої дні і щоб було тобі добре на землі” – вчить поважати батька та матір. Дотримання цієї заповіді забезпечує атмосферу довіри, доброзичливості у родині, що складає основу довіри між людьми взагалі.

6. Шоста заповідь – захищає святість людського життя. Вбивство однієї людини – це загроза для життя взагалі. Забирати чиесь життя – значить переривати існування людської особи. Шоста заповідь спрямована на захист життя кожної людини, виняток становить захист Батьківщини.

Крім фізичного вбивства можна здійснити і вбивство словом, ставленням і просто неухвагою.

7. Сьома заповідь – стверджує цінність шлюбу. Ця заповідь вчить довіряти, бути чесними, поважати, любити, допомагати і підтримувати один одного у важку і радісну хвилину. Дотримання цієї заповіді забезпечує благополуччя і щастя сім'ї.

8. Восьма – стверджує право людини на все, що їй належить. Красти – значить забирати те, що вам не належить. Ця заповідь забезпечує збереження власності, а також надає особливої значимості вашому надбанню або ж всьому, що було здобуто зусиллям вашої сім'ї.

9. Дев'ята заповідь – вчить чесності, говорити лише правду. Довіра руйнується тоді, коли людина говорить неправду, обманує, а це, в свою чергу, веде до ускладнення взаємин в сім'ї, школі та на роботі.

10. Десята – говорить: не бажай нічого, що є в твого ближнього. Людина, що заздрить, не здатна радіти, оскільки цілком зайнята думками про об'єкт власних заздрощів. Заздрість може появлятися як заздрість до матеріальних благ, до соціального становища, здібностей людини, її талановитості і т. ін. Далеко не кожна людина здатна контролювати власні думки і спрямовувати їх у позитивне русло. (Учіть дітей переключати увагу на щось інше, добре, відволікати себе, відганяти від себе заздрісні думки).

Підсумок вчителя:

Дотримання Божих заповідей та настанов дає людям свободу насолоджуватися життям. Божі заповіді – це бажання Бога захистити людей. Та все ж рішення слідувати заповідям чи ні – це справа особистого вибору кожної людини.

6. Завдання

Визначити, які з 10 заповідей закликають „любити Бога”, а які „любити людей”. (Продовжуйте обговорення до тих пір, поки більшість не погодиться

з тим, що перші 4-ри заповіді пов'язані з любов'ю до Бога, а останні 6 – визначають взаємини людей).

Пояснення вчителя: Крім 10 заповідей, є заповіді Христа – найвищі моральні абсолюти християнства, що об'єднують заповіді Божі; перші 4 і останні 6:

1. „Любіть Господа Бога свого усім серцем, усією душею і розумом”.
2. „Любіть ближнього свого як самого себе”.

7. Розробка кодексу класу

Вчитель пропонує учням визначити три найважливіші закони, які б позитивно регулювали б життєдіяльність класу. Учні спочатку самостійно визначають закони (правила) і складають загальний список. Після цього методом ранжування залишають лише 10 найважливіших законів.

8. Домашнє завдання

Приклеїти у зошит для уроків духовності картку із заповідями і вивчити їх на пам'ять, вміти своїми словами пояснювати кожен з них.

Урок 5. “Вік жив, а чужого не вкради”

Мета: допомогти учням усвідомити, що не можна привласнювати собі те, що належить іншим.

Завдання:

- Сформувати у дітей уявлення, що крадіжка – це злочин.
- Сприяти розумінню дітьми особистої відповідальності за свої вчинки.
- Дати можливість дітям усвідомити те, що людина, яка “сіє зло”, не може бути щасливою.

Хід уроку

1. Перевірка знань учнів, отриманих на попередньому уроці

2. Повідомлення теми уроку

3. Читання вчителем оповідання О. Зими “Про сірого Ворона та чарівні окуляри”

– Уважно прослухавши оповідання, спробуйте відповісти на запитання: “Чого варто нам, людям, повчитися у тварин?”.

Про сірого Ворона та чарівні окуляри

В одному лісі жив лісник з дружиною. І був у них хлопчик Сергійко.

Хлопчик дуже любив свій ліс. А ще більше любив він високу грушу, що росла у їхньому садку.

Груша була стара і таємнича. На тій груші, у великому гнізді з чорного ломачця, жив Сірий Ворон.

Сергійкові здавалося, що Сірий Ворон кривдив грушу, і через те вона поволі всихає. Кожної весни з її зелених шат вистромлювалися сухі галузки. Вони були схожі на залізне волосся на голові велета.

Хлопчик хотів урятувати грушу. Обкопував і поливав її, та одного літа груша всохла. Довелося її спиляти. Коли груша впала, разом з нею впало й гніздо Сірого Ворона. Із гнізда впала золота монета, обгортка від шоколаду, осколок дзеркальця і срібний гудзик від оксамитової куртки лісника. То був дуже старий гудзик. На ньому завжди блищала велика срібна зоря. Сергійко теж прибіг подивитися на гніздо Сірого Ворона. Коли хлопчик побачив усе те добро, що лежало в гнізді, він дуже здивувався й запитав батька:

– Тату, для чого Сірий Ворон зносить усе це в своє гніздо? Він же не ходить у магазин і не пришиває гудзиків до своєї куртки з пір'я?

– Сірий Ворон збирає не гроші й не гудзики. Він несе у своє гніздо усе, що блищить на сонці. Ворон думає, що це блищать скалочки чарівних окулярів.

– А що то за окуляри? – запитав Сергійко. – Ти ніколи не згадував про них. Що то були за окуляри? Розкажи, тату.

– Гаразд, погодився тато й посадив Сергійка на ще теплий пеньок від груші. Слухай же, – продовжив він. – Давним-давно, коли ще ні нас з тобою, ні цієї груші не було на світі, з'явилися перші звірі й птахи. Було їх дуже багато. Вони були дуже різні. Кожен з них шукав свого притулку. Почали птахи обживати ліси, степи, озера й гори. Усі мостили свої гнізда, і тільки Сірий Ворон не брався до роботи. Ніяк він не міг нагріти собі місця.

– Слухай, Вороне, чому й досі не в'єш собі гнізда? – Запитала його Сойка.

– Де твої дітки житимуть?

– Без тебе знаю, що робити, – гордовито відповів Сірий Ворон. – На те я наймудріший серед вас, – додав і полетів у хащі, де жила Сова.

– Ти просто ледар! Та ще й невихований! – гукнула навздогін Сойка.

Сірий Ворон навіть не озирнувся на ті слова.

“Ще побачимо, хто в кого тепла проситиме”, – зловтішно подумав він та й сів на дуба. Сидів там до самісінького вечора й пильно стежив за Совою.

Треба сказати, що колись Сова бачила не тільки вночі, а й вдень. Тільки для цього вона одягала свої чарівні окуляри. Скельця тих окулярів блищали, наче сонце. Сірий Ворон як побачив чарівні окуляри Сови, так одразу і подумав, що вони гарячі, і від них можна завжди погрітися в гнізді. Але для цього треба було вкрасти у Сови чарівні окуляри. От одного разу сова не помітила Сірого Ворона на дубі, залишила в дуплі чарівні окуляри й полетіла на нічні лови. Уночі ж вона чудово бачила й без окулярів.

Сірому Ворону тільки того й треба було. Прокрався він у совине дупло, знайшов чарівні окуляри, схопив їх у дзьоба та кинувся тікати у сусідній ліс.

Сірий Ворон не подумав про те, що чарівні окуляри так блищатимуть, і не прихопив із собою темної торбини. От як тільки він полетів, окуляри від змахів його крил ще дужче розігрілися й засяяли, неначе метеорит у небі.

– Що це так світиться? – питали здивовано птахи, що вже вкладалися спати.

– Може, то пролетіла Жар-Птиця? – несміливо запитала Жовта Мухоловка. Їй ніхто не відповів. Усі, мов зачаровані, дивилися на довгий вогонь над лісом. У сутінках найкраще бачила Сова. Вона одразу впізнала свої окуляри та кинулася наздоганяти Сірого Ворона.

Ворон злякався, крикнув і випустив Совині окуляри. Вдарилися воно об пеньок дуба й розлетілися в усі боки маленькими блискітками. Гірко зажурилася Сова і крикнула у відчаї:

– Кари тобі, Вороне! Тобі й твоїм дітям – кари!

– Кар-р – тільки й зміг прокричати Сірий Ворон, і його діти забули свою мову і вміють тільки каркати. Це тепер і їхня пісня, і їхня мова. І каркатиме Сірий Ворон доти, доки не знайде усіх скалок, і не складе з них чарівних окулярів, і не поверне їх Сові. От і несе Сірий Ворон у своє гніздо все, що блищить під сонцем.

– Тату, а Сірий Ворон знайде колись усі скалки з чарівних окулярів? – запитав Сергійко. Йому було жаль Сови, котра тепер не може побачити ні сонця, ні квітів, ні метеликів, ні білих кучерявих хмар у високому синьому небі.

Хто його знає, – відповів тато. – Сірий Ворон не втрачає надії. Хоча це дуже нелегко зробити, сину.

– Дуже мені жаль Сірого Ворона, – зітхнув Сергійко.

Потім подумав і сказав:

– І Сови жаль. Невже не можна якось допомогти Сірому Воронові? Тоді б він повернув Сові чарівні окуляри.

– Не можна, Сергійко, – твердо сказав тато. – Сірий Ворон скоїв великий злочин. А той, хто розіб'є чужу радість, уже ніколи не матиме щастя.

– Навіть людина? – перепитав зі страхом Сергійко.

– І навіть людина, – пояснив тато. – Радість і горе на землі для всіх однакові. І для звірів, і для птахів, і для людей.

Обговорення тексту:

– Яке старе дерево росло в саду лісника?

– Чому Сергійко любив його і піклувався про нього?

- Чи зміг Сергійко врятувати грушу?
- Що знайшли в гнізді Ворона?
- Про що йшлося в тій історії, яку тато розповів Сергійкові?
- Що зробив Сірий Ворон?
- Що сталося з окулярами?
- Яка кара спіткала Сірого Ворона?
- Чому всі ворони змушені збирати блискучі предмети?
- За якої умови вони заговорять знову?
- Як ти ставишся до Сірого Ворона?
- Чи справедливо його було покарано?
- Чому вчить нас це оповідання?

4. Проблемні запитання

- a). Чи приносить тривалу радість і користь украдена річ?
- б). Які заповіді вчать нас не бажати того, що є в інших?

5. Хвилинка-смішинка

Учитель розказує учням гумореску “Благородний вчинок”:

Благородний вчинок

Впіймав дядько на яблуні

Хлопчика малого.

– Що ти, шибенику, робиш? –

Запитався строго.

– А хіба зробив я шкоду? –

Голос хлопчик стишив, –

Ваше яблуко упало,

Я на місце вішав.

6. Читання прислів'їв та приказок на дану тему.

Учні читають прислів'я, записані вчителем на дошці, окремі з них записують у зошит:

Мудрослів'я

Ліпше своє мале, ніж чуже велике.

Краще своє латане, ніж чуже хапане.

Не лізь у чуже, щоб не втратити свого.

Не руш нічого - й не бійсь нікого.

Чуже переступи, та не займи.

Не бери, де не поклав.

На чужому коні не наїздишся, у чужому добрі не нахвастаєшся.

Чужим добром не забагатієш.

Чуже добро руки пече.

Жадібність до добра не веде.

Не пхай свою ложку у чужу миску.

7. Проблемні ситуації

а) Ви їдете в переповненому тролейбусі чи автобусі й раптом помічаєте, що у бабусі, яка стоїть поруч, із сумки витягли гаманець. Вона нічого не відчула, і ніхто, крім вас, цього не помітив. Як би ви вчинили в такій ситуації? Щоб ви відчували, якби самі стали жертвою крадіжки?

б) Ви бачили, як ваш друг (подруга) взяв (взяла) чужу книжку в школі. А через деякий час ви стали свідком того, як один із школярів поскаржився вчителю на те, що в нього зникла книжка. Як ви будете діяти у такій ситуації.

8. Бесіда вчителя з учнями

– На минулому уроці я говорила, що у багатьох релігіях крадіжка вважається «хворобою» людини. Чи погоджуєтесь ви з тим твердженням, що злочинця насамперед треба лікувати, а не карати?

– Чи можна стверджувати, що лікування – це навчання тому, як не хворіти?

– Крадіжка – це таємне присвоєння собі речей, які нам не належать, тобто – на які ми не маємо права.

– Як почуває себе людина, яку обікрали?

– Коли ми крадемо, то кривдимо своїх ближніх тим, що відбираємо їхнє. Але ж кожна людина покликана робити добро і не чинити зла. Людина, яка робить зло іншим людям ніколи не буде щасливою, запам'ятайте і запишіть такий вислів з оповідання, яке я вам прочитала: “Той, хто розіб'є чужу радість, уже ніколи не матиме щастя”.

9. Заключне слово вчителя у формі вірша

Марія Козуб

Добро

Невже добро зникає, чи то спить,
А збільшується ненависть і злоба?
Невже ніхто не зможе захистить,
І в порятунок марна наша спроба?

Життя щасливе, як добро царить,
Комфортно з ним і затишно усюди.
В добрі нам легше горе пережить.
Добрішими, прошу, ставайте люди!

Із паростка троянда буде, знай,
Якщо додати теплоти, вологи.
Душевний, чуйний будь з людьми і край,
Тоді в житті не знатимеш тривоги.

О Боже, прошу мудрості нам дати,
Блаженне, вічне, щире захистити.
Кипуче, люте, яре зло здолати,
В добрі і злагоді нам дай ти жити.

10. Домашнє завдання

Знайти і записати в зошит прислів'я та приказки, що вчать нас не брати і не присвоювати собі чужого.

Урок 6. Чесність

Мета: виховувати потребу у правдивості, осудливе ставлення до брехні.

Завдання:

- Вчити дітей завжди говорити правду, бути чесними у думках і вчинках.
- Формувати осудливе ставлення до брехні та нечесності.
- Вчити дітей виховувати, загартовувати свій характер.

Хід уроку

1. Перевірка знань учнів, отриманих на попередньому уроці

- Давайте пригадаємо, яка була тема минулого уроку?
- Що таке крадіжка?
- Як ставляться до людини, яка вкрала?
- Чи повинна людина, яка вкрала, нести відповідальність за скоєний злочин?
- Чи повинна вона бути покараною?
- Які заповіді вчать нас не бажати того, що належить іншим?
- Які ви знайшли народні прислів'я та приказки, що вчать нас не брати і не присвоювати собі чужого?

2. Повідомлення теми уроку

- Яка заповідь вчить нас говорити правду?

3. Розповідь учителя

– Слова “чесність”, “честь” подібні до слова “чистота”. Чесною людиною ми називаємо таку, що “не забруднила” себе брехнею, лицемірством, боягузством.

Чесна людина – та, яка правдива і смілива. На чесну людину завжди можна покластися. Ось чому всі її поважають і вірять їй.

У людини, яка завжди старається вести себе чесно по відношенню до себе, до друзів і своїх близьких, а також до чужих людей, з часом виробляється сильна воля і твердий характер. Про таку людину говорять, що вона вміє виховувати сама себе. Коли хтось із вас намагається з усіх сил бути

чесною, доброю, ввічливою людиною, – це означає, що ви виховуєте самого себе. З часом у вас буде велика сила волі, твердий і мужній характер.

Ніколи не обманюйте своїх друзів, дорослих, близьких вам людей. Найчастіше обманюють боязливі і слабохарактерні люди.

4. Запитання до учнів

- Чому люди обманюють? (Найчастіше люди обманюють через страх, боязнь бути покараним, здаватись гіршим, намагання показати себе кращим, ніж є насправді).
- Коли людина сказала неправду, яка інша боязнь з'являється у неї? (Людина боїться, що її брехню буде викрито).
- Який висновок з цього можна зробити? (Найкраще завжди говорити правду, бути чесним).

5. Розповідь учителя

У вашому домі є таке правило: не брати печиво з вази, не отримавши дозволу. Ви вирішили з'їсти декілька. Коли ваші батьки запитують: “Ти їв печиво?”, ви можете відповісти: “Ні”, вважаючи, що брехня вам допоможе у цій ситуації. Тоді батьки спитають: “А що ж ти робив у кухні?” І ви маєте видумати якусь іншу брехню, щоб виплутатись із цього становища, примусити батьків повірити і, взагалі, не зазнати неприємностей. Але, сказавши неправду одного разу, ви втягуєте себе до хибного кола брехні, яка рано чи пізно стає очевидною. І тоді ми повинні говорити неправду кожного разу, коли нас запитують. Врешті решт, ми стаємо залежними від брехні! Коли ж ми кажемо правду, ми не впадаємо у відчай, ми не відчуваємо потреби брехати, або щось приховувати. Правда веде до порядку. Найкраще рішення – завжди говорити правду!

6. Проблемні ситуації:

а) – Давайте подумаємо про рішення, яке можна було б прийняти в такій ситуації:

Наприклад, Наталка, учениця четвертого класу, вирішує робити їй домашнє завдання чи ні. Її батьки встановили неписане правило, що вона може піти на вулицю тільки тоді, коли виконає домашнє завдання. У цей день дівчинка не хотіла виконувати домашнє завдання.

Наталка вирішує йти до Оленки, щоб погратися з нею. Коли вона прийшла до Оленки, та виконувала домашнє завдання. Мати Оленки запитує: “Наталко, хіба вам не задали домашнє завдання?”.

Оскільки Наталка у цей час мала виконувати домашнє завдання, але не робить його, вона вирішує сказати мамі Оленки неправду. “Задали”, – каже вона. – “Але я виконала його у школі”.

Повіривши у те, що Наталка вже виконала домашнє завдання, Оленка каже: “Допоможи мені і я піду з тобою на прогулянку!”

Наталка загнала сама себе у глухий кут. Якщо вона відмовиться допомагати своїй подрузі, вона образить Оленку. З іншого боку не виконавши своє завдання, вона не знає як допомогти подрузі.

Запитання до ситуації:

- Як ви думаєте, яке ще рішення могла прийняти Наталка?
- Якщо вона скаже правду, які ж будуть наслідки?
- Якщо вона ще раз скаже неправду, до чого це її приведе?

б) – Давайте подумаємо, яке рішення можна прийняти в таких ситуаціях?

1. Друзі гукнули Антона подивитись фільм, який батьки забороняли йому дивитися.

2. Галя знайшла гаманець, в якому було багато грошей і має вирішити, що з ним зробити.

3. Світлана пообіцяла своєму маленькому братикові піти разом з ним до парку, а зараз друзі кличуть її грати в м'яч.

4. У Льоні є можливість списати рішення контрольної роботи, яка буде завтра і не готуватися до неї.

7. Розповідь історії

Велика і мала брехня

Ганнуся впала і зламала ногу. Довелося в гіпсі лежати вдома. Вона дуже хвилювалася, що багато пропустить в школі, а тоді зовсім відстане від однокласників.

Друзі вирішили виручити дівчинку: домовилися щодня носити їй уроки і пояснювати, коли вона щось не розумітиме.

Коли настала Наталчина черга провідувати Ганнусю, вона не прийшла, а в класі пояснила, що бабуся, мовляв, хвора. Довелося і до аптеки побігти, і по господарству клопотатися.

– Як тобі не соромно? – обурилась Надійка. – Та ти ж вчора цілісінький день через скакалку на вулиці стрибала.

– Подумаєш, злочин великий, – трохи зашарілася Наталка. – Я зовсім трішечки збрехала.

Запитання до розповіді:

- Діти, хіба брехня може бути малою і великою?!
- Від якої брехні більше шкоди: від малої чи від великої?
- Як на мене, то від малої брехні така сама шкода, як і від великої. Адже і мала брехня – це неправда, і півбрехні – теж неправда. А починається все завжди з малого. Спочатку брехун говорить неправду щодо себе, потім –

щодо інших. Ставши дорослою, неправдива людина може зрадити і свою землю, і свою країну.

- Якщо говорити правду дуже важливо, то чому інколи люди кажуть неправду? Чи існують якісь винятки, коли краще сказати неправду?

8. Символічна акція “очищення”

– Спробуйте звільнитися від недоліків свого характеру, поганих намірів, бажань. Напишіть на листочках анонімно, що поганого ви колись зробили, за що вам соромно, ви відчуваєте докір совісті, що вас, можливо, “мучить”: ви обманювали, були нечесними, говорили неправду про когось, несправедливо поставились до когось, зробили якийсь поганий вчинок, вкрали, вчинили підло по відношенню до когось, зрадили товариша, подругу, проявляли жорстокість, заздрили, погано ставились до батьків тощо. Коли ви пишете, пообіцяйте собі, що ніколи цього більше не зробите і будьте при цьому чесними з собою, не обманіть самі себе. Таким чином ми очистимо свій внутрішній світ, звільнимось від негативних якостей, звичок, думок.

(Зберіть листочки і прочитайте всі провини. (див. Додаток № 2)).

Висновок:

– З прочитаного видно, що у вас є почуття совісті, сорому, ви шкодуєте про те, що зробили, це дуже добре.

9. Домашнє завдання

– Я вже говорила про те, що людина може виховувати сама себе, якщо намагається бути кращою, самовдосконалюється, бореться зі своїми недоліками. Тобто ми можемо самі виховувати свій характер, оскільки ми спробували звільнитися від деяких поганих якостей, думок, вчинків.

Наш характер – своєрідна страва, яку ми варимо самі, все наше життя, кожного разу кладучи нові складники. Чим більше доброти ми кладемо в горщик, тим більш насиченою добротою стає страва (життя). Чим менше егоїзму – тим менш егоїстичним стає наш характер. Ми повинні класти туди більш їстівні речі.

Наш характер – це своєрідне рагу (вчитель роздає листочки “Виховуйте свій характер” (див. Додаток 1, див. диск)).

На листках подаються риси характеру, за допомогою яких можна зварити дуже смачне “рагу характеру”.

Виберіть ті риси, які властиві вам на даний момент. Будьте щирими, вибираючи ці риси. Подумайте про інші складові (риси характеру), які б ви хотіли додати. Ви можете звернутись до свого друга, вчителя, батьків, щоб вони відверто порадили, які риси вам необхідно розвивати в своєму характері. Напишіть ці риси навколо горщика.

9. Підсумок уроку

Якості, які ми проявляємо найчастіше, стають рисами нашого характеру. А ті вчинки, які ми робимо найчастіше – стають нашими звичками.

Коло ми скоюємо щось погане, зокрема вчинки, що ведуть до руйнівних наслідків, ми тим самим виховуємо у себе небажані риси характеру. У людей з таким характером дуже мало друзів. Коли вони помиляються, то стають злими, лютими, агресивними. Дуже часто і вони самі, і ті, хто їх оточує, нещасливі.

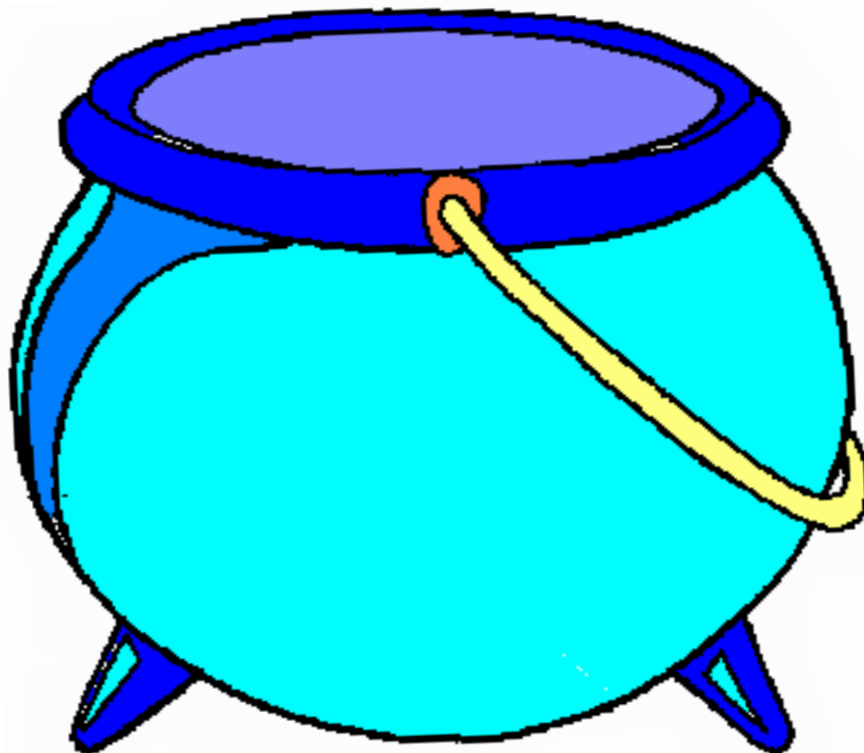
Коли ж ми поводимося добре, коли наші думки такі ж гарні, як і наші вчинки, наш характер стає сильним та привабливим для інших. Люди з таким характером – добрі друзі. З такими людьми приємно спілкуватись, на них можна покладатися, їм можна довіряти. Коли вони помиляються, вони мужньо визначають помилки та намагаються їх виправити. Вони здебільшого щасливі, як і люди навколо їх.

Кожний вчинок, думка, рішення виховує наш характер, веде до іншого вчинку, думки, рішення. Наш характер складається із суми наших думок, вчинків та рішень, що ми їх виконуємо протягом життя.

“ВИХОВУЙТЕ СВІЙ ХАРАКТЕР”

Виберіть ті риси характеру, які, як ви вважаєте, є властивими вам на даний момент, напишіть на горщику з „рагу” та починайте готувати цю страву. Маю надію, що ваше рагу вийде дуже смачним!

Милосердя	Вдячність	Почуття власної гідності
Доброта	Слухняність	Співчуття
Лагідність	Мир	Старанність
Чесність	Вірність	Мужність
Покірність	Мудрість	Терпіння
Відданість	Великодушність	Сміливість
Повага	Терпимість	Відповідальність
Чемність	Взаємопідтримка	Надійність
Авторитет	Дисциплінованість	Щирість
Самоконтроль	Гумор	Щедрість
Радість	Ініціативність	Сила волі
Піклування	Любов	Кмітливість

Подумайте про інші складові (риси характеру), які ви хотіли б додати до страви. Ви можете звернутись до свого друга, вчителя, батьків, щоб вони відверто порадили, які риси вам необхідно розвивати в своєму характері. Напишіть ці риси навколо горщика.

Пишуть діти:

Урок 7. Вчимося бути добрими людьми

Мета: Допомогти дітям усвідомити, що доброта робить наше життя щасливим.

Завдання:

- Формувати почуття чуйності та доброзичливості.
- Вчити дітей проявляти доброту та безкорисливість.
- Сприяти усвідомленню дітьми того, що добрі вчинки найбільше потрібні не тому, на кого вони спрямовані, а тому, хто їх здійснює.

Хід уроку

1. Перевірка знань та вмінь учнів, набутих на попередньому уроці

- Давайте пригадаємо, яка була тема минулого уроку?
- Яке було домашнє завдання?
- Що ви поклали у горщик?
- Що необхідно класти у горщик, щоб ваше рагу гарно пахло, було смачним?

2. Повідомлення теми уроку

– Щоб наша страва гарно і приємно пахла треба покласти туди багато доброти: добре серце, добрі вчинки, які роблять нас щасливими. Отже, тема нашого сьогоднішнього уроку «Вчимося бути добрими людьми».

3. Аналіз відповідей учнів

(На запитання “Що таке добро?” у анкетуванні, що проводилося на першому уроці).

- У своїх анкетах на запитання “Що таке добро?” ви дали такі відповіді: ...
- “Зло” для вас це: ...

4. Розповідь учителя

– У житті кожної людини, у суспільстві та взагалі у світі споконвічно відбувається боротьба між добром і злом. “Зло сильне, але добро ще сильніше”, – говорить народна мудрість (діти записують прислів'я у зошит).

– А зараз послухайте легенду про добро і зло.

Легенда

Жили на вулиці двоє сусідів. Раптом один заподіяв іншому велике зло. Ображений чоловік, прагнучи відповісти помстою, звернувся до мудреця за порадою. Що ж мудрець йому запропонував? Відповісти зловмиснику добром! Сусід послухався, а у відповідь знову був “нагороджений” злом. Мудрець і тут порадив не шкодувати добра. Сусід іще раз послухався, віддячив добром. Але через деякий час у відповідь одержав зло. Сусід прийшов до мудреця, і той знову порадив йому віддячити добром. “Але я вже стомився віддячувати йому добром!” – заперечив сусід. “Якщо зловмисник не стомився від зла, то чому ти стомився від добра?” – відповів мудрець.

Аналіз прочитаного:

– Діти, ця легенда вчить нас бути сильними, терплячими. Не давайте злу побороти добро, намагайтеся утримуватися від поганих вчинків, злих намірів. Зло, як відомо, довго не забувається і породжує зло. А от добро помножує добро. Коли ви робите щось добре іншим людям, не варто сподіватися на подяку чи винагороду. Будьте безкорисливими у своїх добрих вчинках і знайте, що добро рано чи пізно буде віддячене добром.

Мудрець сказав:

Живи, добро звершай
Та нагород за це не вимагай
Лише в добро і в вищу правду віра
Людину відрізня від мавпи, звіра
Нехай ця істина стара:
Людина починається з добра.

Щоб люди вас поважали, приязно ставилися до вас, ніколи не забувайте і завжди дотримуйтесь золотого правила вихованості: ставтеся до людей так, як би ви хотіли, щоб ставилися до вас. (Золоте правило діти записують у зошит).

5. Читання оповідання

- Чи були ви у лісі?
- Що чулося у лісі, коли ви гукали когось?
- Послухайте історію, яка сталася з маленьким хлопчиком Сергійком.

Луна

Одного разу маленький Сергійко прибіг до мами дуже схвилюваний.

– Матусю, ми з сестричкою гралися в нашому лісі, бігали, стрибали, а якийсь інший хлопчик насміхався з нас!

– Що ти кажеш Сергійку? – здивовано запитала мама сина.

– Я сказав: “У-у”, – а він гукнув “У”. Я запитав “Хто ти?”, і він сказав: “Хто ти?”. Я знову запитав: ”Як тебе звуть?”, а він відповів: “Тебе звуть”. Я йому тоді гукнув: “Покажися дурнику!”, а він відповів: “Дурнику!” Тоді я стрибнув у ярк і побіг за ним, але не знайшов його. Опісля я повернувся і крикнув: “Якщо я тебе знайду, то поб’ю! ...” А він і собі: “Поб’ю! ...”

Мати посміхнувшись, сказала синові...

Створення проблемної ситуації

– Як ви гадаєте, що порадила мама синові?

Продовження читання вчителем тексту

– Сергійку, мій любий, повір, якби ти сказав: “Люблю тебе”, він відповів би: “Люблю тебе”. Якби ти сказав йому: “Ти добрий”, він би теж

сказав “Ти добрий”... Адже він з тобою розмовляв так, як ти з ним. Пам’ятай, мій хлопчику, слова Ісуса: “Те, що виходить із вуст – із серця виходить”.

Не злий хлопчисько гукав до тебе, а луна повторювала твої слова. Луна – це не жива істота, а твій власний голос. І якби в твоєму серці не було злості і суворості, ти чув би тільки ласкаві і веселі слова. Піди до лісу знову, поклич луну, тоді почувеш її і радісною, і чистою, і доброю.

6. Гра

а. Гра «Заразити» добротою»

– Якщо добро помножує добро, то ми можемо, зробивши добру справу, «заразити» іншу людину своєю добротою. Наприклад, Ігор робить щось добре для Каті (діти повинні сказати, що вони можуть зробити, чим допомогти, потім беруться за руки), далі Катя робить щось добре для ... (Катя вибирає того, для кого вона хотіла б зробити щось добре. І так до тієї пори поки не буде охоплений весь клас і можна буде сформуванати одне велике коло).

– Ми створили коло доброти, кожен “заразився” добротою. Тепер намагайтеся “заразити” по-справжньому добротою своїх друзів, знайомих, свою родину.

б. Гра “Берег та хвилі”

Половина дітей зображає хвилі, а друга – берег. “Хвилі” підбігають до “берега”, ніжно обіймають його, відпливають назад, а потім із новою силою, несучи в собі ще більше любові та добра, знову біжать до “берега”. Після цього діти міняються ролями.

7. Міркування

- Діти, як ми сприймаємо доброту, адресовану нам?
- Що відчуваєте, коли робите щось хороше для інших? (Відчуття своєї необхідності людям, щастя, радість, корисність).
- Які добрі справи ви можете зробити для батьків?
- Які добрі справи ви можете зробити для чужих, зовсім не знайомих вам людей чи дітей? (Допомогти, проявити милосердя, співчуття, добротинність тощо).
- “Добротинність”, “добродій”, “добротинність” є похідними від слова “добро”. (Вчитель може запропонувати провести добротинну акцію: учням принести іграшки і віднести їх дітям-сиротам у будинок “Малюка”).

8. Зауваження вчителя

– У своїй книзі “Як виховувати справжню людину” В. Сухомлинський назвав такі негідні речі, які повинна пам’ятати людина, щоб не робити їх. Мерзенним і гидким вважається:

- на одинці із собою робити не так, як ти робив би на очах у людей;

- лінуватися, бути ледарем, неробою, дармоїдом;
- видавати за доблесть і заслугу те, що є твоїм обов'язком;
- бути жадібним, корисливим, негостинним;
- глумитися зі старості;
- Лицемірити, говорити не те, що думаєш і відчуваєш;
- давати порожні обіцянки, не додержувати слова;
- нашіптувати, доносити на товариша;
- бути легкодушним, уникати відповідальності за свій вчинок;
- байдуже проходити повз людську біду, горе, відчай, посилаючись на свою слабкість;
- відступати перед небезпекою, щоб зберегти спокій, добробут;
- добиватися для себе полегшення за рахунок товариша;
- кривдити дівчинку, дівчину, жінку;
- не слухати батьків, обманювати їх;
- глузувати з людей з особливими потребами;
- не любити і кривдити тварин.

9. Підсумок уроку

– Доброта робить наше життя щасливим. Доброта викликає відчуття своєї необхідності людям. Один добрий вчинок тягне за собою інші. Добрі вчинки найбільше потрібні не тому, на кого вони спрямовані, а тому, хто їх здійснює.

*Не економте доброти,
Не бережіть її на завтра.
Не бійтесь вчасно проказати,
Своє люблю, своє прости.*

Урок 8. Любов та піклування

(Тема розрахована на два заняття)

Мета: Допомогти дітям зрозуміти, що любов – це дуже важливе почуття у житті кожної людини.

Завдання:

- Формувати у дітей упевненість в тому, що їх люблять і цінують.
- Вчити дітей проявляти любов та піклування до своїх близьких та незнайомих людей.
- Сприяти усвідомленню дітьми того, що почуття любові робить нас кращими.

Хід уроку

1. Перевірка знань учнів, отриманих на попередньому уроці

- Про що ми говорили на минулому уроці?
- Щоб люди жили у злагоді і були добрими один до одного, яке правило потрібно виконувати? (“Золоте правило вихованості”).

2. Повідомлення теми уроку

- Минуле заняття ми завершили такими словами:

*Не економте доброти,
Не бережіть її на завтра.
Не бійтесь вчасно проказати,
Своє люблю, своє прости.*

- Сьогодні ми поговоримо про дуже важливе для кожної людини почуття – почуття любові. (Учні записують тему уроку у зошит).

3. Читання вірша

Любов підносить серце над землею
І робить дивовижні чудеса.
Стає людина зовсім інша з нею,
Тоді в душі троянда розцвітає,
І співом розливається весна.
Любов людська велику силу має,
Зцілити може й оживить вона.
Стає людина дивна, гарна, інша
І доброта у серденьку росте.
Душа стає світліша, яскравіша...
А серце – чисте, мудре, золоте.

4. Розповідь учителя

– Почуття любові – це найкраще, найпрекрасніше почуття. Людина, в серці якої панує любов, щаслива, добра, радісна, привітна. Почуття любові робить нас кращими. Почуття любові корисне не тільки для тої людини, яка любить, а й для тої, на кого це почуття спрямоване. Любов буває різна: любов до життя, до батьків, до Батьківщини, до ближнього, до Бога, любов до природи, краси, любов хлопця до дівчини, дівчини до хлопця, до самого себе.

– В одному журналі я прочитала статтю, в якій було написано про це надзвичайне почуття так:

«Любити... Найбільше людина потребує любові. Любов дає силу знесиленому у дорозі, підбадьорює того, хто упав духом, дарує надію зневіреному, вводить у коло друзів. Безліч пісень і віршів присвячують люди саме любові: до природи, до неньки і батька, до пісні і всього живого, до свого дому і до рідного краю. Любов давня як всесвіт, але вона оновлюється щоразу – з приходом нової весни, зі свіжою краплею роси. І все на світі

народжується від любові. Це високе почуття возвеличує нас, оновлює душу, зігріває серця. Хай кожен із вас прагне досягти його, тоді наше життя буде немарним».

5. Аналіз анкет

Вчитель аналізує відповіді учнів на запитання “Кого ти любиш найбільше у житті?”.

6. Бесіда вчителя з учнями

– У своїх анкетах ви писали кого ви любите найбільше у житті, а скажіть мені, будь ласка, хто любить вас найбільше в світі?

– Чи бувало у вас таке відчуття, що вас не любить мама чи тато? За яких обставин у вас з’являлось таке відчуття?

– Якщо мама сварить – це любов? (Мама сварить тільки тому, що бажає аби ви були кращими. Насправді вона любить, а тому сварить, тобто навчас.)

– Чи можна говорити, що тато не любить вас, якщо він мало провидь часу разом з вами? (Тато мало проводить з нами часу, не тому що не любить, а тому, що в нього обмаль часу).

– Звідки ви знаєте, що батьки вас люблять? (Турбуються про нас, хвилюються, купують іграшки, одяг тощо).

Підсумок учителя: Батьки по-різному проявляють свою любов до вас: через ніжне і турботливе ставлення, через тривогу та переживання за вас, за ваше здоров’я, батьки радіють разом із вами у зв’язку з вашими успіхами, сумують за вами, коли вас довго не бачать. Ніжність, тривога, жалість, співчуття, доброта, радість, сум, хвилювання – переживання, в яких залежно від ситуації виявляє себе *любов*.

– Прояви батьківської любові різноманітні. Чи були випадки, що батьки жертвували чимось заради вас? Жертвувати означає віддавати, а що віддають батьки заради вас? (Свій час, сили, здоров’я...)

– Чи можемо ми сказати, що жертва – це вияв любові?

6. Вправа на самонавіювання

(Вправа виконується під спокійну лагідну музику).

– Пам’ятайте, діти, що батьки – це найдорожчі і найближчі для вас люди. Покладіть руки на парту і покладіть на них голову, закрийте очі. Уважно слухайте те, що я буду вам говорити, думайте і уявляйте. Подумайте про людей, яких ви любите найбільше у своєму житті, пригадайте їх образ, ось ви бачите їхні обличчя, добрі, ласкаві очі, пригадайте своїх батьків, ось ви чуєте голос мами, як вона лагідно називає вас на ім’я: Катруся, Сергійко, Тарасик, Ірочка, Аліночка, Андрійчик, Романчик, Світланочка, Настуся, Артемчик, Оксаночка, Марточка, Максимчик. А тепер тихенько повторюйте

за мною такі слова: “Я щасливий, я дуже люблю життя, я не боюсь труднощів, у мене все буде добре. Я люблю своїх батьків, а вони люблять мене. Моє серце випромінює радість, доброту та любов.”

– Тепер можете відкрити очі і підняти голови, будь те щасливими, впевненими в собі.

7. Підсумок уроку

– Від чого сонце в небі сяє.

Чому так скрипка ніжно грає?

Скажи, матусю, для людини

Що, є незвідані глибини?

– Звичайно, доню, є одна

Таємна, чиста глибина.

Це ніжність лугу, шум дібров,

Це дар небесний, це – любов.

– А що таїться в тому слові?

– Все починається з любові:

І зір бентежне мерехтіння.

Душі до ніжності стремління,

Людини кожної буття

Й твоє, дитиночко, життя.

Урок 9. Любов та піклування (продовження теми)

1. Перевірка знань та вмінь учнів, здобутих на попередньому уроці

– Про що ми говорили на минулому уроці?

2. Усні завдання

– Свою любов до інших ми проявляємо за допомогою слів, почуттів, емоцій та вчинків. Давайте подумаємо як можна виявити любов, піклування, турботу? Які слова або вчинки свідчать про любов та піклування?

1. До матусі. (Можна обійняти маму, сказати лагідне слово, лагідно звернутися, поцілувати, пожертвувати своїм вільним часом заради того, щоб допомогти).

2. До тата. (Разом провести з ним час, допомагаючи йому щось робити, подати йому вечерю, коли він стомлений прийшов з роботи, бути йому другом, ділитися з ним своїми проблемами, питати пораду).

3. До друга. (Любов та піклування до друга можна виявити, поділившись чимось із ним, відвідати його, коли він хворий, допомогти у навчанні, порадити за його успіхи, поспівчувати при потребі).

4. До самого себе.

– Щоб відповісти на це запитання давайте подумаємо:

– Що означає любити і дбати про своє тіло? (Фізичні вправи, загартування, бути чистим, охайним, уникати шкідливих звичок тощо).

– Що означає любити і дбати про свою душу? (Бути чесним, справедливим, добрим, незаздрисним, благородним).

Зауваження вчителя:

– Про те, що людина турбується про себе і любить себе свідчить: повага до самого себе (почуття власної гідності), бажання бути кращим, самовиховання, самовдосконалення, чистота не тільки тіла, а й думок, здоровий спосіб життя, відсутність шкідливих звичок. Людина, яка любить і поважає себе ніколи не дозволяє іншим принижувати її, відстоює свою думку, свої права.

Любов та піклування про себе не повинні проявлятися через егоїзм, бажання мати все найкраще і побільше, нехтування іншими людьми, їхніми почуттями заради власної вигоди. Головне – не гордувати, не вихвалитися, і не вважати себе най-най-най.

Людина повинна дбати і про своє тіло і про свою душу.

3. Самостійна робота.

Підготовка до самостійної роботи:

Послухайте інформацію про те, на що людина витрачає час упродовж життя:

Один рік має 365 днів.

Кожен день – 24 години.

Кожна година – 60 хвилин.

Отже, рік має 525 600 хвилин.

Як багато ми маємо часу! Але яку частину цього часу ми приділяємо добрим справам?! Своєму духовному розвитку?

З 70-ти років життя в середньому людина витрачає:

- 16 років на дитинство та юність;
- 14 років працює;
- 3 роки зайнята їжею;
- 5 років поїздками та пересуваннями;
- 3 роки на вихідні та відпочинок;
- 6 років на читання;
- 23 роки на сон.

– Я б хотіла, щоб ми разом з вами більше часу приділяли добрим справам, турботі про близьких нам людей. Виконайте завдання, яке називається “*Час учитися любити та піклуватись*”.

– Ця робота допоможе вам визначити слова або вчинки, які свідчать про любов та піклування. В завданні А вам необхідно закінчити чотири

речення, в Б – викреслити зайві літери, у завданні В напишіть, що ви можете зробити вже сьогодні, щоб показати людям свою любов і піклування.

(Учні виконують завдання на розданих учителем листочках (див. Додаток 1, див. диск)).

4. Гра “Гойдання на хвилях любові”

(Така гра розвиває довірливе і дбайливе відношення, у дітей зникає відчуття самотності, відчуженості. Бажано проводити під музичний супровід: спокійна мелодія з дзюрчанням води, щебетанням пташок тощо).

– Давайте пограємо гру “Гойдання на хвилях любові”. За допомогою цієї гри будемо вчитися проявляти любов, піклування і турботу про інших. А також ця гра виховує дбайливе і довірливе ставлення один до одного.

Організація:

Дитина лягає на килим, закриває очі, решта дітей стають навколо, підіймають її і легко, м’яко погойдують. Виконуючи цю вправу діти придумують для кожного маленьку історію. Одного вони гойдають, як теплий вітерець гойдає на гілочці дерева гніздо з маленьким пташеням, другого – як павучка на легкій павутині, третього – як лілію на спокійних, повільно протікаючих хвилях.

5. Медитація „Ти – чудовий”

Можна в ігровій формі провести також медитацію “*Ти - чудовий*”. Учень стає у центрі кола. Навколо розлите море нашої любові. Ручками ми створюємо хвилі, направляємо їх у центр. Нехай хвиля нашої любові і ніжності підійме вгору того, хто стоїть у центрі, високо-високо вверх, щоб він побачив, який великий океан Любові. Тоді у ньому самому проявляються найкращі його якості і ми бачимо, який він чудовий. Він ще сам не знає цього, потрібно йому підказати. Ласкаво, але впевнено говоримо йому “Ти-чудовий!”

6. Підсумок уроку

– Почуття любові є основою нашого життя. Нехай любов, що переповнила ваше серце виливається на всіх: на маму і тата, вчителів, друзів, знайомих і всіх ближніх. Нехай це почуття приносить вам лише щастя.

7. Домашнє завдання

Написати твір на тему „Моя сім’я” за поданою канвою:

1. Яка моя сім’я (чи дружна, скільки членів сім’ї, коротко описати кожного).
2. Хто піклується про мене.
3. Любов та піклування про рідних.
4. Як ми разом відпочиваємо.

5. Якою я хочу, щоб була моя сім'я (що хотіли б змінити, якою бачите свою сім'ю в майбутньому).

Додаток 1

Час учитися любити та піклуватись

А. Любов та піклування можна виявити словами та справами. Беручи це до уваги, закінчіть речення:

1. Щоб довести мою любов до матусі, мені потрібно ... _____

2. Свою любов до татка я можу виявити, якщо ... _____

3. Я хочу, щоб мій друг, відчув моє добре до нього ставлення. Для цього я ... _____

4. Для того, щоб виявити турботу про себе, я ... _____

Б. Значно легше любити того, хто любить тебе, але треба вчитися любити та поважати всіх людей, навіть тих, кого не знаємо. Викресліть, будь-ласка, всі літери “Є” і “Щ” і тоді ви зможете прочитати, як проявити свою любов до незнайомих людей.

• Входячи до магазину я проявляю любов до ближніх, ...
ВЩЄІЄДЧЄЩИЩЕНЄЯЩЄЮЩЦЩИ ЄДЩЄВЕЄЩЄРЩ

• Я виявляю піклування про людей похилого віку, ...
ЩПЄЩДЕНЩЄОСЩЯЩЄЧЩИ ЄВЩЄАЄЖЩЄКЩЩЩ ЩРЄЩЄЧЩИ

• Якщо пройшов дощ, і на вулиці багато калюж, то треба їхати велосипедом обережно, щоб ...
ЄНЄЩЄЄЄЗАЩБЄЄРЄИЩЄЗКЄЩЄСАЩТЄИ
ЄПЩЄЩШОЄЩХЩОДЩЄЩВЄ

В. Подумайте, що ви можете зробити вже сьогодні, щоб показати людям свою любов та піклування.

Урок 10. “Тато, мама і я – чудова сім'я”

Мета: формувати бережне ставлення до членів сім'ї кожної дитини.

Завдання:

- Виховувати почуття відповідальності один за одного у сім'ї.
- Вчити дітей проявляти любов до рідних.
- Навчати правильної поведінки та ввічливого ставлення до членів сім'ї.

Хід уроку

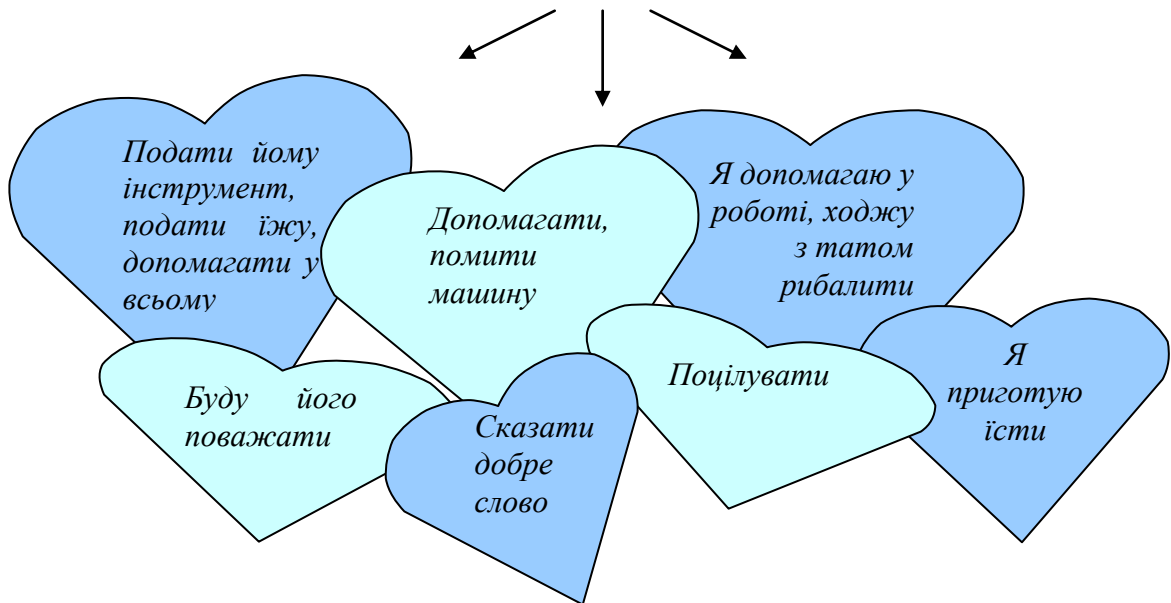
Замітка для вчителя: для проведення даного уроку учителю необхідно заздалегідь попросити учнів принести сімейні фотографії зі своїми рідними для організації фотовиставки „Чудова сім'я”. Над кожною фотографією потрібно зробити підпис, щоб діти знали, хто з ким зображений на цих фотографіях, дати їм назви бажано цікаві та смішні. Діти допомагають оформити фотовиставку, вирізають картинки, виконують малюнки, що символізують дружні взаємостосунки, любов та злагоду у сім'ї.

1. Перевірка знань учнів, отриманих на попередньому уроці
2. Аналіз самостійної роботи

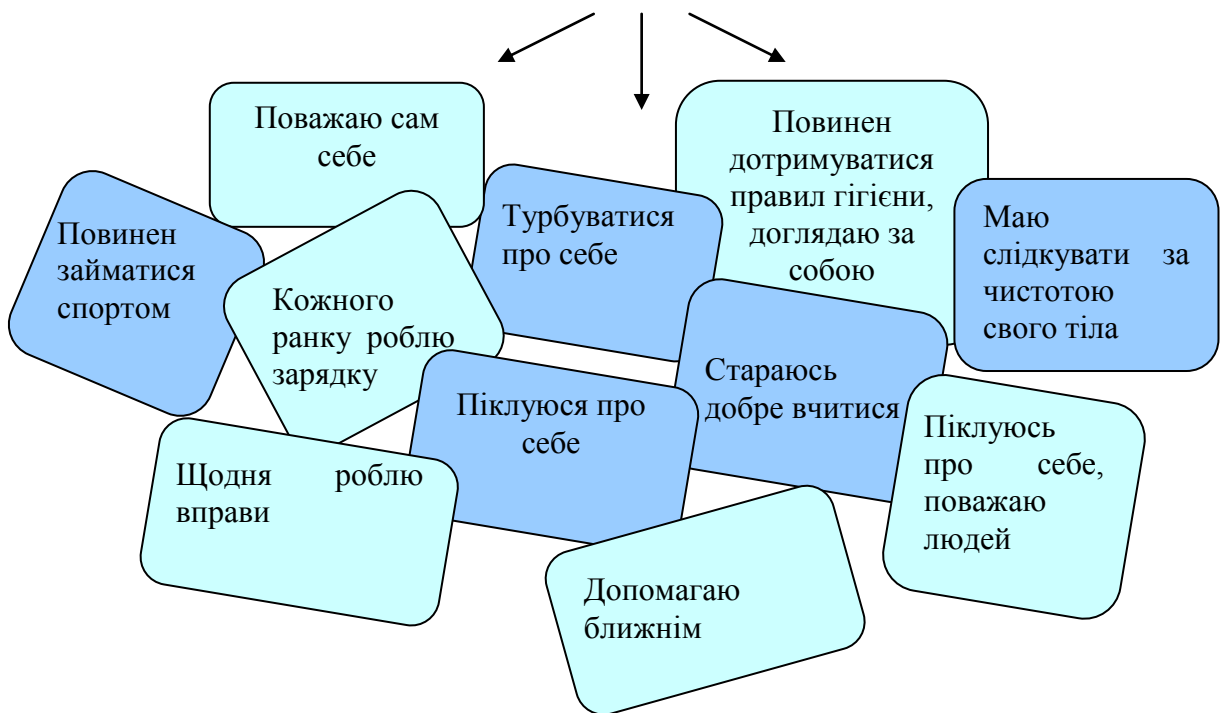
Діти пишуть:

Свою любов до тата я можу виявити, якщо ...

Для того, щоб виявити турботу про себе, я ...

Що ви можете зробити вже сьогодні, щоб показати людям свою любов та піклування:

3. Перевірка домашнього завдання

(Перевірка домашнього завдання проводиться у формі гри „Знімаємо телепередачу”: діти по черзі виходять до дошки і зачитують свої твори на тему „Моя сім’я”, написані за поданою канвою:

1. Яка моя сім’я (чи дружна, скільки членів сім’ї, коротко описати кожного).
2. Хто піклується про мене.
3. Любов та піклування про рідних.
4. Як ми разом відпочиваємо.
5. Якою я хочу, щоб була моя сім’я (що хотіли б змінити, якою бачите свою сім’ю в майбутньому).

Далі слідує інтерв’ю: „діти-кореспонденти” і вчитель ставлять запитання з метою дізнатись більше про виступаючого, його смаки, вподобання, мрії, переживання, а також про його сім’ю. Вчитель має наголосити, що питання повинні ставитись у коректній формі і не ображати „респондента”. При цьому здійснюється відеозйомка. На наступному уроці діти переглядають запис, це дає змогу подивитись на себе збоку, зробити певні висновки. На батьківських зборах учитель демонструє запис батькам – вони бачать, як їхні діти характеризують і описують свою сім’ю, рідних, що вважають за потрібне змінити).

4. Підсумок уроку

Урок 11. Що таке дружба?

Мета: формувати вміння налагоджувати дружні стосунки з ровесниками.

Завдання:

- Розкрити значення дружби в житті кожної людини.
- Прищеплювати потребу мати друзів
- Виховувати уважне, чуйне, безкорисливе ставлення до них.

Хід уроку

1. Повідомлення теми уроку

2. Аналіз анкет

Учитель аналізує відповіді учнів на запитання: Чи є у тебе друзі? Хто твій найкращий друг?

3. Слово вчителя

– Дружба відбиває глибинні людські почуття і завжди була окрасою людських стосунків. Кожній людині потрібні товариші і друзі. Інколи справжня дружба виявляється в складних, екстремальних умовах, коли загрожує небезпека, або приходить біда, і людина не в змозі покладатись тільки на власні зусилля. У такий момент вирішальну роль може відіграти турбота і підтримка друзів, їхнє співчуття і розуміння. Ось чому так важливо для кожного з нас мати поряд справжнього друга.

4. Бесіда вчителя з дітьми

– Діти! Як ви думаєте, що таке дружба? Дайте своє визначення поняттю “дружба”? (Діти називають, кілька визначень, учитель записує їх на дошці. Діти вибирають найкраще, на їхню думку, визначення і записують його в зошит.)

Учитель може запропонувати своє визначення:

Дружба – відносини між людьми, побудовані на взаємоповазі та симпатії, спільних інтересах, прихильності та взаєморозумінні.

- Як потрібно ставитись до людей, щоб у тебе з’явилися друзі?
- Як ви думаєте, дружити можна тільки з людиною, чи друзями можуть бути тварини, рослини, книги чи навіть якесь місце? Розкажіть, чи є у вас такі друзі.
- З якою людиною ви хотіли би потоваришувати і чому?
- Що означає безкорислива дружба? Чи може дружба бути корисливою?
- Чи були у вашому житті випадки, коли хто-небудь зовсім безкорисливо надав вам неоціненну допомогу? Чи робили ви коли-небудь щось подібне для інших людей? Розкажіть про це.

5. Читання вчителем оповідання

І. Радичков

Якщо хочеш мати друзів

Не так вже й важко завести друзів!

Одне дерево самотньо стояло край дороги і сумувало, тому що у нього не було друзів. Рівнина була пустою, по полю снували вітри, та ніхто не зупинявся біля дерева; в небі пролітали птахи, та жодна не сідала на його гілки, тому що вони були голі. Неподалік текла річка, але і вона жодного разу не зупинилась біля дерева, побалакати з ним. Вона поспішала злитися з іншою річкою, щоб веселіше було бігти до моря.

Звичайно по дорозі ходили люди, проте у кожного були свої справи, і ніхто не зупинявся коло дерева. Часом воно думало, що краще йому було б піти у світ за очі. Але дерева не можуть ходити, вони не можуть втекти навіть тоді, коли бачать, що до них ідуть люди з сокирами.

Так було до весни. Як тільки настала весна, дерево вкрилось листям, одягло красиву зелену шапку, проте залишилось самотнім.

Одного разу дерево побачило, що яструб женеться за горобчиком. Горобець кричав зі страху.

Не знаючи куди подітись, він шмигнув в зелене листя дерева.

Дерево було задоволене. Всю ніч воно шепотілось з горобцем. А на ранок пташка звила на ньому гніздо і сіла виводити пташенят.

Одного разу біля дерева зупинився віз. Чоловік розпріг коні, кинув їм сіна, а сам ліг подрімати. Їхали поблизу інші люди, побачили густу тінь і теж вирішили відпочити. Проїжджі всілись у затінку і стали розказувати один одному різні історії, а дерево слухало і раділо, що вже не самотнє. Воно намагалось густіше покласти тінь, інакше люди вирішать, що тінь погана – і підуть.

З того часу, кожен, хто йшов дорогою, зупинявся відпочити під деревом. Справді, дерево не може йти по дорозі в ногу з людиною, але зате воно може вкривати її на шляху своєю тінню!

Так у дерева з'явилися друзі. Воно зрозуміло, що якщо хочеш мати друзів, потрібно вкривати їх своєю тінню.

Обговорення прочитаного тексту

– Як ви думаєте, що сталось би з деревом, якби не випадок з горобцем? Чому навчив дерево цей випадок?

– Чи змінився зовнішній вигляд дерева, коли воно стало допомагати людям? (Коли людина допомагає іншим вона сама стає кращою)

– Чи були у вашому житті такі випадки, коли вам було дуже погано, і ставало набагато легше тоді, коли зробили для когось щось хороше?

– Як ви думаєте, чи багато друзів з'явилося у дерева, коли воно стало помагати людям?

– Чи помічали ви коли-небудь, що чим краще і добріше ви відноситеся до людей, тим більше друзів з'являється у вас?

– Щоб ви порадили людям, які хочуть мати друзів? Чи багато у вас друзів? Як люди стають вашими друзями? Розкажіть про своїх друзів?

6. Аналіз прислів'їв та приказок про дружбу

– Чотири є друга, яких можна назвати друзями вірними: друг – помічник, друг – незмінний в радості і біді, друг – добрий порадник, співчутливий друг.

(Учитель читає прислів'я, записані на дошці).

Справжній друг пізнається в біді

– Чи були у вашому житті моменти, коли друзі допомагали вам в біді? Коли ви допомагали в біді своїм друзям?

– Чи тільки в біді пізнається справжній друг? Чи можна побачити справжнього друга в радості? (справжній друг завжди порадіє за вас і ніколи не позаздрить).

Вірний друг краще сотні слуг

– Як ви думаєте, вірність – це необхідна якість для друга?

– Які, на вашу думку, якості найбільш необхідні для друга і яка з них найголовніша? (діти називають – учитель записує на дошці).

Скажи мені, хто твій друг, і я скажу, хто ти

– Чи завжди друзі повинні бути схожими один на одного? Чи є у вас товариш, який ні в чому не схожий на вас; який схожий на вас у всьому? З ким із них вам легше дружити?

– Чи були у вашому житті такі випадки, коли хто-небудь, побачивши вашого друга, не хотів спілкуватися з вами? Коли, навпаки, після знайомства з вашим другом, до вас стали краще відноситись?

– Як ви думаєте, чи правдиве судження: «Скажи, хто твій друг, і я скажу, хто ти? Чи можуть подібні судження про людину бути об'єктивними?

– Назвіть ще приказки та прислів'я, які ви знаєте про дружбу?

(Всі прислів'я, записані вчителем на дошці і названі учнями, діти записують у зошит).

7. Розв'язання проблемних ситуацій

– Хоч друзі і проявляють у стосунках і чуйність, і терпимість, але нерідко й між друзями виникають непорозуміння і суперечки. У таких випадках, коли труднощі долаються спільними зусиллями, дружба ще більше

міцнішає. Проте більшості конфліктів можна уникнути, варто лише проявити стриманість, доброзичливість, увагу, бажання розібратися.

(Далі вчитель пропонує вирішити проблемні ситуації).

1. Ви посварились із подругою (другом). Як помиритись, хто першим повинен простягти руку дружби?

2. Ваш товариш давно хворів, він не ходив до школи, і ви його давно не бачили. Нарешті він прийшов до школи. Як ти його зустрінеш, що ти йому скажеш?

3. Ваші батьки категорично проти будь-якого спілкування з вашим другом.

4. Навідавшись до друга, ви зрозуміли, що не подобається його батькам.

(Треба довести своїми вчинками, поведінкою, що ти є справжнім вірним другом. Потрібно показати, що ти добрий, щирий, чесний, порядний хлопець чи дівчина і тоді батьки не будуть проти вашої дружби. Треба показати, що у тебе лише добрі наміри).

8. Читання оповідання

(Вчитель доручає комусь із дітей прочитати оповідання).

Найважча контрольна

В. Сухомлинський

Митя й Сашко схилилися над аркушиками. Сьогодні у них, четвертокласників, найважча контрольна з арифметики. Галина Григорівна сказала: «Як хто напише така буде й річна оцінка».

У Миті задача вийшла. Він уже й переписує на чистовик Митя – найсильніший у класі математик.

Сашка посадили поруч Миті, щоб підтягувався, бо він не кмітливий і не тямовитий – пасе задніх. Він не тільки тугодум, але й дуже самолюбний хлопчик. Ніколи не списує, не підглядає. От і зараз Митя відкрив перед Сашком чорновик: дивись, мовляв, ось розв'язок задачі. Але Сашко насупився, втупився очима у свій аркуш і навіть дивитися не хоче на той чорновик.

Миті стало жаль Сашка. Недобре передчуття стиснуло його серце. Знову буде як завжди після контрольної: у Миті – «п'ятірка», у Сашка – «трійка» і то з натяжкою. А може, Галина Григорівна нічого не поставить, скаже: не заслужив ще оцінки, попрацюй. Миті соромно буде дивитися в очі Сашка. Тижнів два Сашко буде мовчазний і задумливий. А коли Митя покличе його кудись (ось і купатися в річці вже можна), Сашко відповість: «Ніколи, треба мамі допомагати...»

Тяжко зітхнувши, Митя навмисне робить помилку. Нехай найтрудніша контрольна буде і в нього, як у Сашка, на «трійку».

Хвиля радості затоплює груди...

Найважчу контрольну витримав.

Аналіз прочитаного оповідання

9. Намалюйте квітку душі друга (дерево дружби, міст дружби, ліс дружби)

10. Домашнє завдання

Написати лист другу.

Урок 12. Умій прощати!

Мета: вчити дітей прощати.

Завдання:

- Вчити дітей не пам'ятати зла, не носити гніву в серці, злості спрямованої на свого кривдника, бути милосердними.
- Показати наслідки того, що може статися з людиною, коли вона гнівається на інших; яким чином образи впливають на дітей і на їхні взаємини з людьми.

Хід уроку

1. Перевірка домашнього завдання

2. Вступне слово вчителя

– Діти, пригадайте, будь ласа, чи бувало у вас таке, що якийсь нечема вас ображав, не хотів віддавати вашу річ, або взагалі поламав її, хтось вчинив з вами нечесно, обманув, не виконав обіцянки, зрадив. (Діти розповідають такі ситуації із свого життя).

– Про таке неприємно згадувати, бо це переживання дуже болісне і образливе. Проте, як би нам не було гірко згадувати та пам'ятати довгий час, зло ще гірше. Кривдника слід обов'язково простити, як би це важко не було.

3. Оголошення теми уроку

4. Бесіда з учнями

– Що ти відчуваєш, коли тебе хтось образив, скривдив, зробив боляче? (Біль, злість, бажання помститися).

– Якщо ти винен у сварці з іншими, чи вмієш ти визнати свою провину? Як ти, зазвичай, це робиш? Які слова, вислови при цьому вживаєш? (Вибач, я помилився, я був не правий).

– Назвіть слова вибачення.

– Як змінюється настрій іншої людини, коли хтось вибачився перед нею?

– Як треба сприймати чиєсь вибачення? Що можна відповісти?

- Що легше: вибачитись перед кимось чи прощати? Чому?
- А чи вміємо ми по-справжньому вибачати, прощати..?

5. Розповідь учителя

– Нам треба вчитися прощати один одного, як би це важко не було. Бо живемо, вчимося, працюємо ми серед людей. Прощаючи іншим, ми, водночас, позбуваємось гніву, почуття образи, злості, бажання помститися. Коли ми прощаємо, то стаємо добросердними, мудрими. Коли люди прощають один одного, вони розривають хибне коло помсти. А коли людину прощають, вона звільняється від тягаря провини, докорів совісті і знову стає впевненою в собі. Коли людина відчуває за собою якусь провину, то не так легко їй живеться і працюється. Коли вона отримує прощення, до неї знову повертаються сили, бажання працювати.

– Отже, що означає “прощати”? (На дошці вчитель показує запис, на якому містяться кілька думок про прощення (див. диск)).

ПРОЩАТИ – значить

- не звинувачувати того, хто скривдив вас, або зашкодив вам, не дорікати йому;
- не чекати, що хтось виправить ситуацію і першим прийде миритися;
- не тримати в серці гніву (гнів завжди породжує у відповідь гнів);
- не звинувачувати інших у поганих думках і вчинках.

(Діти записують у зошит).

6. Дослід “Очищення”

(Матеріали для дослід: скляний посуд з чистою водою, пляшка з барвником (можна використати йод), відбілювач (хлор тощо), піпетка).

– Проведемо дослід, який показує, що відбувається у вашій душі, у вашому внутрішньому світі, коли ви гніваєтесь, маєте на когось злість і як він змінюється, коли ви знаходите в собі сили простити.

(Вчитель висловлює твердження, коментує його і додає у воду по краплині барвника).

– „Сьогодні Андрій обдунив мене. Я не хочу з ним розмовляти”. В такій ситуації ваш внутрішній світ заповнює гнів, образа (Вчитель добавляє барвник – вода стає каламутною).

– „Дмитро скинув мої речі на землю і ще й потоптався по них”. У вас виникає ще більше незадоволення. (Вода стає ще темнішою).

– „Іра пліткувала про мене, говорила неправду. Я зроблю те саме і подивлюся чи буде це їй до вподоби”. У вас з’являється бажання помсти – ваш внутрішній світ стає ще темніший. (Вода дуже темна).

– Але коли ми знаходимо в собі сили пробачити (вчитель додає у розчин по краплі відбілювач – вода знову стає прозорою), дивіться, що відбувається у вашій душі. Якою стала вода?

Запитання до дітей.

– До чого приводить гнів, помста, незадоволення, якими стають взаємини між людьми? (Гнів, помста, незадоволення тільки розпалюють сварку, взаємини між людьми стають напруженими або зовсім розриваються).

– Що в таких ситуаціях мав би зробити учень, що вчинив недобре?

– А що має зробити скривджений?

– Чи повинні ми прощати, якщо в нас попросили пробачення?

– Хто страждає від того, коли ми не знаходимо в собі сили простити? (Тоді страждає як той, хто не прощає, так і той, кому не прощають).

– Як прощення може владнати справу?

– Зробіть висновок із проведеного досліду.

7. Висновок учителя

– Так само і в людських стосунках. Гнів, помста, почуття образи заважають добрим стосункам між людьми. А прощення знімає біль, гнів, образу. Тому прощаючи інших людей, ми позбуваємось усього недоброго. Саме це ми побачили і на досліді, коли забруднена барвником вода знову стала прозорою.

– Як ви думаєте, якими рисами має бути наділена людина, щоб простити погані вчинки? (Прощення потребує хоробрості, терпіння, співчуття, милосердя, сили волі, стриманості, доброти).

8. Читання вчителем оповідання “Велосипед”

Велосипед

Сергійко, насупившись, сидів на східцях. Його мама стояла біля дверей і спостерігала за сином.

– А чого це ти, синку, нахнюпився у такий прекрасний день? На кого ти образився?

– На Юрка, – сердито відповів хлопчик.

– Чому?

– Ти знаєш, чому. Юрко поламав ланцюг на моєму велосипеді. А мені тепер треба чекати, щоб його поремонтували.

– Сергійку, – мама підійшла ближче до сина. – Юрко вже сказав, що він жалкує, що поламав твій велосипед. Хіба ти не відповів, що готовий йому простити?

– Так. Звичайно, – відповів Сергійко. – Але тоді я ще не знав, що мої друзі збираються поїхати до парку покататися на велосипедах. До того ж,

тато сказав, що зможе поремонтувати ланцюг тільки ввечері. Якби Юрко не зламав його, я міг би сьогодні поїхати з усіма.

– І тому ти вирішив цілий день просидіти вдома, ображаючись? – запитала мама. – Мені здається, ти не зовсім розумієш, що означає прощати.

Сергійко не відповів. Він і далі розгублено грався своїм черевиком.

– Зачекай, я тобі щось покажу, – сказала мама. Через кілька хвилин вона повернулася. У руках мама несла якусь дощечку, крейду і ганчірку. Потім сіла поруч із сином, поклала ганчірку на східці і почала малювати. Сергійко підсунувся ближче до матусі, щоб спостерігати, що вона малюватиме. Мама часто малювала, і в неї це прекрасно виходило. Та на цей раз вона не захотіла, щоб Сергійко бачив, що вона малює. Відвернулася в інший бік і сказала:

– Поки що не дивись.

Сергійко з нетерпінням чекав. Він добре чув скрипіння крейди по дощечці і намагався відгадати, що ж буде на тому загадковому малюнку. Раптом він знову згадав про велосипед і міцно стиснув губи. Тепер хлопцеві спало на думку помститися Юркові за зламаний ланцюг.

– Готово, – сказала мама.

Сергійко подивився на дощечку і побачив на ній намальований велосипед, що лежав на землі колесами доверху. Зламаний ланцюг звисав з велосипеда. Поряд стояв Юрко і обтрушував грязюку з рук і ніг. Сорочка вилізла з його штанців.

Сергійко посміхнувся. На маминому малюночку все виглядало так, як було насправді.

– Ти пам'ятаєш, що трапилося після того, як Юрко впав з твого велосипеда? – запитала мама. – Він попросив у тебе вибачення?

Сергійко ствердно кивнув головою. Мама взяла крейду і перекреслила малюнок.

– Бачиш, ти ж сам сказав, що ти йому вибачив.

Сергійко знову мовчки кивнув. Він і досі не міг зрозуміти, що хотіла мама сказати цим малюнком.

– Уяви собі: ти повісив цю картинку у своїй кімнаті і дивишся на неї щодня. Подумай, чи зміг би ти тоді забути про розірваний ланцюг?

– Ні. – тихо відповів Сергійко.

– Бачиш, точнісінько так і з думками у твоїй голові. Ти не зможеш забути малюнок, поки ти його бачиш. Ось, – мама подала синові ганчірку, – покажи, як ти можеш звільнитися від цього малюнка.

Звичайно, Сергійкові було дуже шкода руйнувати такий вдалий малюнок, але він зробив те, що очікувала від нього мама. Хлопчик взяв ганчірку і просто витер велосипед.

– Тепер ти бачиш, що це не одне і те саме – просто сказати кому-небудь „Прощаю” і справді забути те, що трапилося.

Сергійко довго мовчав, а потім несподівано сказав:

– Я піду в парк. Я й так зможу гратися з друзями, хоч у мене й не буде велосипеда.

Хлопчик справді зрозумів, що саме так йому вдасться якнайшвидше витерти з пам’яті картину з обірваним ланцюгом від власного велосипеда.

Бесіда за змістом прочитаного тексту.

1. Яку прикрість зробив Юрко?
2. Чи відповів Сергійко Юркові, що готовий йому пробачити?
3. Який настрій був у Сергійка?
4. Що спало на думку Сергійкові, коли мама малювала малюнок?
5. Чи можна сказати, що Сергійко пробачив Юрка?
6. Як мама запропонувала Сергійку забути неприємність?
7. Яке рішення прийняв Сергійко після обдумування?

Проблемні запитання

1. Чи можна справді простити когось, не намагаючись забути заподіяну прикрість?
2. Що означає вислів “Прощайте і вам прощатимуть”?

9. Індивідуальна робота

Запропонуйте дітям написати прикру для них історію, а потім порекомендуйте розірвати цей аркуш і забути заподіяну кимось прикрість.

10. Колективне узагальнення

Прощати – значить не звинувачувати більше людину. Це значить налагодити взаємини з людиною, яка зробила вам щось зле. Прощення – це вибір. Ви можете або простити, або виношувати гнів у своєму серці. Коли ви гніваєтесь, ваші взаємини з людиною стають напруженими або зовсім розриваються. Тоді страждає як той, хто не прощає, так і той, кому не прощають. Людина, яка не прощає витрачає всю свою енергію на те, щоб “розквитатися”, і в результаті цього люди відчужуються.

Найкращі ліки від ненависті і гніву – це прощення. Прощення повертає людей один до одного. Люди, які пробачають, радіють життю і один одному.

Урок 13. Чистота душі

Мета: донести до дітей думку про те, що потрібно дбати не лише про чистоту квартири чи власної кімнати, тіла чи одягу, а й про чистоту душі.

Завдання:

- Розкрити зміст словосполучення “чистота душі”.
- Вчити дітей бути “чистими” у думках, намірах, бажаннях та вчинках.

Додаткові матеріали: “фонтанчик”, 5 копій “Казки про чистий струмок”.

Хід уроку

1. Перевірка знань учнів, отриманих на попередньому уроці

2. Повідомлення теми уроку

3. Бесіда вчителя з дітьми

- Що ви уявляєте, коли чуєте слово “чистота”? Що на Землі, на вашу думку, найчистіше?
- Як ви гадаєте, чому люди піклуються про чистоту квартири, одягу, міста, села, в якому живуть, чи вулиці, на якій розташований їхній будинок, про чистоту тіла?
- Що означає, коли говорять: “У цієї людини чисте серце, чиста душа, чисті наміри”?
- Чому чистоту потрібно зберігати і що для цього потрібно? Що або хто допомагає вам бути чистим внутрішньо?
- Як ви думаєте, якби у всіх людей на землі були чисті і світлі прагнення, яким би став світ?
- Як ви думаєте, чи відображається внутрішнє прагнення людини до чистоти на її зовнішньому вигляді?

4. Читання вчителем оповідання

А. Ісаакян

Чисте джерело

Троє подорожуючих зустрілись біля одного джерела. Джерело витікало з кам'янистої місцевості. Навколо нього ріс густий ліс, гілки і листя якого затіняли джерело. Вода у джерелі була чиста, холодна, як лід, і виблискувала як скло. На те місце, звідки витікала вода, хтось поклав камінь величиною з казан, просвердлив його і обтесав; і в тому місці, де стікала вода, витесав напис: *“Гей, подорожній, будь чистим, як це джерело”*. Коли три мандрівника, напившись досхочу води, прочитали напис, то один з них, очевидно купець, сказав:

– Розумні слова тут висічені. Струмок від джерела біжить і вдень і вночі, беззупину, і тече до далеких земель; і чим далі тече, тим все більше інших струмків вливається у нього.

Так, біжучи, він перетворюється у велику річку. З цього слідує такий висновок: *ти, чоловік, теж, працюю беззупину, ніколи не зупиняйся і не піддавайся ліні; якщо будеш чинити так, то врешті решт будеш великим і досягнеш цілі.* Як я розумію, саме про це говорить цей напис.

Другий подорожній був бідний мулла; він, хитаючи головою, мовив:

– Ні, я думаю не так. Зміст цього напису набагато значиміший, ніж ви припускаєте. Це джерело готове до чого-завгодно: хто знемагає від спеки, тому він дає прохолоду і душі насолоду; хто хоче пити, тому утомлює спрагу, – і за все це він ні від кого не чекає нагороди. А якщо так, то зміст цього напису такий: *якщо робиш комусь добро, то не покладай на нього зобов'язання відповісти тим самим. Ось про що говорить цей напис.*

Третій подорожній, дуже стрункий, гарний юнак, стояв мовчки. Товариші спитали його, як він думає. Юнак відповів:

– Я думаю по-іншому. Як би вода в цьому джерелі стояла спокійно на одному місці, то трава і сміття потрапляли б у нього, закаламутили б і забруднили б його: тоді б люди і тварини не так би любили джерело. Але так як джерело тече беззупину і вдень і вночі, то воно очищується, і за це його всі люблять. Якщо так, то зміст напису такий: *душу і тіло зберігай у чистоті, як це джерело; бо коли дивишся на нього, то бачиш як у ньому віддзеркалюється блиск сонця і трави, якщо вони дивляться у нього; тому душу, як це джерело, тримай відкритою для всіх, нехай в ній все буде видно.* Ось про що, на мою думку, говорить напис.

Аналіз прочитаного тексту:

1. Про, що на вашу думку, говорить напис на джерелі? (Людина повинна бути чистою, охайною ззовні, мати чисті думки, помисли, бажання, чисті наміри, чисті вчинки). (Запишіть висловлення дітей на дошці).
2. Чи є в кожному з трьох суджень доля істини? Думка кого з трьох подорожуючих вам сподобалась найбільше?
3. Як ви думаєте, чи відобразився спосіб життя цих людей у їх висловлюваннях.
4. Як ви думаєте, чому люди досить часто порівнюють “чистих” душею людей з джерелом?
5. Чим джерело відрізняється від озера, річки, моря?
6. З чим ще на землі, на вашу думку, можна порівняти чисту людину?

5. Робота над мудрослів'ям

(Вчитель зачитує записаний на дошці вислів китайського мислителя Конфуція – учні переписують у зошит)

Працюй над очищенням своїх думок. Якщо у тебе не буде дурних думок, не буде і дурних вчинків.

– Як ви думаєте, що означають ці слова?

– Кожному нашому вчинку передує думка. Нашими діями керують почуття, роздуми. Розумна людина спочатку думає, а потім щось робить, але інколи нас захоплюють лихі думки, злі помисли, що ведуть до поганих вчинків. Найчастіше „дурні” думки приходять в голову, коли людина нічого не робить, коли вона не знає чим їй зайнятися. Найкращий спосіб запобігти цьому – раціонально використовувати свій час, тобто розумно і з користю. Активний спосіб життя, заняття спортом, музикою, танцями, відвідування різноманітних гуртків і секцій, участь у змаганнях і конкурсах – це те, що захоплює, піднімає настрій, не дає нудьгувати, не дозволяє „дурним думкам” заповнити нашу душу.

6. Читання казки про чистий струмок

(Вчитель вибирає учнів для читання казки за ролями: Автора, Струмка, Маму-Річку, Чаплю, Маленьких жабенят, кожному роздає текст казки (див. диск)).

Казка про чистий струмок

Автор. За синіми морями, за високими горами жив-був маленький струмок. Зранку до вечора грався він різнокольоровими камінцями, перекочуючи їх з боку на бік, листочками дерев і кущів, що росли на його берегах, і маленькими зеленими жабенятками, яких вирощували їх мамі-жаби. Від усього цього вода в струмку рідко залишалася чистою і прозорою.

Мама струмочка – могутня річка – не один раз говорила сину:

Мама струмочка. Струмочку, годі пустувати, годі напереді з малими жабенятами бігати. Поглянь-но, яка вода в тобі скаламучена. Ну хто захоче твоєї води напитися, коли там стільки листя плаває? Ти повинен думати про те, щоб перетворитися на чисту повноводну річку.

Автор. Мама-річка хотіла, щоб її син-струмок виріс, щоб у ньому оселилася риба, і щоб його води могли напувати міста і села.

Маленький струмок весело сміявся у відповідь і заспокоював маму-річку.

Струмок. Що ти, матусю, не турбуйся, я обов’язково виросту і стану великою чистою річкою, а зараз я хочу трохи побавитися зі своїми друзями-жабенятами.

Автор. Струмок щодуху задзюркотів.

Струмок. Друзі-жабенята! Ховайтесь мерщій, а я поки що затримаю незвану гостю розмовою!

Пані чапле, чи не мене ви бува шукаєте?

Чапля. Зовсім ні. Я шукаю сніданок. Кілька молоденьких жабеняток мені вистачить. Зазвичай я запиваю свою їжу, та твоя вода така брудна, що мені не хочеться її пити.

Автор. Струмочок пригадав слова мами-річки, яка теж говорила про чистоту, і замислився.

Саме в цей момент якесь нерозумне мале жабеня подумало, що чапля вже пішла, і вистрибнуло зі схованки прямо в струмок. Скрутно довелося б малому жабеняті. Та струмок миттєво підхопив його своїм маленьким потічком, і стара чапля загубила його з виду. Несподівано поведінка чаплі змінилася. Вона опустила свого довгого дзьоба у воду і почала жадібно пити великими ковтками.

Струмок. Дивна якась чапля. Тільки-но говорила, що моя вода каламутна, а тепер не може відірватися від моєї води.

Автор. Струмок ще й не отямився від здивування, як почув голос чаплі.

Чапля. І справді, струмочку, твоя вода смачна. Спасибі тобі, напилась, що й їсти перехотіла. Чистою твоя вода стала й поживною. Чудеса, та й годі. Кожного дня тепер приходитиму до тебе воду пити, ще й родичам і друзям про тебе розповім. Твоя вода така чиста і прохолодна.

Автор. Чапля напилася досхочу і пішла собі в поле.

Струмок. Чиста! Чиста! Не може бути, моя вода стала чистою!

Автор. Весело задзюркотів здивований струмок. Його друзі-жабенята почали вистрибувати зі своїх схованок і теж здивовано заквакали.

Жабенята. Наш струмок став чистим, чистим. Ось погляньте, яка вода прозора!

Автор. Струмок зрозумів, що і жабенята і чапля говорять правду. І тут він почув лагідний шепіт мами-річки.

Мама. Любий сину, твої води стали чистими, бо ти захистив друзів. У кого думки чисті, той і сам стає чистим. А чистота для струмка або річки – найголовніше.

Питання для обговорення:

1. Що зробив струмок, щоб його вода стала чистою?
2. А що потрібно робити людям, аби мати чисту душу, чисте серце? (Бути чесним, не бажати нікому зла, не заздрити, бути добрим, справедливим, робити добро тощо).

3. А хто може навести приклад із власного життя, коли ви зробили щось добре і відчули, що стали кращими і чистішими?

7. Творче завдання

Сядьте, будь ласка, зручно на килимі, чи у кріслах, прислухайтеся до дзюрчання нашого струмочка в кімнаті і уявіть, що кожен з нас має у своєму внутрішньому, духовному світі, у своїй душі струмок чистоти. Такий струмок чистоти називається совістю. А потім свою фантазію перенесіть на альбомний аркуш.

Урок 14. Різдвяна ялинка (виріб)

Мета: виготовлення виробу „Різдвяна ялинка”.

Матеріали: кольоровий картон, нитки, ніж для картону, ножиці, блискітки, бісер, клей.

Замітка вчителю у приготуванні до уроку та його проведенні:

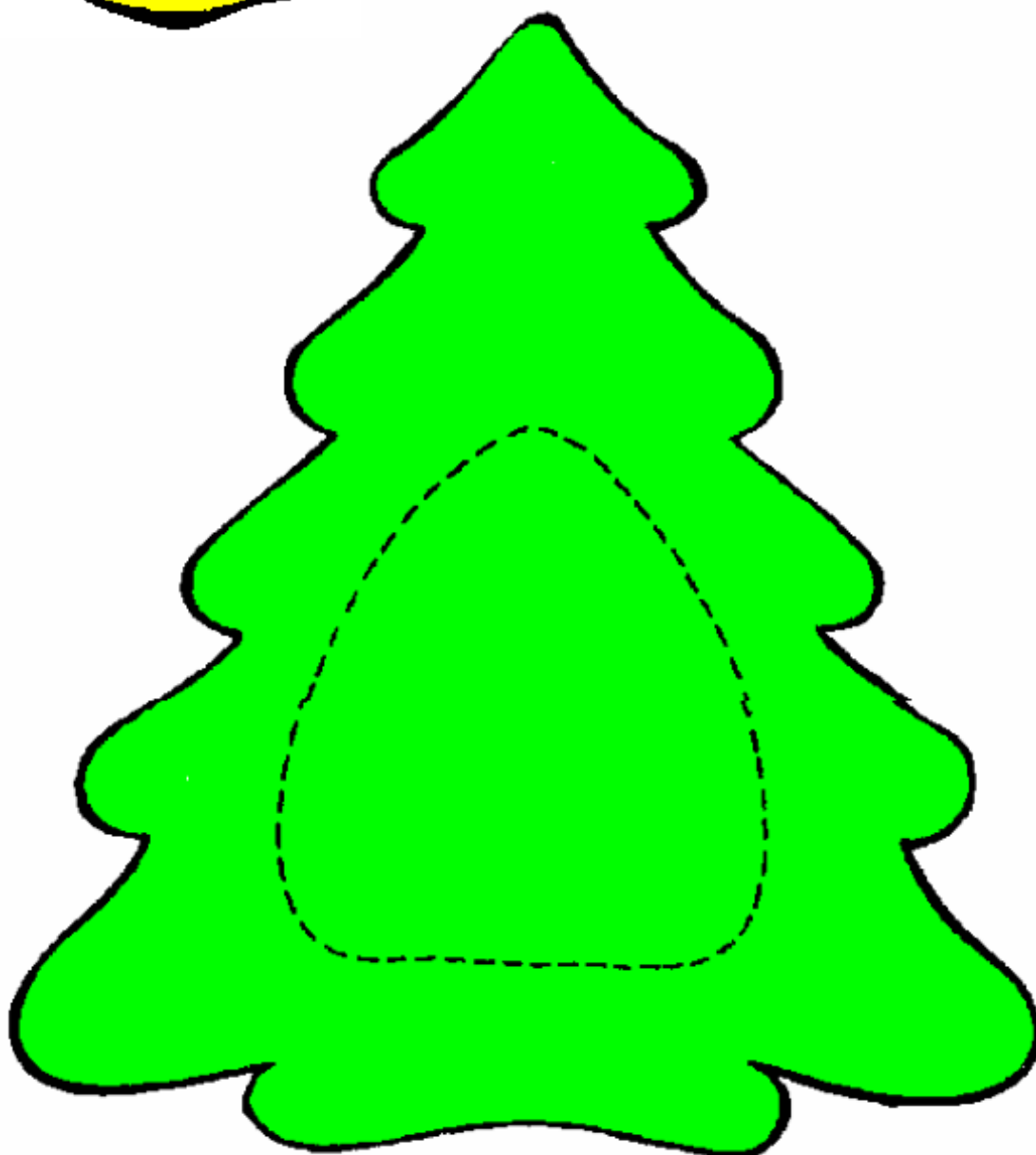

Перед тим, як розпочати виготовляти виріб на уроці з учнями, зачитайте їм колядки та вірш Тетяни Жембровської „Жаданий гість” (див. Додаток 2) для створення відповідного настрою, натхнення.

1. Перенесіть зображення виробу (див. Додаток 1, див. диск) на твердий папір або картон.
2. Всі пунктирні лінії виріжте ножем для картону, лезом або маленькими ножицями.
3. Виріжте виріб по контуру. У вас готовий шаблон виробу.
4. Приготуйте кілька шаблонів „ялинки” і „ангела” для роботи з дітьми.
5. Зробіть один виріб для зразка. „Різдвяну ялинку” можна прикрасити блискітками, приклеїти бусинки, бісер.
6. На уроці роздайте дітям готові шаблони. Нехай діти по черзі перемалюють „ялинку” на зелений картон, а „ангела” на жовтий.
7. Розкажіть дітям як вирізати лінії пунктиру ножем, ножицями, а також як проколоти дірочки, щоб просунути через них нитку, допоможіть їм у цьому.

8. Принесіть на урок нитки, бажано золотисті або сріблясті, розріжте на відрізки по 10-15 см і роздайте учням, покажіть як прив'язати ангела до ялинки. Можна зробити дірочку зверху на ялинці, протягнути через неї нитку і зробити петлю, таким чином виріб можна буде вішати.

Додаток 1

По всьому світі

(колядка)

По всьому світі стала новина
Діва Марія Сина родила.
Приспів: Сіном притрусилася, в ясла положила
Господнього Сина.
Діва Марія Бога просила
"В що ж би я Сина Свого сповила?"
Приспів: Зірка сяяла з неба до землі,
І зійшли Ангели к Діві Марії.
Приспів

Про Різдво Христове

(колядка)

Про Різдво Христове ангел сповіщав,
Він летів по небу і пісні співав:
"Люди, всі радійте, серденько відкрийте
В день Христового Різдва!"
Я лечу від Бога, звістку вам несучу,
Тож ідіть, вклоніться, до ясел Христу,
Швидко поспішайте, немовля вітайте
У цей світлий день Різдва!
Пастухи в печеру першими прийшли,
В яслах на соломі Господа знайшли,
На коліна впали, Спаса привітали
У щасливий день Різдва!

Тетяна Жембровська

Жаданий гість

Старий дідусь, прокинувшись, щоранку
Сторінки Біблії поживклої гортав,
І, помолившись Богові, на ганку,
Щоб перехожих бачити сідав.
Любив до себе в гості запросити
Він подорожнього, щоб хати не минав,
Гарячим чаєм з хлібом пригостити,
Послухати про різні дива.
І якось уночі немов лунає

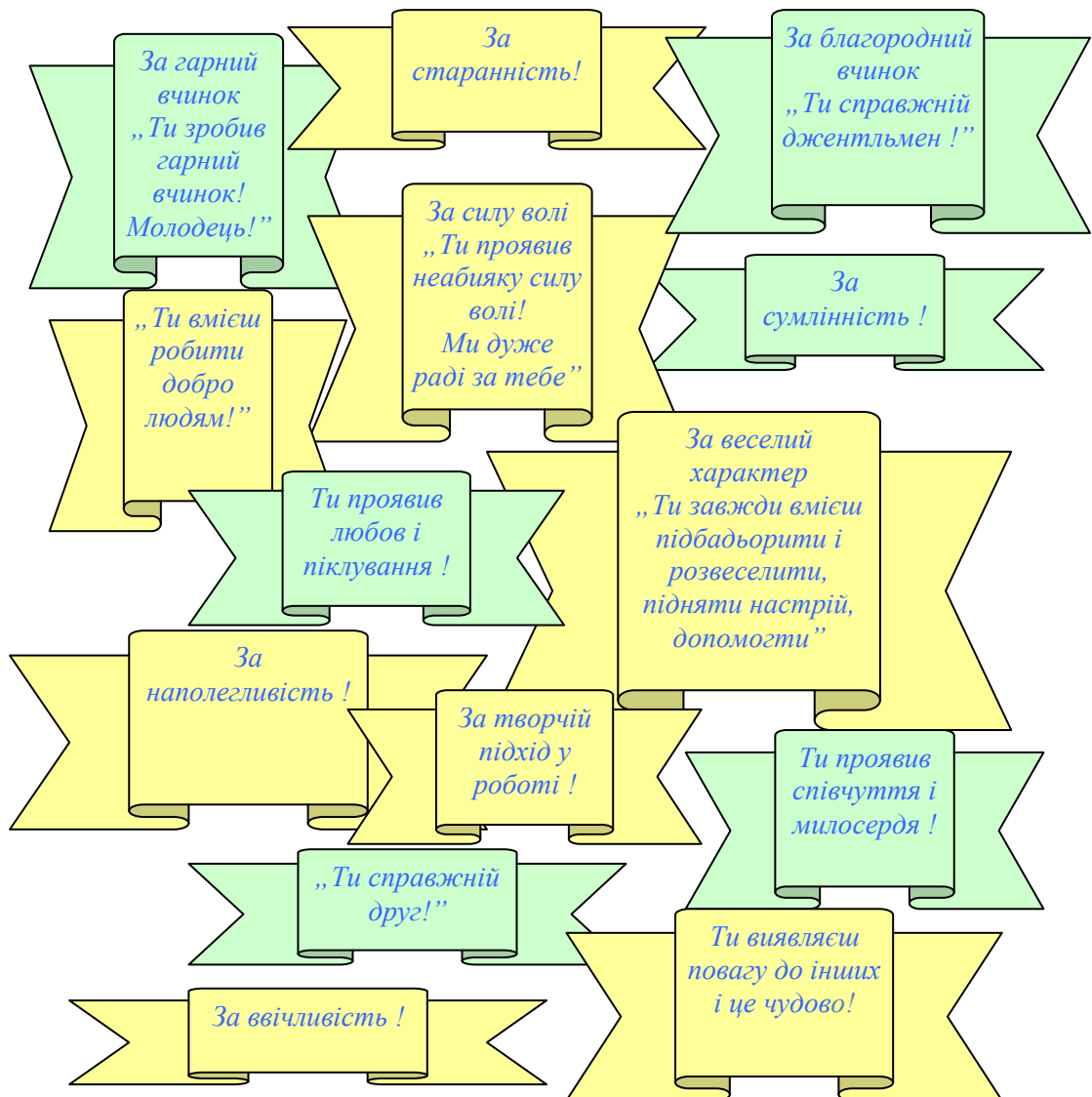
Ісуса голос – чи то уві сні:
"До тебе в гості взавтра завітаю,
Я знаю, ти радітимеш Мені".
Старий прокинувся і заходився в хаті
Все мити, чистити, бо гість прийде такий!
Смачну вечерю слід приготувати,
Ось свіжий хліб, а ось і мед густий.
Зимовий ранок, темний та морозний,
На вулиці хурделиця мете.
Старий чекає, розхвильований, серйозний.
Аж чує, хтось постукав! Хтось іде!
Та ні. Це не Ісус, то перехожий,
Замерз, аж дрижить, стомився, зголоднів.
Не сподівався, що хтось та й допоможе,
Ледь не заплакав од привітних слів.
А на столі – гарячий суп та каша,
І у печі сухі дрова горять.
А поки грівся перехожий бідолашний,
Дід встиг йому про Господа сказати.
Пішов той далі... Знов біля віконця
Сидить дідусь і дивиться на шлях.
Ось жінка йде, пригнічена та боса,
Та ще й суму пугу несе в руках.
"Заходь до мене, сестро моя мила!
І як же босою в мороз такий?
Ось черевики, хоч старі, та цілі,
Взувай швиденько, ніженьки зігрій".
"Ходила я по селам по картоплю,
Та повертаюсь, бачите, ні з чим". –
"Давай відро, картоплею наповню,
Ще й хліба дам я діточкам твоїм".
Стемніло. Сумно. Дід чекає в тузі,
А гість жаданий той не йде ніяк.
Знов стукіт в двері: "Хто там?" На порозі
У свитці латаній стоїть брудний жебрак.
Для нього хліб знайшовся, тепле слово,
Зігрітий, втішений подався він собі.
"Ти не прийшов, Ісусе, – дід промовив, –
Напевно, це примарилось мені..."

Схиливши сиву голову на руки,
Неначе задрімав тихенько він.
Аж чує гомін, кроки, мови звуки
І бачить: а гостей вже повен дім!
Тут перехожий, і жебрак, і жінка,
Сусіди, і дорослі, і малі,
Всі, що заходили в його хатинку
І душу зігрівали у теплі.
І кожен з них підходив до старого
Із запитанням: “Ти Мене впізнав?”
І радісно забилося серце в нього,
Коли Ісуса голос пролунав:
"Я був голодний – ти Мені дав хліба,
І дав води, коли Я спраглий був.
Я у в'язниці був – Мене відвідав,
Нагим Я був – і ти Мене вдягнув.
Коли хворів Я – ти втішав словами
І рани, що боліли, лікував.
Мені служив ти, коли бідним людям
В стражданнях та негодах помагав".

Урок 15. Підсумкове заняття

З метою заохочення дітей до самовдосконалення, виховання духовних якостей, формування позитивної мотивації духовного розвитку в кінці навчального семестру вчитель відзначає учнів нагородами та похвальними листами (див. Додаток 1, див. диск), підсумовуючи усі намагання школярів бути кращими, аналізуючи їх вчинки, поведінку, ставлення один до одного та до оточуючих, старанність, сумлінність та наполегливість, активність на «Уроках духовності».

Кожна нагорода має відзначати певні здобутки дитини і може містити такі написи:

Нагородами можна відзначити окремих учнів, а похвальними листами бажано всіх дітей, з метою заохочення та стимулювання. Наголосіть на тому, що напис рожевими літерами має вищий рівень відзнаки і відповідає вищим досягненням, ніж напис оранжевими.

ПОХВАЛЬНИЙ ЛИСТ

Нагороджується _____

*За особливу старанність та уважність
на уроках духовності, бажання духовно розвиватись
та самовдосконалюватись.*

З повагою вчитель уроків духовності

Видано ____ 20__ року.

ПОХВАЛЬНИЙ ЛИСТ

Нагороджується _____

*За особливу старанність, уважність
та активність на уроках духовності.*

З повагою вчитель уроків духовності

Видано ____ 20__ року.

Урок 16. Ввічливість

Мета: формувати повагу та ввічливе ставлення до людей.

Завдання:

- Розкрити зміст поняття “ввічливість”.
- Формувати ввічливе та шанобливе ставлення до оточуючих нас людей, учити гостинності.
- Узагальнювати знання учнів про правила поведінки вдома, в школі, в громадських місцях.
- Виховувати людяність, чесність, милосердя.

Хід уроку

1. Повідомлення теми уроку

Запис на дошці:

“Ніщо не обходиться нам так дешево і не ціниться так дорого, як ввічливість”

Сервантес

2. Бесіда вчителя з учнями

– Нас оточує безліч звуків. За допомогою звуків ми спілкуємось між собою. Людина, складаючи певні звуки, утворює слова. А слово до слова – складається мова.

- Як людина використовує слова?
- Порівняємо слово з ножем. Що добре можна зробити ножем?
- А що погане?
- Скажіть, усе це і добре, і погане робить ніж чи людина, що користується ножем?
- Так само і слова. Вони лише інструмент, яким правильно чи неправильно користується людина.
- Яким може бути слово? (Добрим, злим, словом можна образити, розгнівати, принизити, окрилити тощо.)
- Ось як висловив свою думку з цього приводу В. Сухомлинський:

Слово

Мудре, добре слово дає радість, нерозумне і зле, необдумане і нетактовне приносить біду. Словом можна вбити і оживити, поранити і вилікувати, посіяти тривогу, безнадію і одухотворити, розсіяти сумнів і засмутити, викликати посмішку і сльози, породити віру в людину і зародити зневіру, надихнути на працю і скувати сили душі. Але невдале, просто кажучи, нерозумне слово може образити і приголомшити людину.

Запитання для обговорення:

1. З якими словами треба бути обережним?
2. Що треба зробити спочатку: подумати чи сказати?

3. Чи не було у вашому житті таких випадків, що ви сказали, не подумавши, а потім пошкодували про це?

4. Які можете пригадати прислів'я на цю тему? (“Слово – не горобець, вилетіло – не спіймаєш”, “Слово чемне кожному приємне”, “Спершу слово зваж, а потім скажи”. “Лагідне слово – ключ до серця”. “Рис розсипав – ще збереш, сказав слово – не вернеш”).

3. Робота з картками

– Ввічливість людини залежить від того, як вона користується “словом”, з добрими чи поганими намірами, а також, які слова вона використовує.

– Кожен із вас знає слова ввічливості, назвіть їх?

– Ці слова можна назвати ключиками ввічливості.

(Вчитель виставляє на дошку картки зі словами “Добрий день”, “Доброго здоров'я”, “Вибачте”, “Будь ласка”, “До побачення”).

Пояснення вчителя:

1. Коли ми кажемо “Добрий день!”, то самі маємо робити цей день добрим для людей навколо нас (у школі, дома, скрізь.)

2. Коли ми кажемо “Доброго здоров'я”, то повинні піклуватися про здоров'я людей, які поруч з нами (не сваритися, не битись у школі тощо).

3. “Вибачте” – це не просто вибачення за те, що зробив. Це й рішення, що такого більше не робитимеш.

4. “Будь ласка” – це прохання до співрозмовника бути ласкавим до тебе. Як і ти до нього.

5. “До побачення” – ти бажаєш нової зустрічі з тією людиною.

– Таких слів-ключиків дуже багато. Варто завжди говорити їх один одному і пам'ятати, яку обіцянку ти даєш, вимовляючи їх.

– Проте, не завжди людину, яка вживає слова ввічливості можна назвати ввічливою. Подивіться сценку і скажіть. Чи можна хлопчика Артема назвати ввічливим?

4. **Інсценізація дітьми ситуації:** На “класній сцені” створено декорацію дитячої кімнати: м'які іграшки, стілець, столик, портфель, фломастери. Дійові особи: мама, її син Артем, Тетянка. (Текст сценки див. Додаток 2, див. диск).

Запитання після переглянутої сценки:

– Якими словами привітався Артем з мамою?

– Чи використовував Артем у розмові слова ввічливості?

– Яка подія мала відбутися в класі? Про що нагадала мама?

– Чому Артем вирішив подарувати фломастери?

– Як би ви вчинили на місці Артема?

- Чи можна Артема назвати щирим? Чому?
- Чому Артем назвав Тетянку чемною дівчинкою?
- Які слова, що свідчать про чемність, сказала Тетянка?
- Чому Тетянка подарувала Артему футболку?
- Як би ви вчинили на місці Тетянки?
- Чи можна назвати Артема і Тетянку ввічливими?
- Чому? Адже вони використовували слова ввічливості?

5. Запис визначення

- Давайте запишемо у зошит визначення ввічливої людини:

Ввічлива людина: дотримується хороших манер; виявляє вихованість, люб'язність, уважність у поводженні з іншими людьми; чемна.

Пояснення вчителя:

– Розглянемо детальніше визначення ввічливої людини. “Гарні манери” – вміння поводитися так, щоб бути приємним для навколишніх, внутрішня культура людини, яка віддзеркалюється у її поведінці.

- Що означає бути вихованим?

– Від якого слова утворилося слово *люб'язний*? (Любов). Яку людину називають люб'язною?

- Як виявити уважність до людей?

– Назвіть риси чемної людини. (Стримана, терпляча, тактовна, скромна, добра, толерантна, поважає інших, лагідна, не лається, не грубить, не кричить, не вживає брудних слів). Мудрий Соломон радив: “Відповідай чемно. Навіть якщо хтось дуже гнівається на тебе, спробуй відповісти лагідно. І ти побачиш – станеться диво”.

- Яке ж диво може статися?

- Поміркуйте. Чи можете ви назвати себе ввічливою людиною?

(Запитання без відповіді).

6. Гра “Ввічливо – неввічливо” (учні плескають у долоні, коли ввічливо)

- Привітатися під час зустрічі
- Штовхнути і не вибачитись
- Допомогти підняти річ
- Не поступатись місцем старшим
- До всіх у родині бути уважним і ласкавим
- Робити всім тільки приємне
- Інколи обманювати товариша
- Не дотримуватися традицій родини, школи
- Бути скромним

- Знімати рукавиці під час вітання
- Хлопчикам знімати головні убори в приміщенні
- Проходити на своє місце в кінотеатрі спиною до тих, хто сидить

7. Хвилинка-смішинка

Учитель читає „Неправильні правила поведінки” Костя Волиняки (див. Додаток 1)

8. Ознайомлення з основними правилами ввічливої поведінки

– Пам’ятайте основні правила ввічливої поведінки:

1. Не поспішай першим сісти за стіл
2. Не розмовляй під час уживання їжі.
3. Не перебивай того, хто говорить.
4. Не показуй пальцями на інших.
5. Не забудь вибачитися, якщо ти когось штовхнув.
6. Поступайся місцем людям похилого віку, вагітним жінкам, мамам з маленькими дітьми.

9. Проблемні ситуації (завдання для обговорення в групах)

– Якою має бути поведінка з позиції ввічливої людини у таких ситуаціях?

• До Тані на день народження прийшли друзі. Вони вітають її, вручають подарунки. Побачивши книгу, Таня засмучено відповідає: “У мене вже є така!” Взявши коробку цукерок, каже: “Я такі не люблю”. (Як вона мала вчинити?)

• Влітку на вулиці зустрілись учитель із учнем, в якого він викладає.
Вчитель: – Чому ти не вітаєшся, Андрію?
Учень: – Але вже канікули, Ірино Петрівно...

• Вчителька довго хворіла, прийшла до школи. Зустрічає своїх учнів.
– Як, ви вже одужали, Ганно Семенівно?

• До тебе до дому прийшов твій однокласник. Ти можеш представити його своїй матері по-різному:

- Мамо! Це той Павло, про якого я тобі багато розповідав.
- Мамо! Це той Васько, якого вчитель завжди сварить на уроці.
- Мамо! Це мій приятель (товариш) Павлик.

• Дуже часто трапляються непорозуміння через дрібниці. Наприклад, хтось скинув з парти вашу ручку чи підручник, наступив на ногу чи штовхнув біля дверей тощо. Як вийти з таких ситуацій? (Будьте стримані, вчіться

стримувати свої негативні емоції, не потрібно грубіянити, ображати, обзиватися).

• Ти стоїш на зупинці і тримаєш морозиво, раптом хтось, поспішаючи на автобус, штовхає тебе – морозиво падає на землю. Твої дії:

а) наздожену і штовхну добре винуватця;

б) крикну йому вслід щось образливе;

в) розізлюсь, але не покажу цього ззовні;

г) морозиво – це дрібничка, не варто втрачати гідності, злитись та ображати інших.

Підсумок вчителя: Не розпалюйте такі почуття, як злість, ненависть особливо через дрібниці, незначні речі, стримуйте свої негативні емоції, не виливайте їх на інших людей, часом невинних, які просто опинилися поряд в цей момент, часто це є близькі вам люди – сестри, брати, батьки, друзі.

10. Підсумок уроку

Ввічлива людина добра, проявляє співчуття, доброзичлива, тактовна, уважна до оточуючих, зважає на кожну людину, вміє бачити і розуміти її душевний стан. Життя вчить нас цьому на кожному кроці, але вчитель не може поставити вам оцінку за ввічливість. Її вам поставити зможуть лише оточуючі, ті, з ким ви щодня спілкуєтесь. Та зазвичай вони це роблять подумки, про себе.

Отже, частіше замислюйтесь над тим, який (яка) я? Як я вчинив(ла)?

11. Домашнє завдання

Вивчити визначення ввічливої людини.

НЕПРАВИЛЬНІ ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ

У школі

Як ідеш до школи ,
Не спіши ніколи,
Чим повільніше ступай...
Біля кожного стовпа
Стань, постій, розкривши рота.
Порахуй ворон на плоті.
А ворони порахуєш,
Горобцям показуй дулі.
Як забув, щось недовчив,
Не лякайся, це не жах.
Із уроків утечи,
Пересидь у бур'янах.
В класі вчительку не слухай,
Слухай, як літають мухи,
Як вони кругом дзижчать.
Будеш знати все на „5”.
На уроці спати хочеш,
То дарма часу не гай,
Ляж на парті, подрімай.
Не читай і не пиши,
Однокласників сміши.
Як не знаєш ні бум-бум
І учитель ставить „2”,
То збреши, що хворий був,
Що боліла голова.
Хтось не знає – виручай,
Десь підглянь чи прочитай
Й покажи йому на мигах

Те, що пишуть в мудрих книгах.
На перерві з краю в край
Коридорами гасай.
Смикай всіх дівчат за коси і ходи
по партах босий.
А, як задзвенить дзвінок,
Побіжать всі на урок,
Став зненацька їм підніжки –
Хтось впаде, посмієся трішки.
Не роби уроків вдома, бо тебе
здолає втома.
Хай спокійні будуть нерви...
Спишеш в когось на перерві.
Спишеш в когось всі уроки
І не буде замороки.
Замість того,
Щоб рішати задачі,
Дивись цікаві
Телепередачі.
Домашнє завдання
Відклади до рання
Встанеш зрання –
Забудеш про завдання.
Ти щоденник свій дістав:
„Трійки” виправ на „п'ятірки”,
„Одиниці” – на „четвірки”.
Там, де „двійки”, клякси став!

На вулиці

Йдеш по вулиці – сміти,
Тьоті буде що мести.
Зупинися і культурно
Перекинь ногою урну.
Назбирай камінців
І кидай у горобців.
Упіймаєш kota,
Покрути за хвоста.
А побачиш собаку,
Кинь у нього ломаку.
Хоч є в парку доріжки,
По газонах навпрошки.
Ти ходи, ходи, ходи
Сюди-туди, туди-сюди.
Квітів на клумбах
у місті багато.
Можеш букетик
Для мами нарвати.
У нових чоботях
Ходи по болоті,
А в черевичках
По мокрій травичці.
Поваляйся у грязюці,
Будеш гарний, наче цуцик.
Влітку часом жарко дуже.
Не журися, любий друже.
Як фонтан є на майдані,
Покупайся у фонтані.
А якщо нема фонтана,
То помийся у калюжі.
Взимку із гірки
Діти веселі
Завжди з'їжджають
На власнім портфелі.
А вередливі

Чи неслухняні
Їдуть на лижах
Або на санях...
Як заходиш в автобус,
Або у трамвай –
Не зівай.
Не дрімай,
Пасажирів розштовхай,
Постарайсь пролізти
Й чим скоріше сісти,
Ще й місця зайняти
Для сестри і брата.
Сів. Сиди собі й дрімай,
Старшим місце не давай,
Як стоять дідусь й бабуся,
То від них ти відвернися.
У вікно собі дивися,
Чи портфелем затулися.
Дорога далека,
Під час сидіння
Можна полузати
Трохи насіння,
Лузай насіння і цмокай.
Ну, а лушпинням
Плюй на всі боки.
Під вікном ганяй футбол.
Попадеш, то буде гол.
Скло поб'єш разів чотири,
Станеш кращим бомбардиром.
А, якщо зламаєш раму,
Можуть взяти у „Динамо”,
Слова погані
Пиши на паркані,
А хороші і смішні –
У під'їзді на стіні.

Дійові особи: мама, її син Артем, Тетянка.

Мама. Артемчику, ти вже встав?

Артем. Доброго ранку, мамо! Так, я вже встав.

Мама. Збирайся, вже треба йти до школи.

Артем. Мамо, чомусь портфель не застібається. Допоможи, будь ласка.

Мама. *(застібаючи)* Чекай-но. Сьогодні ж день народження Дмитрика. Твої однокласники будуть його вітати. Ти б теж щось приємне приготував для нього.

Артем. Мамо! У нашому класі щодня в кого-небудь день народження. На всіх подарунків не вистачить.

Мама. Але ж друга потрібно привітати.

Артем. *(зітхає)* Потрібно, звичайно. Добре, я йому подарую... Я йому подарую... А ось... фломастери!

Мама. Фломастери! Але ж ти сам скаржився, що вони вже не пишуть. Незручно ж!

Артем. Ой, мамо, незручно!? Якщо поплювати на них, намочити добряче, писатимуть як нові!

Мама. Артеме! Вигадай щось інше. Ти і Тетянці подарував поламану ручку. Так не можна.

Дзвінок у двері.

Мама. Хтось прийшов!

Відчиняє двері.

Тетянка. Добрий день!

Мама з Артемком. Добрий день, Тетянко!

Тетянка. Я тебе, Артеме, хотіла привітати зі спортивним святом, яке сьогодні буде в школі. Ось тобі подарунок.

Дає подарунок Артему.

Артем. Дякую, Тетянко!

Тетянко. Вибачте, але мені треба вже йти. До побачення!

Артем. Цікаво. Що вона подарувала? Яка чемна дівчинка!

Розгортає подарунок і прикладає до себе футболку.

Артем. Це мені?

Мама. Ой, яка гарна!

Артем. Ніби й нічого, але – замала...

Мама. Нормальна футболка! Ти її намочи добряче, натягни. Нехай на тобі висохне. Стане якраз.

Артем. Ти що, мамо, знущаєшся з мене.

Мама. Я з тебе не знущаюся. Ти так само, як і Тетянка, не дотримуєшся “золотого правила вихованості”.

Артем. А що це за правило?

Мама. Стався до людей так, як би ти хотів, щоб ставились до тебе.

Урок 17. Навіщо потрібна самооцінка

Мета: формувати у дітей адекватну самооцінку.

Завдання:

- Вчити учнів правильно аналізувати свої якості, вчинки, поведінку почуття, давати їм об'єктивну оцінку;
- Виховувати у дітей позитивну самооцінку, бажання самовдосконалюватись;
- Формувати вміння правильно реагувати на оцінку особистості іншими людьми, розвивати впевненість у собі, у своїх силах.

Хід уроку

1. Повідомлення теми уроку

– Сьогодні ми поговоримо про те, навіщо потрібен самоаналіз, з якою метою необхідно потрібно аналізувати свої якості, вчинки, почуття, будемо вчитися правильно оцінювати самих себе.

2. Розповідь учителя

Кожна людина бажає собі щасливої долі: хоче мати щасливу сім'ю, цікаву роботу, добрі стосунки з людьми, що її оточують, відповідний достаток, право бути задоволеною своїм становищем у суспільстві. Для цього необхідно насамперед розвивати свій розум, виробляти характер, бути сильним, упевненим у собі, вміти виправляти свої вади, позбавлятися негативних рис. Ці твердження не підлягають сумніву, їх треба запам'ятати і засвоїти.

Прочитайте правило (записане на дошці):

Учень повинен:

правильно оцінювати свої можливості; враховувати поради батьків, учителів та однокласників; постійно аналізувати свої вчинки; намагатися зрозуміти, чому результати певної діяльності не завжди позитивні.

– Самооцінка буває: позитивна, негативна, завищена, занижена і адекватна, тобто правильна, яка відповідає дійсності. (Учні записують види самооцінки у зошит).

3. Бесіда з учнями

(Учитель на прикладі ілюструє прояв завищеної самооцінки)

– Людина не завжди правильно (адекватно) оцінює себе, тобто так, як це є насправді – вона може переоцінювати або недооцінювати себе. Послухайте розповідь:

Оксана мала здібності до навчання, була відмінницею. Вона дуже пишалася собою. Батьків і вчителів теж задовільняли успіхи дівчинки, і вони залишали поза увагою її надмірну самовпевненість.

Дівчинка мала звичку говорити “Я так хочу”, “Я все вмю”, “Мені так треба”. Дорослі вважали: виросте – зрозуміє, що треба бути скромнішою. Проте самозакоханість Оксани зростала і це привело до невтішних наслідків.

У 8-му класі Оксана перейшла до іншої школи і, як новенька, повинна була ще проявити себе. У новому класі учні наполегливо працювали, допомагали один одному і мали гарні успіхи в навчанні. Через деякий час з’ясувалося, що ніяких виняткових здібностей, завдяки яким дівчинка мала б змогу виділитися з-поміж інших, у неї не було. Однак їй здавалося, що і учні, і вчителі недооцінюють її, ставляться упереджено і недоброчливо. Зрозуміти, чому так склалися стосунки з однокласниками, Оксана не хотіла, та, мабуть, була вже не спроможна. Дівчинка в усьому звинувачувала інших і говорила: “Мене не розуміють”.

Обговорення прочитаного

– Як оцінювала себе Оксана? (Перебільшувала свої можливості).

– Що говорять про тих дітей, які перебільшують свої позитивні якості і не хочуть бачити своїх вад? (Вони надто високої думки про себе, надто хизуються, “деруть носа”, хвалькуваті тощо).

– Які особливості поведінки таких дітей? Як повела себе Оксана? (Вони завжди вважають себе правими; звинувачують інших у своїх невдачах, не шукають їх у своїй поведінці та у своїх діях; не сприймають зауважень на свою адресу; потребують до себе особливої уваги; не слухають співрозмовника; під час ігор претендують лише на головну роль; зневажають думку інших).

– Які наслідки такої поведінки? (Перебільшення власних достоїнств призводить до непорозуміння, конфліктів з дорослими, однокласниками, вчителем; однолітки намагаються не контактувати з такими дітьми; така людина мало працює над собою, вважаючи себе найкращою, витрачає мало зусиль і часу для навчання, що може призвести до уповільнення розвитку особистості).

Порада вчителя:

– Вчіться правильно оцінювати свої можливості, прислухайтеся та враховуйте думку батьків, вчителів, друзів, однокласників і просто знайомих. Звичайно, не слід думати, що хтось знає тебе краще, ніж ти сам, але, якщо думки багатьох збігаються, потрібно на це зважити.

6. Проблемна ситуація

– Павлик вважає себе розумним і дотепним. Він висміює бабусю за те, що вона ходить до церкви, маму – за те, що вона намагається мати сучасний вигляд, батька за працьовитість і терплячість, сестричку – за добросовісне

ставлення до навчання, та й друзям дістається. Один він, Павлик, для себе є еталоном довершеності. Як Ви думаєте, як далі може скластися життя Павлика? Щоб Ви йому порадили?

7. Бесіда з учнями

(Розгляд заниженої самооцінки).

– Тепер розглянемо іншу ситуацію. Є діти, які недооцінюють свої можливості, відчують невпевненість у собі, в своїх силах, знаннях, їм важко самим прийняти якийсь важливе рішення. Послухайте розповідь:

Мишкові завжди здається, що він знає і вміє менше за інших дітей. Хлопчик не дослухається до слів учителя: „Не бійся помилок, всі люди помиляються”. Він почуває себе ніяково і постійно хвилюється, що не впорається з якоюсь справою. Невпевненість в собі ускладнює Мишкові життя. Його непокоїть думка: „Усі говорять, що треба повірити у свої сили і працювати, тоді я багато чого зможу зробити. Може й так. Але як примусити себе повірити?”

– Як оцінюють себе діти, такі як Мишко? (Вони применшують свої достоїнства, надмірно зосереджуються на недоліках).

– Що говорять про таких дітей? (Занадто скромні, сором'язливі, не вміють відповідно оцінити свої позитивні якості, можуть учитися значно краще).

– Які особливості їхньої поведінки? (Вважають, краще не висловлювати своєї думки під час обговорення питання; намагаються бути непомітними; нервуються перед контрольними; не претендують на лідерство під час гри; дуже часто звертаються за допомогою до дорослих).

– Які наслідки подібної поведінки? (Надмірні переживання знижують якість роботи; не вміють долати труднощі, захистити себе; як правило, не мають авторитету в однокласників).

– Щоб ви порадили хлопчикові Мишкові щодо виходу з цього становища?

Порада вчителя:

– Кожна людина має право на помилку. Помилка – звичайне явище, тільки не варто її повторювати. Слід пам'ятати прислів'я: „На помилках учаться”, „Не помиляється лише той, хто нічого не робить”. Кожна людина має усвідомити, що якась справа їй вдається краще, а якась – гірше. Це нормально. Щоб подолати свою невпевненість у навчанні, навчитись довіряти собі, своїм знанням, потрібно виконувати завдання і вдома, і на уроці самостійно, без вказівок дорослих. Слід повірити, що поступово кількість помилок зменшуватиметься, а впевненість у собі зростатиме.

Враховувати, що вчитель пропонує завдання, які спроможні виконати всі старанні діти.

8. Підсумок учителя

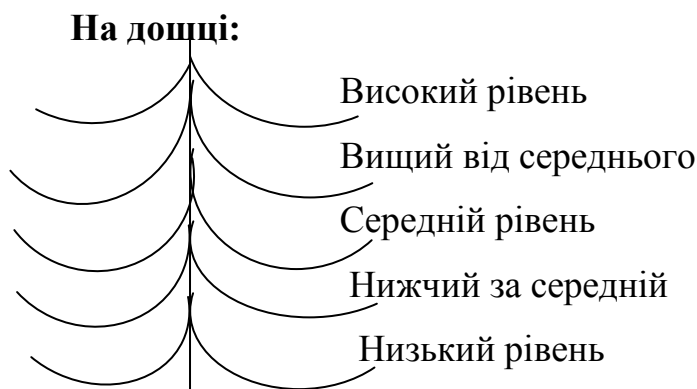
Існують різні ситуації, коли ми втрачаємо віру в себе, у свої можливості, здібності. Проте, вірити у свої сили – це зовсім не означає, що треба безоглядно братися за будь-яку справу. Так можуть чинити лише ті, хто некритично ставиться до себе („Я все можу”, „я завжди правий”).

Деякі вагання під час вирішення важливих питань притаманні навіть „великим” людям. Отже, кожен з нас не повинен переоцінювати своїх можливостей. Не завадить зайвий раз запитати себе: „А чи правий я?”, Чи все правильно я розраховував? Чи не порадитись мені з батьками або вчителем?”.

9. Завдання

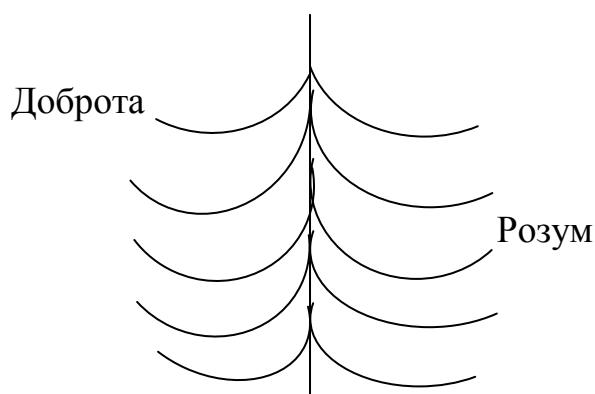
– Оцініть власні якості особистості: *доброта, розум, чесність, співчуття, відповідальність, життєрадісність* за схемою „ялинка”. Визначте рівень розвитку тієї чи іншої якості (низький, нижче середнього, середній, вищий від середнього, високий), оберіть відповідний рівень і розмістіть на „ялинці”.

Рівень розвитку будь-якої якості можна визначити, якщо з’ясувати чи виявляється певна якість повністю і чи завжди, коли треба, вона проявляється.

Щоб розмістити шість якостей, вам потрібно намалювати три ялинки, розставивши по дві якості на одну ялинку.

Вчитель подає зразок:

Після виконаного завдання учні пояснюють, як вони оцінили рівень розвитку якостей, на яких рівнях розмістили. (Вчитель при цьому коментує відповіді учнів, вказує на ті моменти, де діти завищують або занижують рівень розвитку своїх якостей, дає можливість учням прокоментувати результати самооцінки своїх однокласників, висловити думку про те, наскільки товариші адекватно оцінюють себе).

Урок 18. Емоції та почуття

Замітка для вчителя: Термін “емоції” вживається для позначення будь-яких душевних переживань, іноді найпростіших. Емоції (хвилювання, збудження) – це процес ситуативного переживання до навколишніх об’єктів, реакції на зовнішні і внутрішні подразники, що мають для організму сигнальне і регулююче значення. Емоції відображають ставлення особистості до навколишньої дійсності та до самої себе. Вони органічно пов’язані з почуттями.

Почуття – вища форма емоційного ставлення людини до предметів та явищ дійсності, що характеризується відносною стійкістю, узагальненістю, відповідністю потребам та цінностям, сформованими в процесі її особистісного розвитку. На відміну від афектів та ситуативних емоцій, що відображають тимчасову чи умовну цінність предметів і спонукають до розв’язання часткових завдань, почуття спрямовані на явища, що мають постійне мотиваційне значення і відповідають за загальну спрямованість особистості.

К.Д.Ушинський писав: “ Ніщо – ні слова, ні думки. Ні навіть вчинки наші не виражають так ясно і правильно нас самих і наше ставлення до світу як наші почування (почуття): в яких чути характер не окремої думки, не окремого рішення, а всього змісту душі та її ладу”.

Духовні почуття - совість, провина, каяття, сором, віра, надія, любов, щастя, радість, симпатія, емпатія, повага, співчуття, обов’язок тощо.

Мета: Стимулювати у дітей інтерес до самопізнання та розуміння своїх та чужих почуттів.

Завдання:

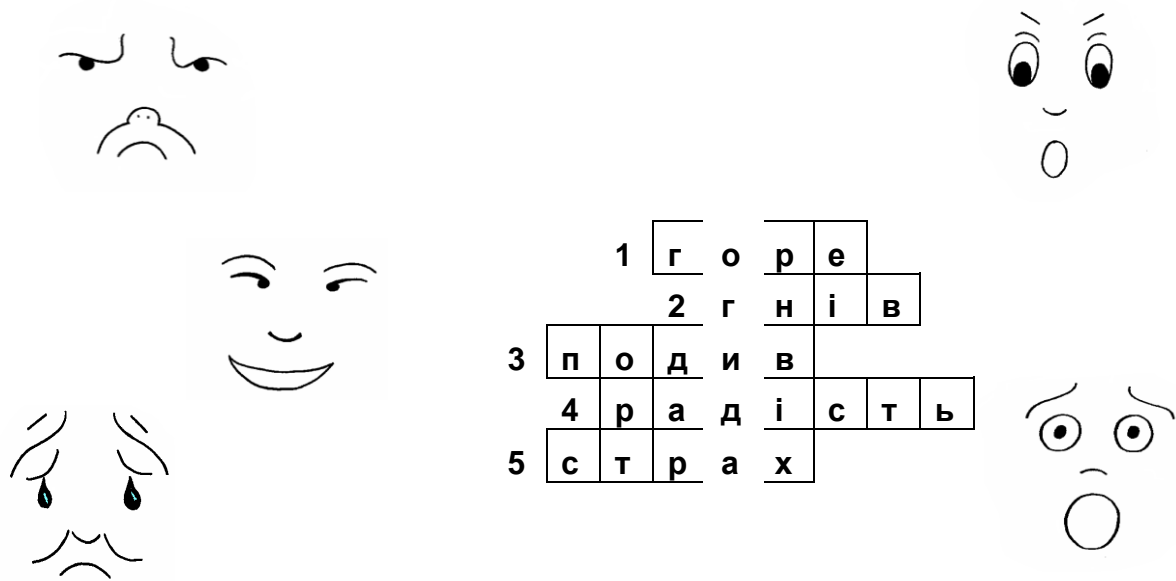
- Ознайомити дітей з почуттями та емоціями, властивими людині.
- Розширити словниковий запас дітей для аналізу своїх і чужих почуттів та емоцій.
- Учити дітей описувати власні почуття.

Хід уроку

1. Розв’язування кросворда

– Вираз обличчя людини завжди передає її емоційний стан.

(Вчитель пропонує учням розгадати кросворд: виставляє схематичні малюнки (див. диск для друку, див. Додаток 1), а діти описують їх усно і вгадують емоції).

2. Повідомлення теми уроку

3. Бесіда.

– Кожного дня ми переживаємо різні емоції та почуття. Ці переживання бувають як позитивні так і негативні, як приємні так і неприємні.

– Що ви відчуваєте, коли отримали хорошу оцінку?

– Що ви відчуваємо, коли на день народження нам подарували бажаний подарунок?

– Який у вас настрій, коли на вулиці гарна погода?

– Що ви відчуваєте, коли:

– бачите гарну квітку, гарну природу? (Отримуємо задоволення).

– вам хтось подобається? (Почуття симпатії).

– знайшли пташечку з поламаним крилом, чи маленьке голодне кошенятко? (Співчуття).

– А, що ви відчуваєте до батьків (любов), вчителя (повага).

(Названі переживання вчитель записує на дошці у стовпчик, а діти – в зошит). Це позитивні почуття та емоції.

– А що ви відчуваєте, коли:

– щось загубили? (Почуття образи, жалю).

– вас обізвали, штовхнули? (Почуття образи, злість, незадоволення).

– дивитесь фільм жахів? (Страх).

– Коли ви самі вдома, довго ніхто не приходить, не дзвонить то вам ... (Сумно).

– Коли у нас щось не вийшло, не отримали бажаного результату? (Розчарування).

– Що ви відчуваєте до злочинців, які грабують, знущаються над людьми? (зневагу).

Страх, злість, образа, сум, ненависть, заздрість – це негативні, неприємні почуття, їх потрібно уникати, боротися, не розпалювати в собі.

– Є ще такі почуття, як сором, каяття, почуття провини, докори совісті – це духовні почуття, які роблять нас кращими.

Ці почуття може переживати лише духовно багата людина, тому що бездуховній людині, черствій, безсердечній, байдужій такі переживання не властиві.

4. Вправа на зображення різних емоцій

– Який настрій у людини можна здогадатися по її зовнішньому вигляду, по обличчю, жестах, міміці.

– Коли людина сердиться, як ми бачимо це по обличчю? (Хмурить брови). Хто хоче зобразити? (Діти виходять до дошки і зображають емоцію).

– Коли людина радісна, весела? (Посміхається, світяться очі, посміхаються очі). (Бажаючі зображають емоцію).

– Коли людина байдужа (руки опущені). (Діти показують).

– Коли ви сумні. (Діти показують).

– Коли соромно (червоніє). (Діти показують).

– Коли людина зневажає когось, не поважає (високо піднята голова, погляд згори, згорда, зневажлива посмішка, задертий ніс, висунута вперед нижня губа). (Діти показують).

– Здивована.

5. Читання оповідання „Чому Сергійкові було соромно”

(ілюстрація див. диск)

В. Сухомлинський

Настала холодна зима. Запорошило снігом сад. Літають над білим килимом пташки, тривожно пищать, бо нічого їсти.

Зробили третьокласники годівницю. Щодня приносять корм – смажене конопляне сім'я, гарбузове та соняшникове насіння. А синичкам – шматочки сальця в сіточках, щоб ворона не вкрала.

Завтра неділя. Приносити корм до годівниці випала черга Сергійкові. Він із вечора приготував шматочок сальця, загорнув його в сіточку. У маленький мішечок насипав гарбузового насіння.

«Уранці, як тільки розвидниться, понесу», – думав Сергійко.

Та вранці йому не захотілося вставати.

Прокинувся Сергійко пізно. Надворі мела хуртовина.

«Куди я в таку негоду піду?» – подумав Сергійко. Хуртовина вщухла аж перед вечором.

– Це ж усі дороги засипало снігом. Та й синички сплять десь у затишку, – заспокоював себе Сергійко, щоб не докоряло сумління.

Коли стемніло, Сергійко подумав: «За один день синички не загинуть... Завтра хтось погодує...»

Уранці наступного дня вчителька підійшла до вікна й запитала:

– Чия була черга вчора синичок годувати?

– Моя... – сказав Сергійко й поблід.

– Молодець, Сергійко! – похвалила вчителька. – Дивіться, аж два шматочки сала повісив. Ще й досі клюють синички.

У класі стало тихо-тихо. Сергійко від хвилювання не міг перевести духу. Він чув, як у грудях б'ється серце – ось-ось вискочить.

Йому було соромно підвести очі й глянути на вчительку.

Обговорення прочитаного оповідання:

– Чому Сергійкові стало соромно?

– Як змінився його зовнішній вигляд?

– Що він відчував?

6. Бесіда

– Пам'ятайте про почуття та емоції інших людей, поважайте почуття інших. Послухайте таку історію:

„Сміхота чи глупота?“

„Одного разу в квартиру задзвонив телефон. Вдома була мама.

– Ваш Сашко ногу зламав, йти не може, – почула вона незнайомий хлоп'ячий голос.

І раптом – хтось поклав трубку.

Як була – в халаті і фартусі – мама кинулася до дверей. Побігла по східцях вниз і... зіткнулась із Сашком, який вертався зі школи.

- Ти чого? – здивувався хлопець, побачивши мамине бліде обличчя.
- А мама зігнулася і гірко-гірко заплакала. Звідки ж вона могла знати, що це лише розваги й пустощі Сашкових приятелів.
- Як ви гадаєте, кому було смішно від цього жарту? Чому?

7. Письмове завдання.

Закінчити речення.

Я радію, коли...

Я боюся...

Мене засмучує...

Мені подобається, коли...

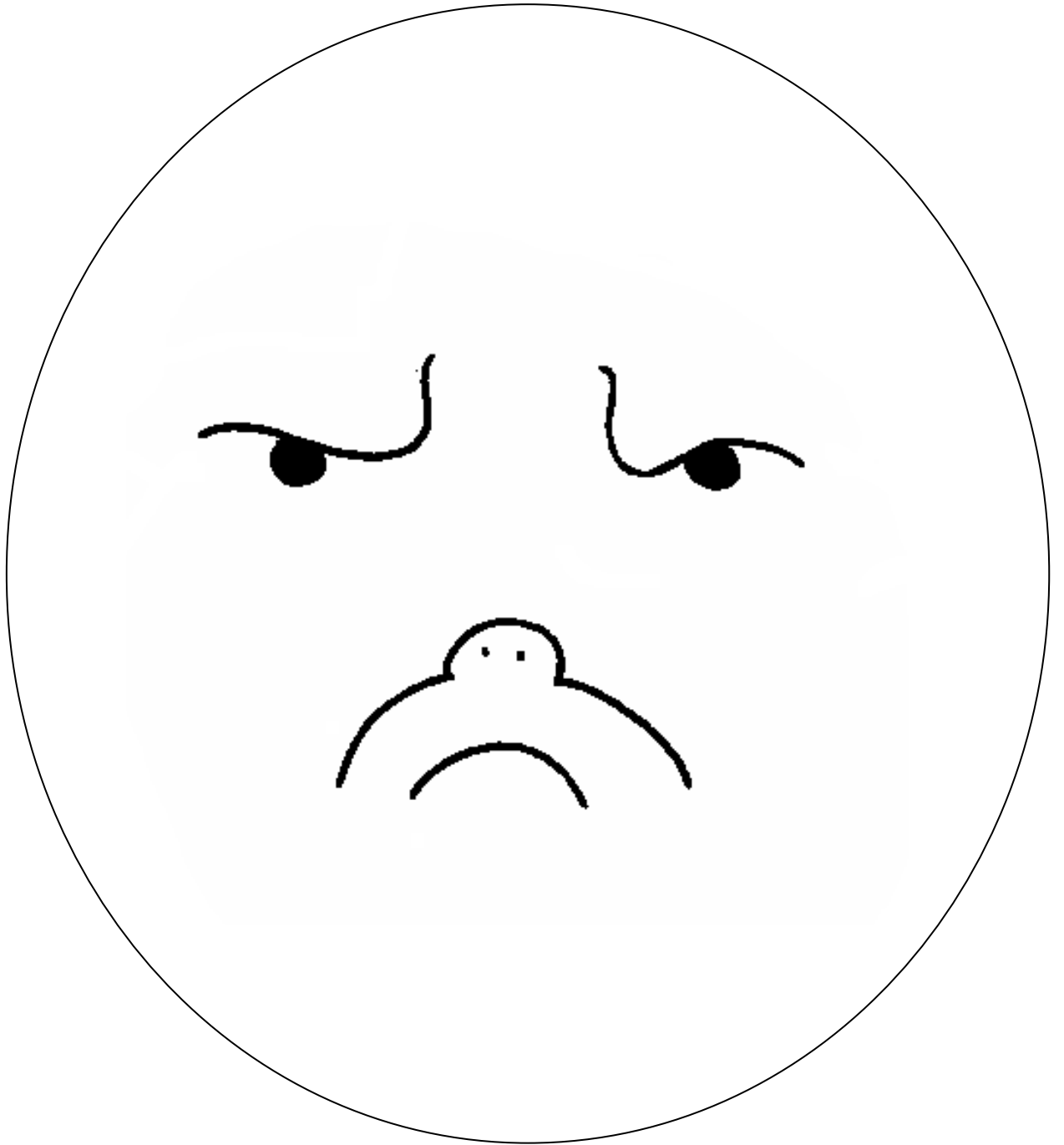
Я зневажаю...

Мені соромно...

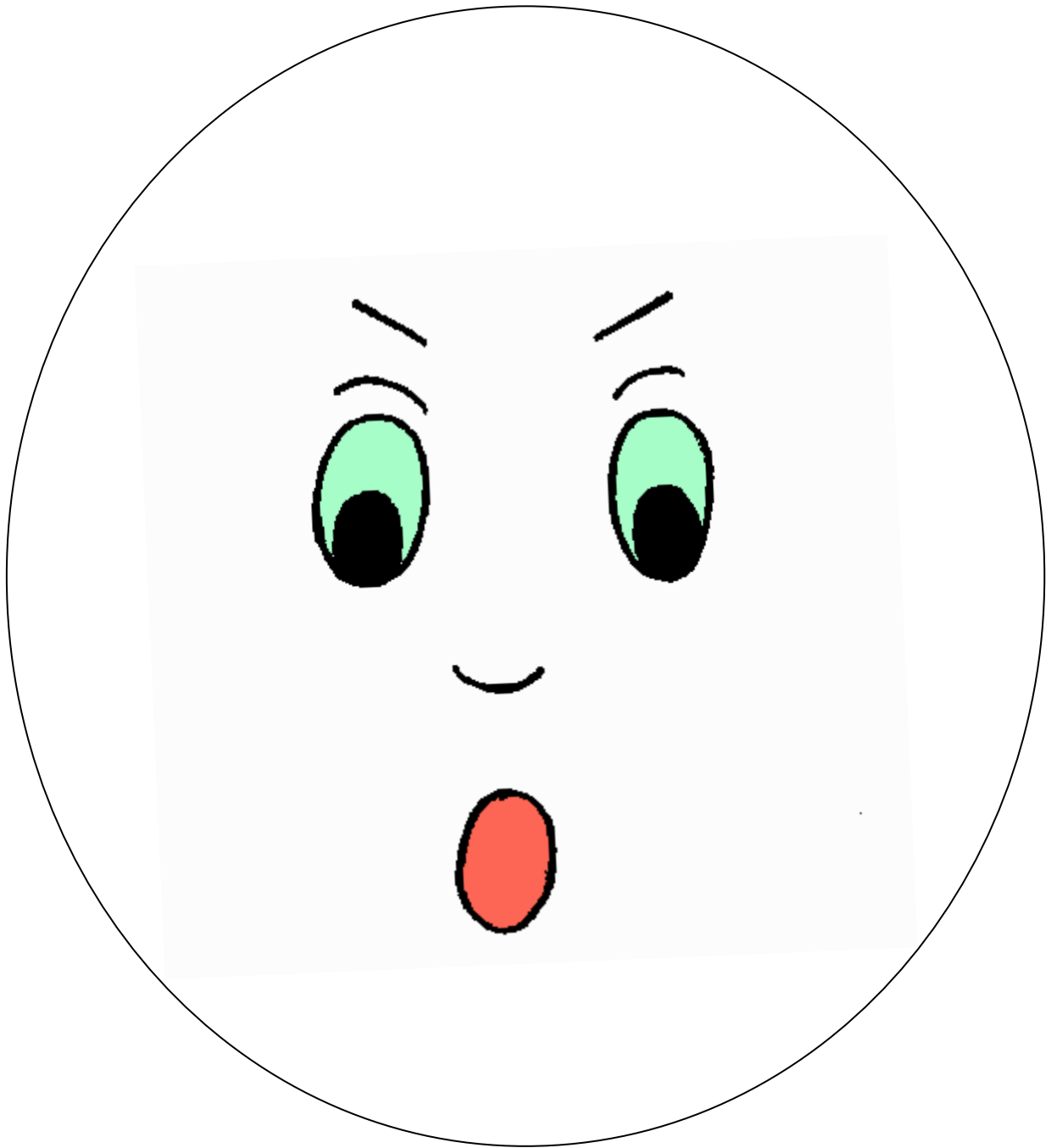
Я співчуваю...

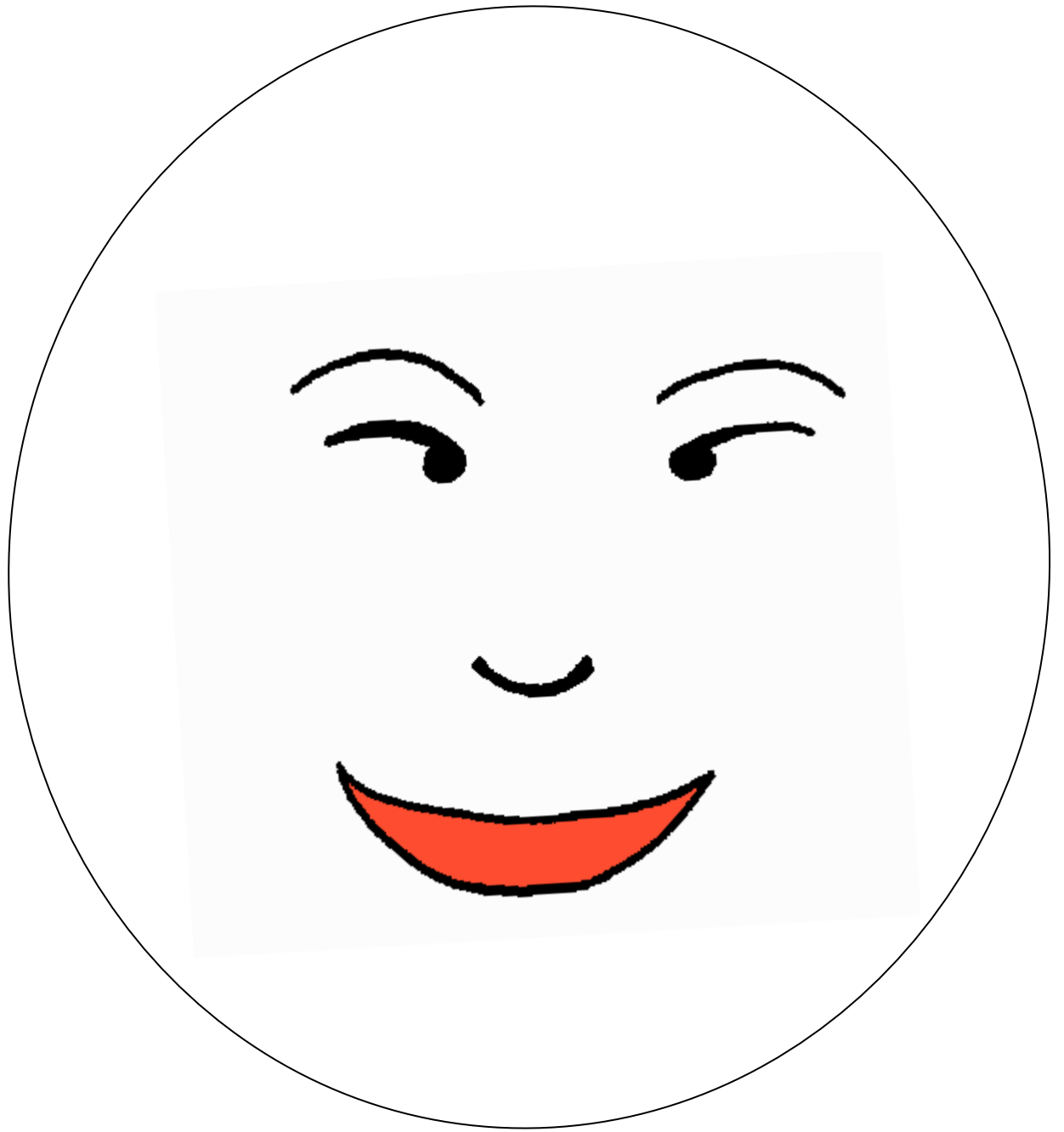
1

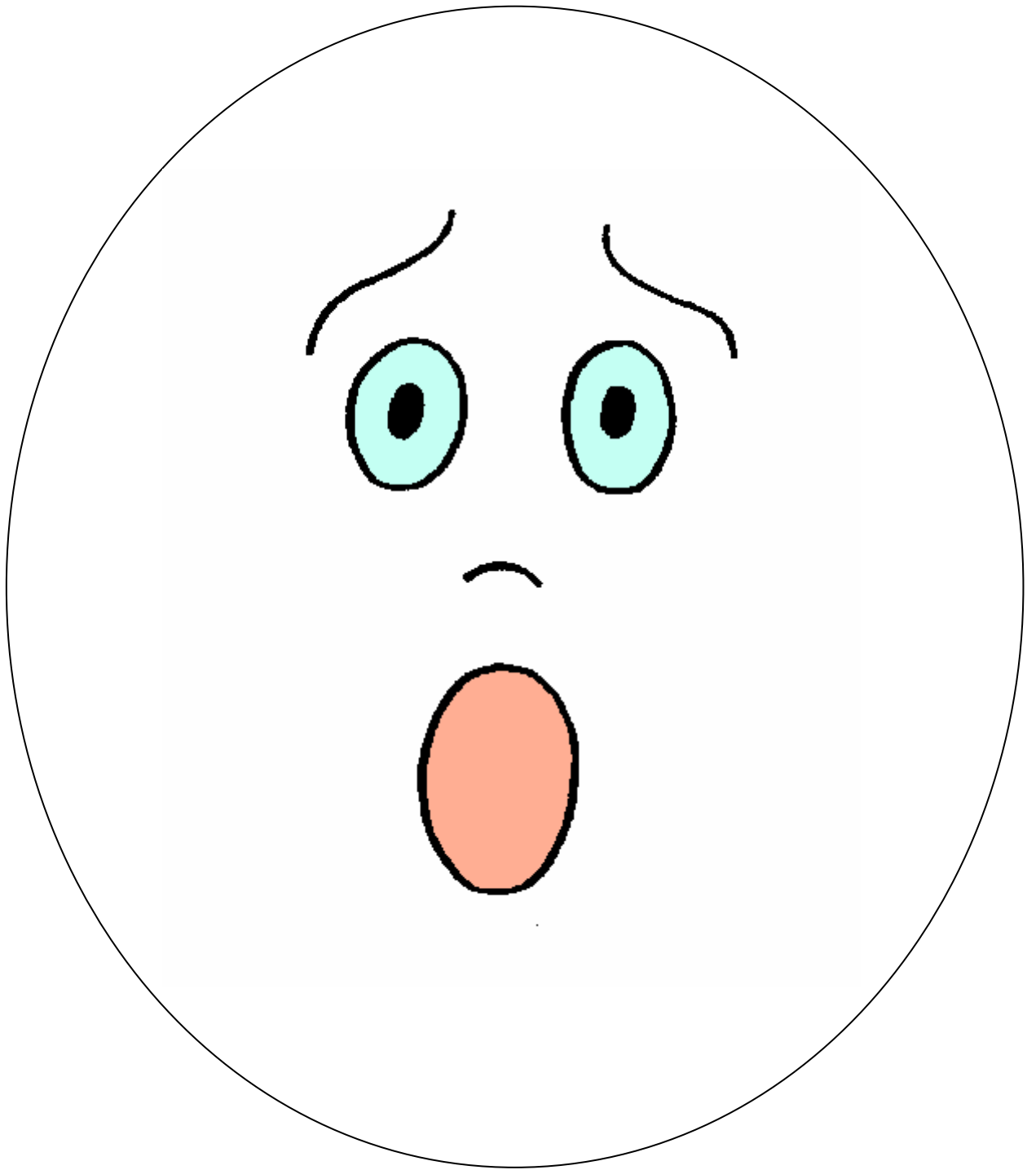
2

3

4

5

Урок 19. Радість і щастя

Мета: Учити дітей бути щасливими, впевненими в собі.

Завдання:

- Створити ситуацію бадьорого, піднесеного настрою, відчуття радості.
- Учити дітей бути щасливими, бачити навколо себе красиве і приємне (природу, людей, події, явища), приносити радість людям.

Хід уроку

1. Повідомлення теми уроку

Вчитель показує дітям схематичний малюнок, піктограму, що виражає емоцію радості, щастя і запитує, що це за емоція. Діти підбирають слова для характеристики продемонстрованого настрою. (Веселий, щасливий, радісний тощо.) Записують тему уроку в зошит.

2. Розповідь вчителя

Радість – це найбільше позитивна (хороша, бажана) емоція. Її можуть відчувати і люди, і тварини.

Від радості людина може: засміятися, крикнути “Ура”, підстрибнути, обійняти когось, підняти руки вгору, поцілувати, затанцювати, потиснути руку, заспівати, навіть заплакати. Коли хтось має піднесений настрій, відчуває радість, щастя, то говорять **СЕРЦЕ СПІВАЄ**.

(Учитель читає вірш).

Т. Цидзіна

Що таке радість ?

Радість – це пісня, радість – це сонечко,
Радість – коли усміхається донечка.

Радість – із квітів килим строкатий,
Радість – це мамині руки і тата.

Радість – веселки шарфик барвистий,
Радість – із зірок сріблясте намисто.

Радість – дарунки, радість – це свято,
Радість – це сніг, перший, ніжний лапатий.

Радість – оцінка, радість – це друзі.
Радість – метелик в зеленому лузі.

Радість – робота, радість – це успіх,
А після всього – втомлений усміх.

Радість – це мир і в сім’ї, і в країні,
Так було завжди, так воно й нині.

Радість – це усмішка й теплеє слово,
Що з твоїх уст злетіти готове.

Радість – добро, без якого на світі
Не можуть жити й дорослі, і діти.

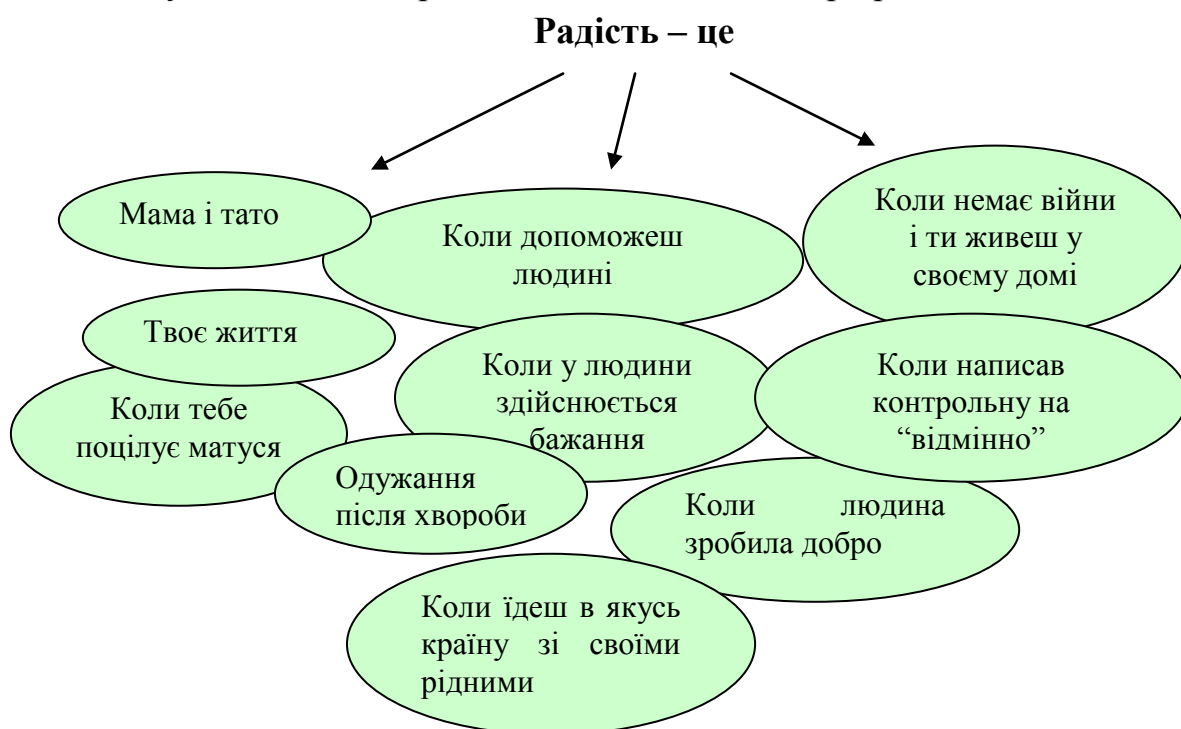
Найголовніше для вас, любі діти, –
Бачити радість навкруг і радіти,

Вміти її по краплинах збирати
І одне одному їх дарувати.

“Що таке радість”

3. Говорять діти

– Послухайте, що говорять діти з іншої школи про радість:

4. Хвилинка-смішинка

– Якщо ми сьогодні говоримо про радість, то треба вас трохи розвеселити:

Швидка дівчинка

- Чого ти так швидко їси шоколад? Чи забула, що в тебе є братик?
- Ні, мамо, не забула. Тому й поспішаю.

Булка з маслом.

Стоїть і гірко плаче Надя:

- Віддайте булку з маслом, дядю!
- То я ж не брав, дівчатко миле.
- А ви на неї, дядьку, сіли...

Найсильніший

Запитали раз у Васі:

- Найсильніший хто у класі?
- Певно я, бо позавчора

Говорили всі на зборах,

Що вже третій рік підряд,

Сам тягну весь клас назад

Михайло Хижко

Добре прислів'я

- Чому ти не був у школі? – питає учитель Петрика.
- Бо я вчитав у вашій читанці прислів'я: “Всюди добре, а вдома найкраще”.

Не було часу

- Мамо, я впав у калюжу.
- Як, у нових штанях?
- Все сталося так швидко, що я не встиг їх зняти.

5. Бесіда з учнями

– Треба вчитися бути щасливими, прагнути щастя, помічати навколо себе красиве, прекрасне, веселе, добре. Є люди, які помічають лише хороше, а є такі, які бачать у всьому погане. Вчіться бути такими, як бабуся в оповіданні “Радість”.

В. Чухліб

Радість

Раніше від бабусі Дарини ніхто не встає. Сьогодні Тетянка прокинулася раненько, вибігла на двір, а бабуся вже пораяється на городі – кущі помідорів підв'язує. Зачувши, як Тетянка лопотить босоніж по стежці, розігнулася:

- Доброго ранку, внучко!

Очі бабусі усміхнулися, помережене зморшками обличчя аж світиться.

– Чому це ви так радієте, бабусю? – запитує Тетянка.

– А радію. Бо день он який ясний та погожий! Сонцю радію. Городині, садовині сонечко силу дає. Помідори вже займатися починають, яблука он які красуються. А дині як пахнуть! Я там одну жовтеньку нагледіла, зірвати тобі?

Бабуся розрізала диньку, Тетянка куштувала.

– Смачна? - питала бабуся.

– Як мед!

– А чим пахне?

– Сонцем!

– Отож-бо й воно! – цвіла усмішкою бабуся.

А то прокинулася Тетянка – хтось тарабанить по даху. Може, кіт Рудько туди забрався та й витанцьовує?

На ганку стоїть бабуся – рада-радісінька.

– Чому це ви радієте? – запитує Тетянка. – Сонця ж нема. Хмарно.

– А поглянь: який дощик іде! Лагідний, теплий. Напоїть земельку, і вродить вона усякого збіжжя, садовини й городини. Будуть на зиму комори повні. Тому й радію.

Бабусина радість передалася Тетянці, і гайнула вона по калюжах витанцьовувати.

– Отако! Побігай під дощем, то хутчіш підростатимеш, – приказує бабуся – і мені, й дідусеві, і мамі, й татові на радість!

6. Аналіз відповідей учнів на запитання анкети

– Щаслива людина завжди радісна, весела, впевнена в собі. Про *щасливу* людину можна сказати, що вона окрилена, задоволена, підбадьорена, схвильована, спокійна, радісна, весела. По-справжньому щасливою може бути тільки добра, сердечна, чесна, щира людина.

– Що в житті для вас є найбільшим щастям? Коли ви були щасливі по-справжньому?

(Учитель зачитує роздуми дітей про те, що потрібно для того, щоб бути щасливим з анкет, які вони заповнювали на першому уроці духовності).

7. Бесіда з проблемною ситуацією

– У кожної людини своє розуміння щастя: щаслива дитина, яка отримала в подарунок велосипед чи комп'ютер, щаслива мама, яка народила дитину, щасливий учень, який отримав 12 балів, щасливий грибник, який знайшов чудо-гриб.

Але ж щасливий і злодій, якого не впіймали, щасливий наркоман, який щойно вколовся, щасливий шахрай, який обдувив когось на значну суму грошей.

– Чи можна сказати про таких людей, що вони щасливі по-справжньому?

– Чи можна сказати, що їх внутрішній світ духовний?

Вчитель робить підсумок:

– Справжнє щастя не приносить нещастя та горя іншим людям.

– Отже, для когось щастя – це матеріальні блага, гроші, багатство, влада, для когось – дружба, любов, мир на землі, добро, злагода, ще для когось – власне здоров'я і здоров'я близьких, для інших – щастя це творчість, знання, можливість займатися своєю улюбленою справою, подорожувати, а для когось щастя – робити щасливими інших, приносити радість людям, робити щось корисне.

8. Читання віршів

Г. Могильницька

Бабусяна радість

Щоранку, як сонечко в небі засяє,
Бабусяна радість у двір прибігає.
Хоч ще невеличка, зате не лінива!
Ускочить у хвіртку – і зараз до діла:
То носить водичку, то двір підмітає,
То з яблуньки гусінь в садку оббирає,
Ато у дворі молоточком стукоче,
– Все робить бабусяна радість охоче!
Бабуся радіє та ще й примовля:
Що день – то все більшає радість моя!
Росте, як кленочок побіля води!
– А радість – це хлопчик!
– А може це ти?

Г. Граубин

Хорошее настроение

Шел ро улице парнишка
Не спеша,
И тужурка нараспашку,
И душа.
Подарил плаксивой девочке
Цветок –
Залилась веселым смехом,
Как звонок.
До подъезда

Сумку бабкину донес –
Удивилась та,
Растрогалась до слез.
Позабавил двух сердитых
Малышей –
Растянулись рты мальчишья
До ушей.
Вида это,
Улыбнулся постовой.

Просветлев,
Кивнул лоточник
Головой.
У прохожих настроенье
Поднялось,
Забывалась,
Проходила
Горечь,
Злост.

Расцветали,
Улыбались широко
И шагали окрыленно
И легко.
А мальчишка шел все так же
Не спеша.
И тужурка нараспашку,
И душа...

С. Погореловский

Попробуй волшебником стать

Стать добрым волшебником
Ну-ка попробуй!
Тут хитрости
Вовсе не нужно особой:
Понять и исполнить
Желанье другого –
Одно удовольствие,
Честное слово!
На клумбе цветов.
Его листья повисли.
Грустит он...
О чем?
Угадал его мысли?
Он хочет напиться.
Эй, дождик, полей!..
И дождик струится
Из лейки твоей.
А что же сестренка
Скучает в сторонке?
Волшебное что-нибудь

Сделай сестренке!..
И ты обернулся
Ретивым конем, –
Галопом сестренка
Помчалась на нем!
Хоть мама
Еще не вернулась с работы,
Нетрудно узнать
Ее думы-заботы:
«Вернусь –
Хорошо бы пошить, почитать...
Да надо
С уборкой возиться опять».
И ты совершаешь
Веселое чудо – ковер засверкал,
Просияла посуда!
И ахнула мама,
Вернувшись домой:
– Да это как в сказке!..
Волшебник ты мой!

Підсумок прочитаних віршів:

– Як ми можемо зробити когось щасливим? Підняти настрій?

8. Конкурс-жарт “Рецепт щастя”

(Написати рецепт щастя, спираючись на форму приготування будь-якої кулінарної страви (візьміть, додайте, перемішайте). Ключові слова вчитель записує на дошці: *добро, радість, гумор, щедрість, любов, терпіння, совість,*

віра, надія, жарт, доброта. Можна використовувати не лише ці „інгредієнти”, дайте дітям можливість пофантазувати.)

Вчитель наводить приклад:

– Я пропоную вам свій рецепт щастя. Візьміть чашу терпіння, влийте туди повне серце любові, киньте 2 пригорщі щедрості, хлюпніть гумору, посипте добротою, додайте побільше віри і надії. Усе це добре перемішайте, з’єднавши з вашим життям і щедро діліться з усіма, кого зустрінете на своєму шляху, і ви, без сумніву, будете щасливі.

Слухання рецептів щастя

9. Мудрі вислови про щастя

Піклуючись про щастя інших, ми знаходимо своє власне.

Не гонися за щастям: воно завжди знаходиться в тобі самому.

(Діти записують у зошити).

10. Підсумок уроку

– Треба вчитися бути щасливим, бачити навколо себе красиве, прекрасне, веселе, добре.

Урок 20. Коли тобі сумно

Мета: формувати вміння долати сум і поганий настрій

Завдання:

- Допомогти учням усвідомити, що сум, погане самопочуття можна подолати, що все погане рано чи пізно закінчується.
- Учити дітей керувати своїми негативними емоціями, виходити із стану пригніченості, підіймати настрій.
- Виховувати повагу до почуттів інших людей (не причиняти болю, не засмучувати), бути уважним та чуйним до чужих переживань, уміти співчувати.

Хід уроку

1. Повідомлення теми уроку

2. Поради вчителя

(На дошці записані поради, кожному учневі вчитель роздає листочки „*Коли тобі сумно*” (див. диск для друку).

– Хочу порадити вам, друзі, як треба справлятися зі своїм сумом. (Учитель просить учнів по черзі зачитувати поради, як боротися із смутком)

КОЛИ ТОБІ СУМНО

1. Розкажи кому-небудь: мамі, татові, бабусі, дідусеві, другу, подрузі, іншій близькій людині, навіть іграшці або собаці про свій настрій, переживання.

**Удвох плакати
легше!**

2. Можна подзвонити по телефону бабусі, дідусеві або ще комусь близькому і поділитися своїми почуттями.

3. Розпитай маму, тата, бабусю, друга, подругу або ще когось про те, що вони роблять, коли їм сумно. Попроси допомоги або спитай, що тобі робити.

4. Запроси в гості друга.

5. Намалюй картинку або придумай казку про те, що хвилює, розіграй маленьку виставу.

6. Згадай і подумай про свої уміння, удачі, про хороше в собі, похвали себе вголос за старання у чомусь.

7. Дізнайся, чим можна допомогти іншій людині. Наприклад, мамі або дідусеві, і зроби це. Допомога іншому приносить радість.

8. Зроби що-небудь по господарству: прибери в кімнаті, помий посуд, почисти клітку для птахів, сходи в магазин.

9. Можна зробити фізичні вправи або потанцювати під музику.

10. Можна послухати веселу музику, записи дитячих казок або пісень, співи пташок.

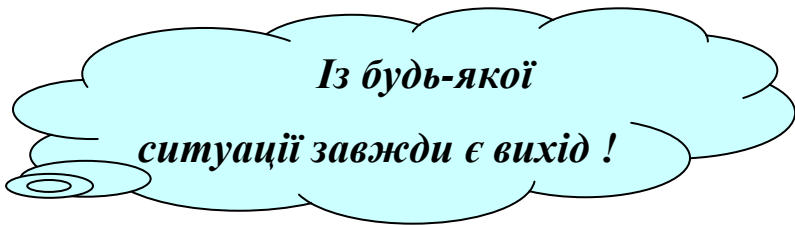
11. Подивися веселий мультик, роздивися фотоальбом або просто гарну книжку.

12. Пограй в улюблену настільну гру (доміно, шашки, шахи, нарди) або спортивну гру (футбол, більярд).

13. Займися своєю улюбленою справою, тим, що завжди приносить тобі задоволення (погуляй, повишивай тощо).

14. Якщо ти сумуєш, що зробив щось погане, когось образив, визнай свою провину і вибачся.

Обговорення

**Із будь-якої
ситуації завжди є вихід !**

– Діти, можливо, ви маєте свої секрети як боротися з поганим настроєм. Поділіться ними

3. Читання віршів

– Коли пригнічений настрій, головне – не думайте про погане, згадайте щось приємне із минулого

Речі, які варто згадати

Весняних листочків	В садочку під листям
Мережану сітку.	Черешень очиці
В траві серед поля	І неповторний
Метелика квітку,	Смак полуниці,
З намистом роси	Ласкавий промінчик,
Квітучую гілку,	Що будить раненько,
У чашці пелюсток	Вогники маку
Маленькую бджілку,	В букеті для неньки –
Хвильки-пустунки	Це в листопаді
Долоньки тепленькі,	Варто згадати,
А під водичкою	Щоб хмурої днини
Рибок маленьких.	Не сумувати.

– Ще одна порада: не забувай ніколи, що смуток завжди колись зміниться радістю, як буває і в природі – після дощу виглядає сонечко.

Дмитро Онкович

Зрозуміти не можу ніяк

Дощ над садом пройшов,
Вимив листю долоні.
Знову сонце.
І крапля – мов срібло тремтяче.
Я дивлюсь –
Зрозуміти не можу ніяк:
Це природа сміється чи плаче

– Те, що сьогодні викликає сум, розчарування, поганий настрій, завтра може здатися дрібницею, не вартої уваги. Згадай, як у казках говорили: **РАНОК МУДРІШИЙ ВЕЧОРА!**

4. У гостях у „Слізки”

– Усі ви зустрічалися із „Слізкою”, коли було боляче і по шкірі розпливався синець, коли вітер – прямо в обличчя, коли чистили або різали цибулю.

(Діти зачитують вірші)

Цибулина

Поки чистила цибулину,
Не одну пролила сльозину.
Та почистила, хоч і плакала.
Хоч і слізоньки рясно капали!
Що ті слізоньки?
То дрібниця.
Я – матусина помічниця.

– А ви знаєте, що сльози бувають приємні і радісні?

Після пережитого хвилювання, від великої радості або щастя (довгоочікувана зустріч, успіх тощо) людина може заплакати. Коли людині зробили щось приємне, сказали приємні слова, які дуже її зворушили, вона теж може заплакати. А можна сміятися до сліз, якщо дуже-дуже смішно.

І в радості сльози бувають

Не кожна сльоза з жалю тече

(Учні записують прислів'я в зошит)

– Але найчастіше з'являються сльози на очах людей, коли їм болить серце від переживання, від глибокого смутку, біди, нещастя, від образи, від почуття самотності, від жалю до себе або когось із рідних і близьких, хто зазнав лиха, – словом, від горя: *Прийде біда – пройме сльоза.*

Т. Цидзіна

Які бувають сльози

Це добре чи погано,
Коли людина плаче,
Коли блищать сльозинки
В очах – то що це значить?

Причин бува багато,
Запам'ятайте, друзі:
Людина може плакати
У горі і у тузі.

Це біль людського серця,
Що ллється із сльозою,
І від фізичних болів –
З солоною росою.

Самотність, страх, розлука,
Безсилля або втрата –
Все то такі причини,
Де сльози – то розплата.

Хрін

Запишавсь в долині хрін,
Що солодкий дуже він.
Скуштував його деркач,
Диркнув, кліпнув –
Та й у плач;
І два тижні не співав,
Тільки сльози витирав.

Ще є пекучі сльози
Від сорому за себе.
Вчиняйте тільки добре –
І плакати вам не треба.

Коли велика радість
І щастя у людини,
Вона сміється й плаче –
Й доросла, і дитина.

Найгірше, коли плачуть
Від нашої образи.
Живіть так, щоб нікого
Не ображать ні разу.

Коли людина плаче
За біль чужий, не власний,
То та людина справжня,
Це – добре, це – прекрасно.

5. Коли болить „Серце”

– Коли людина страждає від горя, кажуть, що у неї болить СЕРЦЕ, СЕРЦЕ щемить, СЕРЦЕ плаче, серце ниє, серце крається, серце надривається, серце кривавиться, серце рветься на шматки, серце кров’ю обливається.

Про ці страждання можна здогадатися і по зовнішності людини.

– Коли людина засмучена, яка вона? Як виглядає, який в неї вираз обличчя?

– Від плачу стає червоним, мокрим обличчя. Розпухає ніс. З нього тече, як із крана; напухають повіки, червоніють очі. Обличчя може збліднути, стати білим. З’являються зморшки на обличчі, сивіє (втрачає колір) волосся.

В. Сухомлинський

Сивий волосок

Маленький Михайлик побачив у материнській косі три сивих волоски.

– Мамо, у вас у косі три сивих волосинки, – сказав Михайлик.

– Мама посміхнулась і нічого не відповіла.

– Через декілька днів Михайлик побачив у косі матері чотири сивих волоски.

– Мамо, – спитав Михайлик здивовано, – у вас у косі уже чотири сивих волоски, адже було три... Чому ж посивів ще один волосок?

– Від болю, – відповіла мама. – КОЛИ БОЛИТЬ СЕРЦЕ, ТОДІ І СИВІЄ ВОЛОССЯ...

– А від чого у вас боліло серце?

– Пам’ятаєш, ти поліз на високе-високе дерево. Я виглянула у вікно, побачила тебе на тонесенькій гілці. Серце заболіло, і волосок посивів.

Михайлик довго сидів задумливий, мовчазний. Потім він підійшов до мами, обійняв її й тихо спитав:

– Мамо, а якщо я на товстій гілці буду сидіти, волосок не посивіє?

Обговорення прочитаного

6. Підсумок уроку

Урок 21. Духовна сила

Мета: сприяти усвідомленню дітьми значення духовної сили людини

Завдання:

- Визначити зміст поняття *духовна сила*.
- Показати учням як духовна сила, сила волі та наполегливість впливає на людину в цілому і на фізичну силу зокрема.

Хід уроку

1. Повідомлення теми уроку

– Що таке фізична сила людини? (гарно складена, витривала, спритна, здорова, сильна людина)

– Що, на вашу думку, означає вислів “духовна сила людини”?

– Духовна сила – це розум, сила волі та наполегливість людини. Духовна сила – це вміння приймати рішення. Кожна хвилина нашого життя – це вибір. Вибір поведінки, вибір вчинку, вибір життєвого шляху. Все починається з малого, чому надати перевагу: переглянути фільм чи вивчити уроки, піти з друзями гуляти чи допомогти батькам?

Духовна сила – це вміння ставити мету і докладати зусилля для її досягнення, це вміння долати перешкоди, боротися з труднощами, протистояти шкідливому впливу. Духовна сила дає нам силу життя і бажання жити, не падати духом, не впадати в розпач, знаходити вихід із скрутної ситуації.

(Учитель пропонує записати визначення поняття „духовна сила” в зошит).

2. Читання оповідання

Живучка

Дерево тополі простояло ціле літо і не зазеленіло: мабуть, замерзло зимою. Восени його зрізали і заасфальтували двір. Весною, на тому місці, де раніше росла тополя, асфальт почав підніматися маленьким горбочком, який швидко тріснув і через тоненьку щілинку з'явилися два маленькі ніжно-зелені листочки. Двірник не помітив їх і зламав, розмахуючи мітлою. Та через декілька днів листочки знову обережно визирали з-під чорної товщі асфальту. На цей раз мітла двірника не торкнулася ніжного пагіння. Більше того, дбайливі руки садівника огородили молоде деревце. А через три роки у нашому дворі знову росла розкішна тополя, вітер грався її листям, яке давало затінок від пекучого літнього сонця і нагадувало нам про те, що ми не відразу помітили, і про нашу допомогу живому паростку природи.

Запитання для обговорення:

- 1) Які роздуми викликало у вас оповідання?
- 2) Чи можна сказати, що маленькі листочки мали фізичну силу?
- 3) Чи легко дихалося корінню під товщею асфальту?
- 4) Як ви гадаєте, звідки в зелених листочках така сила, що допомогла рослині пробитися крізь асфальт? (Сила життя).

3. Бесіда

– Людина теж має силу життя. Сила життя, духовна сила не ототожнюється з силою фізичною. Добре, коли людина має добре розвинене,

здорове тіло, проте без духовної сили така людина не може жити повноцінним гармонійним життям. Тому так важливо докладати зусиль для формування своєї духовної сили, свого розуму, сили волі, наполегливості, вміння протистояти шкідливому впливу.

– Чи бачили ви як рослини пробиваються до сонця через каміння, асфальт?

– Чи знаєте ви таких людей, які зусиллями волі подолали важкі недуги?

(Учитель може навести приклади із життя людей, які досягли успіхів, незважаючи на фізичні вади, хвороби).

– Природа людини є і фізичною, і духовною, але на першому місці духовність та духовна сила, які підкоряють фізіологічні процеси в організмі.

4. Читання притчі

Сила звички

Один мудрий благочестивий старець, відділяючись від суєти світу цього, пішов високо в гори і жив у печері. Він хотів останні дні свого життя присвятити молитві і тому відокремився від людей. Але слава про святе життя мудреця швидко облетіла всі околиці і зібрала до нього дуже багато учнів.

Якось прийшли поговорити зі старцем два юнаки. Вони запитали: „Скажи нам, мудрий чоловіче, як можна умертвити погані схильності і позбутися згубних звичок?”

Мудрець подумав та й каже до одного з юнаків: „Вирви молоде дубове деревце, котре росте отут поблизу”. Юнак негайно зробив це. Легко, однією рукою, тому що рослина була тільки біля 20 см заввишки. Після цього старець промовив: „А тепер вирви ось це дерево”. І показав йому ще одне. Юнак і це зробив, але вже з великим зусиллям: дерево було набагато вище і міцніше, ніж перше. Тоді старець втретє попросив: „Друже, а зараз вирви ще це дерево”. Юнак обійняв стовбур і спробував виконати повеління вчителя, але не зміг. Йому на допомогу прийшов товариш, але й в обох не вистачило сили, тому що дерево пустило коріння глибоко в землю і було вже вищим від людини. Спостерігаючи марні зусилля учнів, мудрець сказав:

– Послухайте, діти мої! Недобрі схильності і погані звички схожі на ці дерева. Якщо вони недавно укорінилися у серце, недовго росли, то достатньо твердої волі, щоб вирвати і знищити їх. Та коли вони глибоко пустили своє коріння і повністю оволоділи нашим серцем, тоді дуже важко, майже неможливо впоратися з ними.

Тож пильнуйте за собою, не давайте злим нахилам пускати коріння у ваших серцях, а знищуйте зло тоді, коли воно зароджується у ваших думках.

Бесіда за змістом притчі

- Чому юнаку було легко вирвати молоде деревце?
- Чому вдруге йому довелося докласти великих зусиль?
- Чи вдалося юнакові з товаришем викорінити старе дерево?
- Що порадив старець?
- Як ви розумієте вислів „тверда воля”?
- Яка головна думка притчі?

6. Гра „Закодований вислів”

– Прочитати вислів із Святого Письма ви зможете в тому випадку, коли розкодуєте кожне слово (див. диск для друку).

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
А	Б	В	Г	Ґ	Д	Е	Є	Ж	З	И	І	Ї	Й	К	Л	М	Н	О	П

21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33
Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ь	Ю	Я

I слово: 10, 18, 11, 30, 24, 14, 23, 7

II слово: 10, 16, 19

III слово: 23, 19, 6, 12,

IV слово: 15, 19, 16, 11

V слово: 3, 19, 18, 19

VI слово: 10, 1, 21, 19, 6, 9, 24, 8, 23, 31, 22, 33

VII слово: 24

VIII слово: 3, 1, 29, 11, 26

IX слово: 6, 24, 17, 15, 1, 26.

Колективне читання вислову

Знищуйте зло тоді, коли воно зароджується у ваших думках!

7. Домашнє завдання

Запропонуйте дітям пофантазувати, в якому образі вони уявляють свою духовну силу, і нехай вони власну фантазію перенесуть на альбомний аркуш.

Урок 22. Духовність і здоров'я

Мета: формувати в учнів уявлення про духовне здоров'я.

Завдання:

- Розкрити взаємозв'язок фізичного і духовного здоров'я, ознайомити учнів із впливом негативних емоцій на самопочуття людини.
- Розвивати бажання дбати про свій фізичний і духовний стан.

Хід уроку

1. Перевірка знань учнів, отриманих на попередньому уроці

2. Повідомлення теми уроку

– Ми з вами вже порівнювали фізичну і духовну силу людини, а сьогодні поговоримо про фізичне і духовне здоров'я.

– Що таке фізичне здоров'я людини?

– Як ви думаєте, а що таке духовне здоров'я?..

3. Пояснення вчителя

– Це те, що і як ви думаєте, які у вас стосунки з навколишнім світом, як ви ставитесь до тваринки, до пташки, до квітки, до ніжного метелика, до своїх ровесників та й до всіх людей. І чи є у вашому серці любов, яка допомагає жити, чи, може, поселилось зло? А може його з'їдає чорна заздрість та інші гріхи, яких людина повинна позбутись у своєму житті й очистити свою душу?

Великий дар – носити у серці щедрість, доброту і світлу любов. У більшості дітей є ці прекрасні почуття, вони люблять своїх батьків, родичів, свою вчительку. Однокласників... Діти щирі й щедрі, у них чисті помисли, вони добрі один з одним, стараються допомагати, порадити.

Та, на жаль, не про всіх так можна сказати, бо трапляються й зовсім протилежні випадки, коли, у дитячому серці ці почуття з якоїсь причини зникли, а натомість поселилось зло, ненависть, заздрість, скупість, жорстокість. Це бідні діти, бо вони не знають, що таке щастя, любов, щирість, щедрість, і яку радість у житті приносять ці почуття, їм можна тільки поспівчувати.

А ось негативні почуття погано впливають на здоров'я, недаремно ж у народі кажуть: „Заздрість здоров'я їсть”, „Беруть заavidки на чужі пожитки”, „Залізо іржа їсть, а заздрісний від заздрощів помирає”, „Заздрісний від чужого щастя сохне”. Найчастіше голова болить у того, хто вважає себе надто ображеним. Образа сидить наче колючка, кожна клітина організму пам'ятає образу. Психологи радять протягом 40 днів писати „Я прощаю тобі, Петре (Миколо, Галю) твій вчинок і хочу миру між нами”.

Символ любові – серце. Про злу людину кажуть: в неї холодне серце, в неї серце – камінь. Серце, що не навчилося любити, чує холод, холод спричиняє стискання, спазм судин. Хвороби серця, зазвичай, виникають від негативних емоцій. Негативну вібрацію треба зразу ж „спіймати” і не дати їй розвинутися, миттєво „задушити”. Уявіть собі, що випадково впустили у квартиру злого собаку. Спробуйте виженіть його. Якщо потренуватися, можна навчитися швидко долати негативні емоції.

Дуже страшно, коли дитина зла, жорстока, тоді вона робить негативні вчинки, і серце її аж ніяк не наповнюється добротою, а живе в ньому ненависть, злорадство. Від чого ж буде вона здорова? Послухайте, будь ласка, уважно казку про дівчинку Олесю, яка дивовижно звільнилась від усіх хвороб, що заповняли її душу, не давали жити щасливо і відчувати радість життя.

4. Читання казки

Пригоди Олесі

(за М.Г. Красоткіною)

Жила-була у світі маленька дівчинка. Вона була дуже гарненька, а кучеряве волоссячко робило її схожою на принцесу. Всі задивлялись на неї. Звали цю дівчинку Олесю. І все було б чудово, та тільки одне заважало їй – це поведінка. Як тільки вона виходила у двір, обов'язково когось ображала, забирала в дітей іграшки і билась. Всі навкруги дуже дивувались з такої поведінки Олесі, адже вона була така гарнесенька, як лялька, і це їй зовсім не пасувало, їй про це не раз говорили і просили змінити свою поведінку, та де там! Тільки вона бачила, як діти граються красивими іграшками, яких у неї не було, серце її стискалося від заздрощів, вона просто не могла пережити, що у дітей є такі привабливі й красиві іграшки, а в неї нема, і вона починала їх забирати, бити дітей, дражнити їх. Серце її переповнювалось злістю, ненажерливість підступала до горла і душила так, що Олесю аж задихалась, ніби діти в цьому були винні. Все закінчувалось сльозами... Коли це бачили дорослі, то заступались за дітей, а коли ж дітки виходили самі... Що ж Олесю була не тільки красивою дівчинкою, але й відважною і сильною, та тільки не мала вона у серці доброти і любові. Олесю постійно мучила заздрість. Вона була така чорна, як ніч. Тому дівчинка не могла дивитись на щось гарне, добре, світле. Вона просто пережити не могла, що в дітей є такі красиві рожеві пупси, коляски та все інше. Я хочу зауважити, що не тільки в Ларочки не було всіх іграшок, що є на білому світі. Такої кількості, як хотіла дівчинка, не було ні в кого з дітей, проте ж ніхто не бився і не забирав ні в кого іграшок. Бо всі інші не заздрили, а були ввічливі й доброзичливі, охоче ділились і грались разом. І виходило так, що у них було дуже багато цікавих іграшок. Всім було весело й радісно, тому з ранку до вечора у дворі лунав дитячий сміх. І тільки Олесю ходила завжди одна, сердита і невдоволена. Вона ні з ким не дружила, нікому не говорила добрих слів, з усіма в неї виникали проблеми. А вона ж уже була школяркою.

От одного разу вийшла Олесю у двір. Малі діти, як тільки побачили її, відразу ж похапали іграшки і побігли до своїх бабусь та мам, а ті невдоволено подивились у бік дівчинки. Отож, Олесі сьогодні не було до кого приставати і вона залізла на велику гірку, яка була схожа на слона, що п'є воду. Там вона ковзалась, з'їжджала, видряпувалась нагору, виробляла різні фокуси, але ж була сама, ніхто з нею не грався, і їй це дуже швидко набридло. А тим часом, серце наповнювалось чорною заздрістю, ненавистю

до всіх навколо. Здавалось їй, що вона зараз лопне від люті, як повітряна кулька! Як же вона ненавиділа, всіх отих дітей, що весело забавлялися своїми чарівними іграшками. Та ні, вона вже ненавиділа й ті іграшки, що приносили дітям задоволення і щастя. Олеся готова була кинутись у будь-яку бійку! О! Що б вона їм зараз зробила! Та тільки чорні думки були перервані. А поруч з нею на гірці опинилась враз велика дівчинка, дуже гарна, усміхнена, ніби зійшла з чарівної казки. І де вона взялася! Нікого й близько тут не було. Та Олеся і не стала замислюватись над цим. Ну, взялася, та й взялася, подумаєш! Мало що! Може Олеся її просто не помітила. Вона була така сердита, що готова була кинутись і на дівчинку, але красуня заговорила до неї спокійно і чемно, Олеся ледве себе стримала. Велика дівчинка спитала, чого Олеся грається сама, а не йде до дітей, чого вона така сердита і невтішна. Але Олеся не хотіла навіть і дивитись у бік дівчинки, вона ще дужче розгнівалася, бо чого до неї пристає ця красуня, що вона від неї хоче? І чого це вона так усміхається? Тут Олеся хотіла було нагрубіяти великій дівчинці, але та пильно-пильно подивилась на неї, так що мурашки побігли поза спиною і сказала: „Ти, Олесю, зростила навколо себе таке велике зло, що воно може стати бідою для тебе і для навколишніх. І я бачу, що ти не хочеш виправляти, тому я тебе зроблю зовсім маленькою, щоб ти нікого не могла скривдити, і твоє зло теж стане крихітним і не принесе нікому біди. Що ж, я прийшла тобі на допомогу, але якщо ти цього не хочеш, то прощай...”, – і вона відвернулася, махнула руками і раптом почала рости та так швидко! Ой, що це? Зростала не тільки вона, а рости почали будинки, дерева, гірка, схожа на слона, діти ставали велетнями і все-все навколо стало таким велетенським і таким страшним, що ви не можете собі уявити! А Олеся не виросла, вона навпаки стала дуже крихітна. Довго стояла дівчинка і не могла зрозуміти, що сталося? І раптом вона все зрозуміла – це вона сама зменшилась настільки, що малі діти здавались їй велетнями, і зовсім ніхто не ріс.

Тепер Олеся стала меншою за найменшого рожевого пупсика, яким грались діти в піску. Сльози градом полились по щоках, але що вона могла вдіяти тепер? Що тепер робити? Де та дівчина-красуня? Олеся крізь сльози дивилась на білий світ і була у відчаї. Гірка, на якій вона щойно виробляла різні фокуси, тепер височіла, як Еверест, а кроки, які вона почула, були схожі на грім. Це малі дітки піднімались, щоб спуститись! О! Та це ж велетні, вони зараз розтопчуть її! Страх скував усе тіло, ще секунда – і черевик, мов трактор, придушить її до металевої гірки... Але мама вчасно його зняла... І тут до неї прилетіла така велика ворона, як гора! Вона сіла навпроти, подивилась на дівчинку пильним оком і заговорила людським голосом, та так голосно, що дівчинка закрила пальчиками вуха. „Ось ти, нарешті, і попалась мені, погана дівчинко! Ти завжди проганяла мене зі свого двору, не давала мені ні крихти хліба, ані зернятка підняти, завжди кривдила мене. Ось тепер спробуй це зроби! Ну. скривдь мене!” І ворона задоволене каркнула, та так, що Олеся ледве не оглухла, а потім підняла дівчинку велетенським дзьобом за платтячко і понесла в світ за очі.

Дівчинка летіла під самими небесами дуже довго. Вітер шмагав її зі страшною силою, він був холодний і вогкий. Від холоду і страху у бідної дитини зуб на зуб не попадав. Та ось цей переліт скінчився. Ворона сіла на безмежно велике болото, посадила свою ношу на листочок, мов на килим і сказала: „Ось тут я тебе і залишу. Хоч, звичайно, я могла б тобою пообідати, але я не людоїдка, я добра і справедлива Ворона. А принесла тебе сюди для того, щоб з тобою поговорила Мудра Жаба. Вона знає, що з тобою вчинити. Вона не проста Жаба, вона вміє відокремлювати від людини зло, яке зрослося з нею. Тому ти сиди і чекай, доки вона тебе не знайде, якщо, звичайно, ніхто тебе не з'їсть до того часу”. З цими словами вона знялася і злетіла, здійнявши крилами такий вітер, що Олеся перекинулася і покотилася на край купини. Якби не вчепилася руками за квіточку, то опинилася б у воді. Ворона зникла з поля зору, а Олеся залишилася сама-самісінька. Ой, та де там! Вона тут була і не зовсім сама. З води вистромило велетенські вуса якесь чудовисько! Воно дивилось на дівчинку круглими очиськами. А потім з води висунулась така страшна лапа, мов пилка, вона хотіла схопити бідну дитину. Дівчинка відбігла на другий бік купини і заховалася під листком. А тут з води, звиваючись, виповзла страшна змія, та це, мабуть, і не змія, а п'явка. Олеся їх завжди ненавиділа, а тепер ще й страшенно боялась, бо вона була товста, мокра і гидка. В Олесі застукотіло сердечко від жаху. Але цим бідам і страхам не було кінця краю. Раптом над нею щось загуло і здійняло вітер, воно було велетенське, зі страшним хижим ротом. Дівчинка мало не зомліла – вона подумала, що це живий вертоліт і хоче її з'їсти. То пронеслась велетенська муха з прозорими крилами, то комар збирався встромити свого гострого, як укол, носа в її тіло, щоб висмоктати останню кров. А вона ж така малесенька, що не може захистити себе від цих надзвичайно страшних мешканців болота. Біда наповзала з усіх боків, як же їй було страшно в цьому жахливому світі! Вона не втрималася і гірко заплакала. Ви собі навіть уявити не можете, бо ж ви ніколи не були такими маленькими, як вона, правда? Дівчинка не знала, скільки їй залишилось жити, коли щомиті з усіх боків виповзали, вилітали, видряпувались, вибігали, випливали різні страховиська, які колись вона розглядала через сильну лупу, тоді їй було смішно, що вони такі химерні, а тепер страх сковував тіло, бо ж вони були велетенські й хижі. А ще та Зелена Жаба, яка повинна її побачити і щось там від неї відділити, теж попридумували, казок наслухались. Вона ніколи жаб на дух не переносила, а тут ще треба буде з нею розмовляти... Та хай би вже скоріше вона її побачила, бо тут вона зовсім пропаде. Десь поблизу забулькала вода, а з неї виповзло щось таке потворне, страшне, мокре і зелене, дух у Ларочки перехопило, а серце швиденько побігло у п'яти. Дівчинка закрила від страху очі і приготувалася до смерті. Невпізнане страховисько наближалось до дитини, воно важко дихало. І раптом ніжно торкнулось лапою до її голови. Дівчинка не рухалась. Тоді Жаба, а це була саме вона, заговорила стрекотливим голосом: „А що, страшно? А ти ніколи не думала, що так само страшно було тим, кого ти біла і ображала? Ні? Не тремти, тебе ще ніхто тут

не образив, не скривдив, всі просто хотіли на тебе подивитись. А тепер сядь і слухай”.

Дівчинка відкрила очі і слухняно сіла. Жаба вмостилась поруч і застрекотала: „Ось ти жила у людському суспільстві, де є свої закони і порядки, які кожен повинен виконувати, щоб жити в любові і злагоді з усіма. У людей є дуже гарні і чарівні слова, які люди повинні говорити, щоб бути чемними і ввічливими. В людському суспільстві всі повинні дотримуватись людських норм. Щоб не було хаосу. А от ти, чомусь, вирішила, що тобі все дозволено. Але так не буває. Ніде не буває: ні серед людей, ні серед звірів. От і в нас є також свої правила, за порушення яких мешканці болота караються дуже жорстоко. А от ти думала, що робитимеш різні неподобства, носитимеш злість у серці, заздрість, ненажерливість, ледарство, а тобі все з рук зійде. Те зло, що ти вчинила іншим, ніде від тебе не пішло, воно залишилось з тобою, приросло до тебе і почало тебе переростати. Та вчасно це помітила добра Фея, вона хотіла тобі допомогти, але ж ти відмовилась розмовляти з нею, тому ти зараз тут, проходиш своє очищення через страх. Ось бачиш, якою ти стала, навіть на людину не подібна, бо таких маленьких нема. Ти себе зараз не можеш захистити від найменших тваринок, які ніколи шкоди не роблять дітям, бо в їхньому серденьку є доброта, любов. Я зараз відділю від тебе зло, і ти відчуєш полегкість, але щоб стати великою, такою, як була, і далі рости, то треба багато трудитись”.

Мудра Жаба провела лапкою по спині Олесі, а потім почала щось відривати, аж захрустіло. Дівчинка злякалась, так неприємно тріскотіло і пекло. Та коли Жаба скінчила свою роботу, Олесі стало так легко і радісно, аж полетіти захотілось. А Мудра Жаба пішла у своє болото, кудись дуже далеко, щоб втопити зло, що відділила від дівчинки. Дівчинка знову залишилась на самоті зі страшними болотяними мешканцями, їй було страшно, та ще й перед очима пронеслось усе її коротеньке життя. Вона згадувала різні моменти і ні разу не бачила себе в них веселою і життєрадісною, як інші діти, ні разу не побачила такої картинки, де б вона гралась і розважалась з іншими дітьми. Навколо неї завжди були сльози і розпач. Нікому вона не говорила теплих слів, їй від цих видінь стало якось прикро. Дивно їй було дивитись на тих дітей, які без жодної іграшки весело забавлялись, ніхто не плакав і не заздрило. А їй справді дивно, чого ж то так, чи Олеся і справді така погана? А що вони роблять, щоб бути такими веселими? Вона міркувала, але на болоті не можна було зосередитись, бо кругом аж кишіли страховиська. Олесі було дуже страшно, вона вже не могла більше терпіти і заплакала так, що всі співчутливо подивились на неї.

Та ось повернулась Мудра Жаба, вона вже втопила зло. Вона погладила дитину по голівці, і та відчула таку ніжність, таке тепло, якого ніколи раніше не відчувала, бо ніколи не любила, щоб її пестили. А Жаба сказала: „Не плач, не треба, все минеться. Ти на собі відчула страх, приниження, всі незручності. А тепер ти повинна зрозуміти, що ,живучи між людьми, ти повинна бути доброю, мудрою, чемною і привітною та справедливою. Ти мусиш багато знати і поводитись належним чином. Без людей не проживеш.

Ти і сама переконалась у цьому, правда? І ще одне. Я дам тобі пораду, як вийти з такої біди, в якій ти опинилась, і вирости, а це вже твоя справа, як ти вчиниш. Бо людина сама творить свою долю. Ти повинна зовсім змінити свою поведінку, стати доброю, роботящою, ввічливою, а в своє серце пустити любов і жити за законами любові, милосердя і доброти”. Ще довго розмовляла з дівчинкою Мудра Жаба, а дівчинка слухала її голос і був він для неї наймилішим за найкрасивішу пісню. А коли закінчила, то промовила: „А тепер скажи своє рішення, не мовчи!”. Олеся відкрила рот, щоб заговорити, та голос її звучав, так тоненько, як писк комарика. І голос став таким маленьким, як і вона сама. Вона набрала повні легені повітря і прокричала, скільки мала сил: „Я хочу стати великою і доброю!”.

Прилетіла Ворона. Вона забрала дівчинку, щоб віднести додому, а то ще пропаде на болоті... А Жаба сказала на прощання: „За кожну хорошу справу ти будеш підростати, а за погану – зменшуватимешся, навіть за погану думку. Отож, якщо ти будеш робити тільки хороші справи, то швидко станеш великою, як і всі інші діти, а як ні, то... Якщо у своє чисте серденько ти знову впустиш зло, то ніколи вже не виростеш, а кому ти така маленька потрібна? То ж думай, що робиш!”.

З цими словами вона стрибнула в болото, а водяні бризки обдали дівчинку з ніг до голови, мов холодним душем. Ворона підхопила Олеся за платтячко і понесла додому. Тепер дівчинка була дуже легкою, бо Жаба відірвала від неї зло. Тому додому вони дістались швидко. Ворона влетіла у вікно на дев'ятому поверсі, у квартиру, де жила Олеся, і посадила на письмовий стіл, а сама сіла навпроти і прокаркала: „Думай! Думай! Думай!”, – та й полетіла.

Мама почула, що в кімнаті каркає ворона і зайшла. Що ж вона побачила? На столі сиділа малесенька дівчинка, в якій вона впізнала своє дитя, її Олеся сиділа на маленькій морквині, яку напередодні виліпила з пластиліну, мов на лавочці.

– Що з тобою, моя дівчинко? – вигукнула вона і заплакала. А дитина почала розказувати про свої пригоди тоненьким голосочком і ледь чутно. Мама слухала, нахилившись, і плакала. Добре, що хоч жива повернулась, а як буде доброю, то виросте, як і всі діти.

Олеся зрозуміла, яка біда з нею сталась, тому вона зразу взялась до роботи. Але спробуй творити добрі діла, коли ти менша від мізинчика, а олівці здаються здоровенними колодами. Та Олеся твердо вирішила стати нормальною дитиною. Вона прибрала своє робоче місце, яке занедбала, коли була великою. Посклала все, порох повитирала! Хоч без відпочинку трудилась увесь день, та ввечері мама радісно повідомила, що її дівчинка трішечки підросла. Це було приємно чути. Значить не обманула її Мудра Жаба. Наступного дня вона навела порядок у столі, зробила все, що могла і навіть більше, а ввечері мама повідомила, що Олеся ще більше підросла, ніж перед тим. Дитина тепер розмовляла ввічливо, говорила чарівні слова не тільки мамі, а й метеликам і пташкам, які навідувались до неї протягом дня. Ви не повірите, але вона чудово розуміла їхню мову! А пташки і метелики

раділи, бо Олеся з ними дуже гарно розмовляла. Незабаром дівчинка вже стала такою, як її лялька і перебралась зі столу на підлогу. Тепер вона не тільки все робила по дому, а й узялася за книжки, щоб не відстати у навчанні. А головне — вона щодня почала рости швидше і швидше.

І ось одного дня вона знову стала красивою кучерявою Олесею. Тільки тепер у ній щось змінилось, і вона стала дуже привабливою, мов справжня принцеса! З її красивих очей променилась ніжність і тепло, сяяла любов і доброта. Такого раніше не було, і саме це робило дитину чарівною!

Мама дивилась на доню із захопленням. Через кілька днів вона пішла до школи. Діти знали, що з Олесею трапилась якась пригода, бо вона не ходила до школи, але нікому не хотілось її провідувати, бо ж вона ні з ким не дружила. Та діти тепер помітили, що в ній відбулись дивні зміни, вона стала іншою! Всі на це звернули увагу, бо вона усміхалась і нікого не займала. Якийсь хлопчик згадав про її «подвиги», та вона на це лише усміхнулась. З кожним днем симпатії до дівчинки зростали. Дітям навіть соромно стало, що вони не провідали її під час хвороби. А Олеся продовжувала творити добрі діла і звикла до цього. Бо тільки варто придивитись, і всюди знайдеться робота для твоїх рук! Тепер маленькі діти не ховались і не втікали від неї, а ходили табунцем, бо вона так цікаво з ними гралась! Однокласникам теж хотілось дружити з такою красивою і доброю дівчинкою. А коли хтось питав її, що трапилось, і чого вона не ходила до школи, то вона відповідала, що була тяжко хвора. А й справді, так себе поводити, як вона раніше, могла тільки тяжко хвора дитина.

Прошли роки. Олеся стала дорослою. Вона любила розповідати дітям цікаві казки про Мудру Жабу, про добру Ворону і про дуже слухняну, і добру дівчинку, яка була завжди ввічливою і доброю, чемною і люблячою. Бо навіщо малим дітям розказувати про поганих дітей і про страшні історії? Хай діти ростуть добрими і чемними, нехай носять у своєму серці любов і доброту і ніколи не потрапляють у такі історії, як колись Олеся.

Обговорення прочитаного

5. Підсумок учителя

— У світ кожна людина приходиться для добра. Творити добро — її завдання. То ж ростіть здоровими і добрими, розумними і мудрими, працьовитими і творчими, зігривайте кожного своєю щирою сонячною посмішкою, великою любов'ю, добрим і теплим словом. Ростіть здоровими фізично і духовно, щоб ви раділи світові, а світ радів вам!

Урок 23. У пошуках прекрасного!

Мета: допомогти дітям усвідомити значення краси у житті людини.

Завдання:

- З'ясувати сутність поняття *краса*.

- Формувати в учнів вміння естетично сприймати різні об'єкти довкілля, здатність висловити оцінне судження.
- Розвивати в учнів естетичну спостережливість, смаки та почуття прекрасного.

Хід уроку

1. Повідомлення теми уроку

2. Роздуми про те, що таке краса

- Давайте подумаємо, що таке краса і для чого вона потрібна?
- Що ми називаємо красивим?
- Які почуття викликає краса? (Приємно, радісно, спокійно, почуття задоволення, гармонії, піднесення, захоплення тощо.)
 - **Краса** – це те, що приємно і подобається всім людям без винятку, тобто все те добре і прекрасне, що оточує людину і викликає в неї радість (учні записують визначення у зошит).
 - Але, крім краси, у світі існує некрасиве і потворне.
 - Порівняйте красиве і потворне: чистий, білий сніг і бруд; прекрасну картину і безладні карлючки; чудову музику і дратівливий скрип дверей чи гуркотіння трактора; легкий танок і оглушливий тупіт.
 - **Без краси жити дуже важко.** Уявіть: чи добре було б жити без краси, якби все красиве раптом зникло, а навколо вас залишилося лише потворне, огидне, брудне?
 - **Потрібно вчитися бачити красу в довкіллі.** У кожної людини в душі прихована любов до краси. Коли людина думає про красу і захоплюється нею, ця любов зростає.

3. Читання оповідання

Л. Воронкова

Радощі

Діти сиділи на колодах і розмовляли.

– А у мене радість, – сказала Оленка, – у мене нова стрічка, дивіться, яка – блискуча! Вона показала косу і нову стрічку у косі.

– У мене теж радість, – сказала Таня, – мені кольорові олівці купили. Ціла коробка.

– Пхі, радощі, – сказав Петрик. – Ось у мене вудочка є. Скільки хочеш риби наловлю. А що там олівці якісь? Спишуться, і все.

Тут і Дмитрику захотілося похвалитися.

– А у мене рожева сорочка, ось вона! – сказав Дмитрик і розкинув руки, щоб усі побачили, яка в нього гарна сорочка.

Тільки Івась слухав і нічого не говорив.

– А у Івася навіть ніякої, хоч би малесенької, радості немає, – сказала Оленка, – сидить і мовчить.

– Ні, є, – сказав Івась, – я квіти бачив. Усі відразу почали розпитувати.

– Які квіти?

– Де?

– У лісі бачив. На галявинах. Коли я заблукав. Уже вечір, навколо темно. А квіти стоять білі, наче світяться.

Діти засміялися.

Хіба мало квітів у лісі? Теж радість знайшов!

– А ще якось узимку я дахи бачив, – сказав Івась.

Діти засміялися ще дужче.

– Виходить, що влітку ти дахи не бачиш?

– Бачу. Тільки взимку на дахах сніг був. І сонце сяло. З одного боку дах синій, а з другого – рожевий, увесь блищить.

– Пхе! – сказала Оленка. – Ніби ми снігу на дахах не бачили. А що він був синій та рожевий, то все ти придумав.

– Так, він просто вигадав, — сказав Петрик, - він навмисне!

– Може, у тебе ще якісь радощі є? – запитала Таня.

– Є, – сказав Івась, – ще я бачив сріблястих рибок. Дмитрик стрепенувся:

– Де? Справжніх? Сріблястих?

Петрик навіть підскочив:

– У ставу? У річці?

– У калюжі, – сказав Івась. Тут усі так і зайшлися від сміху. А Петрик пробурмотів:

– Я так і знав. Він же все навмисне!

– Ні, я не навмисне, - сказав Івась, – після дощу під яблунею була калюжа. Блакитна. А в неї сонце світить. І вітер був. Вода тремтіла, і в ній сріблясті рибки гралися.

– От базіка, – сказала Оленка, – ніякої в нього радості немає, то він і придумує. Оленка засміялась. А Таня сказала задумливо:

– А може, у нього цих радощів більше, ніж у нас. Адже він їх, де хочеш, знайде...

Обговорення прочитаного

4. Бесіда

– *Краса робить людину кращою.* Від краси всім стає радісно на душі, людина стає добрішою і теж хоче зробити в житті щось красиве. Якщо ви бачите красиві речі, спостерігаєте явища в природі, мистецтві, чи хочеться вам, щоб хтось із ваших друзів, батьків також їх побачив?

–Людина може створювати навколо себе і красиве, і потворне.
Одна людина намагається говорити гарні і добрі слова, а іншій подобається грубіянити, лаятися, дражнитися. Одна намагається намалювати красивий малюнок, а інша навмисне бруднить папір карлючками. Одна з радістю ліпить снігову бабу, щоб було весело і красиво, а інша її навмисно руйнує...

5. Читання оповідання

В. Сухомлинський

Хлопчик і дзвіночки конвалії

Настала весна. Із землі вилізла зелена стрілочка. Вона швидко розділилась на два листочки. Згодом листочки стали широкими, а між ними з'явився маленький, тоненький паросток. Він піднявся, нахилився до листочка і одного ранку розцвів білими дзвіночками. Це були Дзвіночки Конвалії.

Білі дзвіночки Конвалії побачив маленький хлопчик. Його вразила краса квітів. Він не міг відірвати очей від Конвалії. Хлопчик простяг руку, щоб зірвати квіти. Квіти прошепотіли:

– Хлопчик, для чого ти хочеш нас зірвати?

– Ви мені подобаєтесь. Ви дуже гарні, – відповів хлопчик.

– Добре, – тихенько зітхнувши, сказали Дзвіночки Конвалії, – Зривай, але перед тим, як зірвати скажи, які ми красиві.

Хлопчик подивився на Дзвіночки Конвалії. Вони були прекрасні, схожі і на білу хмарку, і на крило голуба, і ще на щось дивовижно красиве. Хлопчик все це відчував, але сказати не міг. Він стояв біля Дзвіночків Конвалії, зачарований красою квітів, стояв і мовчав.

– Ростіть дзвіночки. – Тихо вимовив хлопчик.

Обговорення прочитаного

– Як ви думаєте, чому хлопчик все ж таки не зірвав Конвалії?

– Як ви думаєте, чому у людей часто виникає бажання зірвати і забрати з собою красиві квіти?

– Чи були у вашому житті моменти, коли у вас виникало бажання зірвати дуже гарні квіти, проте ви все ж таки стримували себе? Що ви відчували після цього?

– Що змінилось в душі хлопчика, коли він уважно роздивився Конвалії.

Підсумок

Коли ми створюємо красиве і бережемо все прекрасне ми і самі стаємо красивими душею. Красу навколо нас потрібно берегти і примножувати.

6. Бесіда

– Красиве не дружить з потворним. Якщо вам скажуть десять лагідних, приємних і добрих слів, а потім одне погане, то вам стане неприємно. Задоволення від приємної музики може зникнути через сторонній шум,

пляма псує красиву картину. Добру, дружелюбну людину може зробити некрасивою і неприємною жадоба.

– *Краса і добро – єдині. Добро в людині завжди красиве* (діти записують в зошит).

– Дуже важливо бачити красиве в людях, в кожній людині є щось прекрасне.

7. Читання казки

Д. Біссет

Жук-філософ та інші

Дядя Фред жив на вулиці Західного Вітру в будинку № 7. В кімнаті, де висів його портрет, по праву сторону від нього, на поличці, стояла в келиху троянда, а зліва – годинник Тікі-Такі.

“Ну що хорошого в годиннику? – думала троянда. – Він же зовсім не пахне. А що не пахне приємно, не може бути по-справжньому прекрасним!

А годинник просебе розмірковував: „Яка тупа ця троянда. Час вона не вміє показувати. Не розумію, за що її вважають прекрасною?”

Тут раптом проповз чорний жук. Він кинув поглядом на троянду і годинник і подумав: „Бідненькі, вони ж зовсім не чорні!”. І поповз далі. Він поспішав на день народження до своєї бабусі.

Потім у вікно заглянула ластівка і теж побачила троянду і годинник.

- Ха! – сказала вона. – Яка користь тікати і бути ароматно, якщо не вмієш літати? Літати! Літати, що може бути прекраснішим.
- Плавати! – сказала рибка із круглого акваріума на підвіконні.
- Муркати, – сказала кішка і виплигнула з вікна в сад.
- Плякати, – сказала свиня, що жила посусідству в хліві.
- Розгойдувати дерева, – сказав вітер.
- Здіймати вітер, – сказали погойдуючись дерева

Троянда і годинник все ще сперечалися, коли додому повернувся дядя Фред із своєю дружиною.

- Ну а що ти вважаєш прекрасним? – спитали вони дядю Фреда.
- Наприклад, мою дружину, – відповів дядя Фред.
- Згідна, – сказала його дружина і поцілувала дядю Фреда.

Обговорення прочитаного

- Чим, на вашу думку, дядя Фред відрізнявся від всіх інших мешканців вулиці?
- Як ви думаєте, якби це запитання поставили дружині дяді Фреда, що вона відповіла б?
- Як ви думаєте, яким би стало життя на вулиці Західного вітру, якби всі її мешканці слідували б прикладу дяді Фреда і знайшли що-небудь прекрасне один в одному?

- Як ви думаєте, чи варто філософствувати на тему: „Хто на світі найпрекрасніший за всіх?”.
- Що, на вашу думку, найпрекрасніше в троянді, годиннику, чорному жуку, ластівці, рибці, свині, вітрі? Що найпрекрасніше в дяді Фреда і його жінці?

8. Робота в групах

(Діти об'єднуються в групи по 4-5 осіб, кожна групу можна назвати за допомогою таких понять: пори року (осінь, зима, весна, літо) або нотного стану (до, ре, мі, фа), чи за днями тижня (понеділок, вівторок, середа, четвер, п'ятниця, субота), залежно від кількості учнів в класі).

Кожна група отримує запитання (див. Додаток 1, див. диск для друку):

1. Чому без краси жити погано? Наведіть приклади.
2. Чи робить краса людину кращою? Наведіть приклади з життя.
3. Поясніть думку „Треба бачити не тільки очима, а й серцем”.
4. Як ви розумієте, що таке красиве, а що таке потворне? Наведіть приклади красивого і потворного.

Завдання для роботи в групах

1. Уважно прочитайте запитання
2. Обмінюйтеся думками, міркуваннями.
3. Запишіть на аркуші відповідь.

(Після обговорення представник групи (доповідач) зачитує запитання і свою відповідь, всі інші групи уважно слухають, а потім вчитель запитує, чи погоджуються вони з висловленою думкою).

9. Підсумок уроку

- З якою темою ми ознайомилися на уроці?
- Чого ви навчилися на цьому уроці?

10. Домашнє завдання

Спробуйте протягом одного дня шукати у всьому прекрасне. Увечері запишіть свої спостереження у зошит.

Поясніть думку “Треба бачити не тільки очима, а й серцем”

Чому без краси жити погано?
Наведіть приклади

Чи робить краса людину кращою?
Наведіть приклади з життя

Як ви розумієте, що таке красиве, а що таке потворне? Наведіть приклади красивого і потворного

Урок 24. Краса душі

Мета: дати поняття про красу людяності та людськості душі.

Завдання:

- Пояснити учням, що мати приємну зовнішність і черству душу – недопустимо.
- Впровадити в бесіду таку думку: „Зустрічають людину по одягу, а проводжають по розуму”.
- Довести, що краса внутрішня набагато більше прикрашає людину, ніж зовнішні прикраси.

Хід уроку

1. Перевірка домашнього завдання

2. Повідомлення теми уроку

– Сьогодні ми з вами поговоримо на тему зовнішньої і внутрішньої краси людини. Послухаємо цікаві розповіді, з яких дізнаємось, що робить людину прекрасною. Давайте з вами подумаємо над такими питаннями:

– Як ви розумієте красу людини?

– Що виникає у вашій свідомості, коли говориться, що людина гарна? (Вона гарно одягнена, в неї гарне обличчя, статура, вона гарно виглядає, в неї гарна зовнішність).

– Так, у цьому всі праві. Дійсно, коли людина приємної зовнішності, про неї говорять, що вона гарна. Але хіба по зовнішності судять про людину?

– Ні.

– А по чому ж?

– По розуму, характеру, якостях.

3. Читання оповідання

– Так ось, послухайте історію про Оленку.

Оленка

Одного разу прибігла Наталочка додому і ще з порогу закричала мамі:

– Ой, мамочко! Яка до нас у клас нова дівчинка прийшла! Така гарненька, сукня в неї ладненька, і стрічки в кісках червоненькі, сережки у вухах гарні. Звати її Оленка. Я з нею відразу потоваришувала.

– От і добре! – сказала Мама. – Запроси Оленку до нас у гості і я теж з нею потоваришую.

В неділю Наталочка запросила подругу до себе додому. Та, зайшовши в квартиру, недбало поскидала босоніжки і без запрошення увійшла до кімнати, навіть не привітавшись з Наталчиною мамою.

– Здрастуй, Оленко! – мовила мама їй услід.

– Здрайс, – буркнула та, навіть не повернувши голову.

Зайшовши в кімнату, Оленка безцеремонно почала розглядати сервант, який стояв у кімнаті.

– Фу, який він у вас старий і негарний. А в нас удома сучасна нова стінка. І комп'ютера у вас немає. Ой, Наталю, які в тебе іграшки потріпані! А мені кожного тижня щось новеньке купляють.

Наталочка розгубилась. Що ж відповісти на те подрузі?

Вони жили з матір'ю вдвох, мати їй ніколи ні в чому не відмовляла, але Наталочка знала, що живеться їм скрутно, нічого нового не просила. Тим часом Оленка, все оглянувши, сказала:

– Ну що ж, до побачення, в тебе нічого цікавого немає.

– У мене є гарні книжки, – сказала Наталка.

– Ну та й що з того, подумаєш. В тебе зовсім немає нічого модного, і я не буду більше з тобою дружити, – сказала Оленка і пішла.

Наталці на очі набігли сльози. Але Наталчина мама сказала: Не плач, доню, вона нехороша дівчинка. А ти ще матимеш гарну і вірну подругу”.

Обговорення прочитаного

– Ви прослухали мою розповідь. Якої ви думки про подруг? Хто вам сподобався, а хто ні?

– Чому вам не сподобалась Оленка, адже вона була гарно одягнена?

– А тепер зробіть висновки. (Діти говорять, учитель узагальнює).

Підсумок вчителя

– Отже, не всі люди, що гарно виглядають, бувають добрими і чесними. Гарним потрібно бути не тільки зовні, а й усередині. Запам'ятайте, діти, що зустрічають людину по одягу, а проводжають по розуму (учні записують вислів у зошити). У житті бувають випадки, коли негарні зовнішньо люди, бувають добрими, чуйними, розумними.

4. Обговорення казки Г.-Х. Андерсена „Гидке каченя”

– Чи пам'ятаєте ви казку, яку написав Г.-Х. Андерсен, як гидке каченя перетворилось на прекрасного лебедя?

– Так, це казка „Гидке каченя”.

– А хтось може її розповісти?

(Учні переказують казку).

– От бачите, як доброта, чесність, внутрішня краса, роблять нечувані перетворення. Красива людина та, для якої цілеспрямованість, працьовитість, душевність – природний стан і потреба душі.

5. Читання казки „Краса душі”

Краса душі

Сумно було Квіточці стояти цілий день на одній ніжці посеред клумби біля будинку. Але якогось дня на неї сів зовсім незнайомий Метелик.

Він, напевно, прилетів із далекої країни, бо таких красивих крилець Квітка ще ніколи не бачила. Метелик теж замилувався пишною Квіткою, і, поки він відпочивав, вона поскаржилася, як часто їй буває самотньо. І тоді Метелик пожалів самотню Квіточку. Він вирішив не летіти далі, а оселитися поблизу, щоб прилітати щодня до Квіточки і розповідати їй цікаві історії про ті місця, де він побував.

Тепер Метелик щоранку і щовечора прилітав до Квітки з новинами, а вона, розкривши пелюстки, радісно зустрічала свого друга. Одного разу, коли Метелика не було поряд, до Квітки підійшов хлопчик і хотів її зірвати. Квітка злякалася і почала благати не зривати її. Натомість запропонувала хлопчикові піймати свого красивого друга. Хлопчик погодився і пішов до дому по сачок. Повернувшись, він сховався і став чатувати Метелика. Незабаром той з'явився у небі. Він кудись поспішав і пролетів повз Квітку. Вона широко розкрила свої пелюстки і почала кликати Метелика:

– Метелику, скоріше лети до мене, я на тебе давно чекаю, маю щось тобі сказати.

Той радісно підлетів до Квітки і ... потрапив у сачок. Він хотів вибратися: бився крильцями, шукав шпаринку, та дарма. Раптом йому вдалося вирватися з полону. Метелик злетів і вже згори побачив, що від удару сачка Квітка зламалася і лежала серед трави.

Хлопчик пішов, а Метелик ще довго сидів поряд зі своєю зламаною подругою і гірко плакав та промовляв:

– Це я винен, це через мене тебе зламали, пробач мені, Квіточко.

Завдання для роботи в групах:

– Прочитайте текст. Обговоріть казку, відповідаючи на запитання:

1. Хто з героїв казки був красивий серцем і душею? Як ми це побачили?
2. Як Квіточка поставилася до Метелика?
3. Можливо, хтось із групи вважає, що Квітка вчинила порядно, адже вона рятувала своє життя? Якщо так, то доведіть свою думку.
4. Вам сподобався хлопчик і чому? Якщо ні, поясніть чому?
5. Що, на вашу думку, важливіше – краса зовнішня чи внутрішня?
6. Зробіть висновок і підготуйтеся до презентації спільної думки, якої ви дійшли у процесі роботи в групі.
7. Оберіть у групі доповідача, який зуміє відстояти думку групи.
8. Презентація думок.

- а) Виступи представників груп.
- б) Підбиття загального підсумку роботи над текстом казки.

6. Мовленнєва розминка

(Дана вправа переконує, що зовнішність, яка б вона не була, не завжди відображає внутрішній світ людини)

Завдання: до поданих слів колективно підібрати означення:

ЖАБА	МОРЕ	ЗМІЯ	КВІТКА
слизька	красиве	довга	красива
велика	могутнє	страшна	пахуча
мерзенна	синє	колюча	червона
холодна	прекрасне	некрасива	прекрасна
мокра	Чорне	небезпечна	у подарунок

- Які з поданих слів мають тільки позитивне означення ?
- Про що це свідчить? (Що вони красиві).
- Чому до слів „жаба”, „змія” здебільшого ви назвали негативні означення?
- А давайте спробуємо підібрати позитивні означення до цих слів:

ЖАБА – корисна (з’їдає комарів, комах),
чиста (робить воду чистою),
делікатесна (смачне м’ясо), тощо.

ЗМІЯ – корисна (роблять ліки з отрути),
спокійна (якщо змію не чіпати),
швидка (швидко повзає, плаває), тощо.

- Який можна зробити висновок?
- Треба бачити не тільки очима, а й серцем. На повагу заслуговує не лише зовнішність.

7. Читання байки

Мурашка та Гусінь

(Байка Езопа)

Коли Гусінь дуже повільно повзла по одній із стежок старого саду, назустріч їй вибігла прудка зухвала Мурашка. Зневажливим поглядом змівши Гусінь, вона сказала: „Геть з мого шляху, жалюгідне плазуче створіння, і ніколи не з’являйся там, де буваю я. Нещасна, здається, що природа, недолюблюючи тебе, попрацювала над тобою лише наполовину. Я б може могла пожаліти тебе, але говорити з таким створінням, як ти – нижче моєї гідності. Тому прощай”.

Гусінь, вражена таким презирливим ставленням, повзла собі далі і незабаром обернулася в кокон. Ще через деякий час вона перетворилася на

чудового Метелика. Вже злітаючи у небо, Метелик побачив, як повз нього просопіла Мурашка. „Не суди з виду”, – промовив Метелик.

Обговорення прочитаного

8. Самостійні висновки учнів

– Сьогодні ми з вами розмовляли про зовнішню і внутрішню красу людини. Хто з вас зробить висновок із сьогоднішньої бесіди?

9. Узагальнення

Отже, діти, ви правильно все зрозуміли – треба бути прекрасним зовнішньо, дбати про чистоту тіла, охайність в одязі та зачісці, але ніколи не треба забувати про красу внутрішню, про сердечну доброту, чесність, скромність, прагнення до вдосконалення, любові до ближнього. І тоді з вас виростуть прекрасні люди і, дивлячись на вас, інші захочуть стати теж кращими.

Урок 25. Совість

Мета: формувати у дітей почуття совісті.

Завдання:

- Ознайомити учнів з поняттям *совість*.
- Вчити дітей дослухатися до своєї совісті.
- Виховувати відповідальність, чесність, прагнення жити по совісті.

Хід уроку

1. Повідомлення теми уроку

(Учитель запалює свічку).

- Де може горіти вогонь?
- Для чого людині потрібен вогонь?
- Послухайте ці рядки і скажіть, про який вогник ідеться у вірші?

Якщо чесний ти із людьми й собою
І вогник палає у серці,
Якщо ти живеш із добром і любов'ю,
То вогник той совістю зветься.

2. Бесіда

– Яким словом можна замінити слово *совість*? (Сумління, сором, каяття).

– Щодня людина говорить різні слова, виконує певні дії, переживає почуття, але, на жаль, і вони не завжди достойні поваги чи захоплення. Часто словом чи ділом можна когось образити. Відразу цього можна й не помітити, але згодом наш внутрішній голос ніби докоряє нам за цей вчинок.

– Як же люди називають цей внутрішній голос? (почуття совісті, докори сумління).

- Чи чули ви його у своєму серці.
- Коли це траплялось?
- Чому совість можна порівняти із вогником? Чому?
- Як можна загасати нашу свічку? (учитель злегка дме на свічку, щоб показати, як легко її загасити).
- Свічку загасати дуже легко і просто, а як людина може загасити вогонь своєї совісті?

3. Робота над висловами і прислів'ями

(Записують у зошит).

Жити по совісті.

Ні сорому, ні совісті.

Сором загубити.

Безсоромні очі.

Чисте сумління.

Де сором загубив, там і серце шукай.

Як немає совісті, то де ж та чесність.

4. Читання оповідання (ілюстрація див. диск)

В. Сухомлинський

Навіть квіти з сорому почервоніли

Мама йшла вранці на роботу. Наказувала доні: «Я буду цілий день у полі. А ти прибери в хаті, попери свою білизну, звари вечерю та полий квіти».

Донька прибрала в хаті, попраала білизну, приготувала вечерю, а квітів не полила. Не раз проходила вона вдень повз білі хризантеми, думала: „Треба ж полити квіти”. Та ледве згадувала про це, як чула, ніби чийсь голос їй каже: „Нічого з ними не станеться, як один день не полити”. Це був голос

брехні маленької недолугої істоти, що хтосьна-де взялася й поселилася в темному куточку душі дівчинки.

Увечері мама прийшла з поля. Бачить – у хаті прибрано, білизну попрано й висушено, вечерю зварено. Питає мама:

– А квіти полила?

– Полила, – тихо відповіла дівчинка й опустила очі. Маленька недолуга істота, що поселилася в темному куточку дитячої душі, застрибала на radoшах.

– Полила, – ще раз тихо-тихо повторила дівчинка й поглянула на хризантеми. Глянула та й зашарілася: на білих квітах лежав багрянцевий відтінок. Вони із сорому почервоніли.

– Мамо, дороженька, пробачте мені, – заплакала дівчинка. – Я обманула вас. Я не полила квітів. Я ніколи більше не буду обманювати.

Багрянцевий відтінок квітів розтанув, вони знову стали білі. А маленька недолуга істота, що ховалась у темному куточку душі дівчинки, зникла, і темний куточок став світлий.

Мама пригорнула доню до грудей і поцілувала

Обговорення прочитаного оповідання

5. Читання оповідання

В. Сухомлинський

Каяття

Костя й Павло – брати. У неділю мати дала їм хлібину й сказала:

– Сходіть хлопці, на пасіку до діда Юхима. Понесіть йому хліба й чисту сорочку.

Взяли вони хліб і чисту сорочку й рушили. Колгоспну пасіку вивозили на літо до лісу, там і жив дід Юхим до самої осені.

Дідусь дуже зрадів, що хлопці прийшли. Він розповів їм про свою роботу. Показав, як працюють бджоли.

А потім сів на чималому пеньку та й каже:

– Наливайте, хлопці, в тарілку меду повну тарілку. Розрізали хлібину, яку щойно дідові принесли, та й ну уминати.

Вони сиділи за столом, мовчки вмочували у мед великі шматки хліба і їли. А дід сидів на пеньку й мовчав. На пасіці стало тихо. Тільки чути було, як дзижчать бджоли.

Хлопці виїли мед. Від хлібини залишився маленький окраєць. А дід Юхим питає:

– Може, ще їстимете?

– Ні, спасибі, – кажуть хлопці й збираються йти.

Дід усе на пеньку сидить, мовчить, інколи усміхнеться – немовби до власної думки.

Костя і Павло глянули на окраєць, що від хлібини лишився. Та й посихляли голови, зняковівши. Тихо сказали дідусеві: „До побачення!” й рушили додому.

Як вийшли з лісу, посідали на стежці. І довго мовчали. Вони дивилися на ліс, де з ранньої весни до пізньої осені живе дід Юхим.

Потім хлопці тяжко зітхнули, встали й пішли додому.

Обговорення прочитаного

- Як ви думаєте, чому автор назвав оповідання „Каяття”?
- Про що думали хлопці, коли вийшли з лісу, посідали на стежці і довго мовчали?
- Чи можна сказати, що у Кості і Павла є почуття совісті? Із яких слів у тексті ми бачимо це переживання?

6. Робота над незакінченим реченням

– Закінчіть речення:

Щоб мати чисту совість, треба...

7. Підсумок уроку

- Що ж ми називаємо совістю?
- Як загасити свічку совісті? Що для цього треба робити?

Урок 26. Учимося жити в мирі та злагоді

Мета: довести до дітей важливість миру і злагоди у житті людей

Завдання:

- Розкрити зміст слів „мир” і „злагода”.
- Виховувати дружні стосунки між школярами, вчити розуміти один одного, відповідально ставитись до своїх вчинків.
- Формувати осудливе ставлення до війни.

Хід уроку

1. Повідомлення теми уроку

– Для того, щоб усі люди жили щасливо і радісно, потрібно щоб на Землі панував мир. Тема нашого сьогоднішнього уроку „Учимося жити в мирі та злагоді”. (Учні записують у зошити).

– Ми будемо вчитися жити у мирі та злагоді, виробляти в собі такі риси характеру, які допомагатимуть нам миритись, відповідально ставитись до своїх вчинків.

2. Словникова робота

– До слів „мир” та „злагода” доберіть слова близькі за значенням.

(Лад, дружба, злагода, згода, примирення, взаєморозуміння).

– Як ви розумієте вислів „жити в мирі та злагоді”?

– Доберіть слова протилежні за значенням (мир – війна, друзі – вороги, зло – добро, хитрість – щирість).

– Складіть схему, добираючи протилежні слова:

Війни, злочини через	Мир злагода через
Злість	?
Жадібність	?
Жорстокість	?
Впертість	?

(Доброта, щедрість, милосердя, поступливість).

3. Прислів'я

– Які прислів'я та приказки про мир і злагоду ви знаєте?

- Мир будує, а війна руйнує
- В товаристві лад – усяк тому радіє
- Не чини і не бажай іншому того, чого не бажаєш собі
- Клад – якщо в сім'ї лад

4. Слухання оповідання

...В одній маленькій країні, в одному маленькому місті жила Маленька Людина. Великі люди її не помічали. Вони могли її штовхнути і не вибачитись.

Одного разу Маленька Людина знайшла у своїй бібліотеці маленьку книжку, яка називалась „Декларація прав людини”. У ній йшлося про те, що всі повинні знати свої права і ставитись один до одного з повагою. Але великі люди не чули, не знали і не бачили такої книжки про Права Людини. І Маленька Людина вирішила виправити це.

Вийшла вона на центральну площу з плакатом в руках: „Усі люди наділені розумом і мають ставитись один до одного, як брати і сестри”.

Швидко біля плаката зібрались городяни.

- Що тут написано? – здивовано питали вони один одного.
- Це слова з „Декларації Прав Людини”, – пояснила їм Маленька Людина. – Вона написана для того, щоб усі люди знали.
- Але чому я повинен ставитись до всіх, як до братів і сестер?
- Я в сім'ї єдина дитина і ніяких братів і сестер у мене зроду не було, – озвався Товстий Громадянин.
- У мене теж їх не було, – зітхнула Маленька Людина. Але...

– Давайте допоможемо Маленькій Людині. Розкажіть, як і чому треба ставитись один до одного, як брати і сестри?

– Які риси характеру допоможуть вам підтримувати гарні стосунки між собою? (Доброзичливість, доброта, співчуття, чесність, взаємодопомога, щедрість, турботливість, порядність).

– Як це бути добрим? (Бути добрим – співчувати, дивлячись на горе, біду, бідність, радіти чужому успіхові).

– Дайте пропозиції, поради для того, щоб у класі всі почували себе добре, щоб у колективі панували мир та злагода?

5. Ознайомлення з Правилами Доброти і Чесності

Правила доброти

- 1 Допомогати слабким, хворим, тим, хто потрапив у біду.
- 2 Прощати помилки іншим.
- 3 Не бути жадібним.
- 4 Не заздрити.
- 5 Жаліти інших.

Правила чесності

1. Сказав – зроби.
2. Не впевнений – не обіцяй.
3. Помилився – визнай.
4. Забув – попроси пробачення.
5. Не видавай чужу таємницю.

6. Гра „Чарівний стілець”

– Чи вмієте ви говорити приємні слова або компліменти один одному?

– Це „чарівний стілець” (учитель ставить перед учнями стілець) як тільки хтось сідає на нього, „висвітлюються” і стають явними всі його принади. Ви повинні назвати всі позитивні риси дитини, які ви побачили, не вказуючи негативних.

Рекомендації вчителю

Не слід боятися тиші, пауз, коли діти намагаються знайти позитивні риси того, хто сидить на стільці. Учні наче вперше дивляться один на одного. Вчитель може розпочати розмову, задати їй зміст. Завдяки цій грі діти вчаться пильніше вдивлятися один в одного, бачити і відчувати поруч із собою іншу людину.

7. Бесіда

- Чи знаєте ви, який птах є символом миру? (ілюстрація див. диск)
- Голуб – символ миру та дружби.
- Які ви знаєте організації, що займаються миротворчою діяльністю? (ООН, „Червоний Хрест”).

- Яких відомих людей ви знаєте, які несли мир, полегшували людські страждання? (Мати Тереза).
- Чи хотіли б Ви бути схожими на них?

8. Підсумок уроку

Урок 27. Долоні (виріб)

Мета: виготовлення виробу „Долоні”.

Матеріали: копії елементів виробу, фломастери, кольорові олівці, ножиці, клей, лінійка.

Замітка вчителю у приготуванні до уроку та його проведенні:

Перед тим, як розпочати робити виріб на уроці з учнями, поговоріть з дітьми про свято Святої Паски, зачитайте їм вірш „Осанна Христу”, „Христос воскрес!” (див. Додаток 2) для створення відповідного настрою.

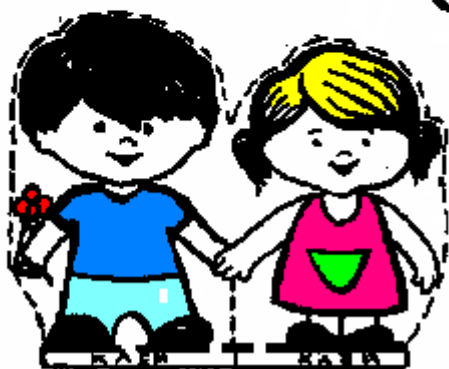
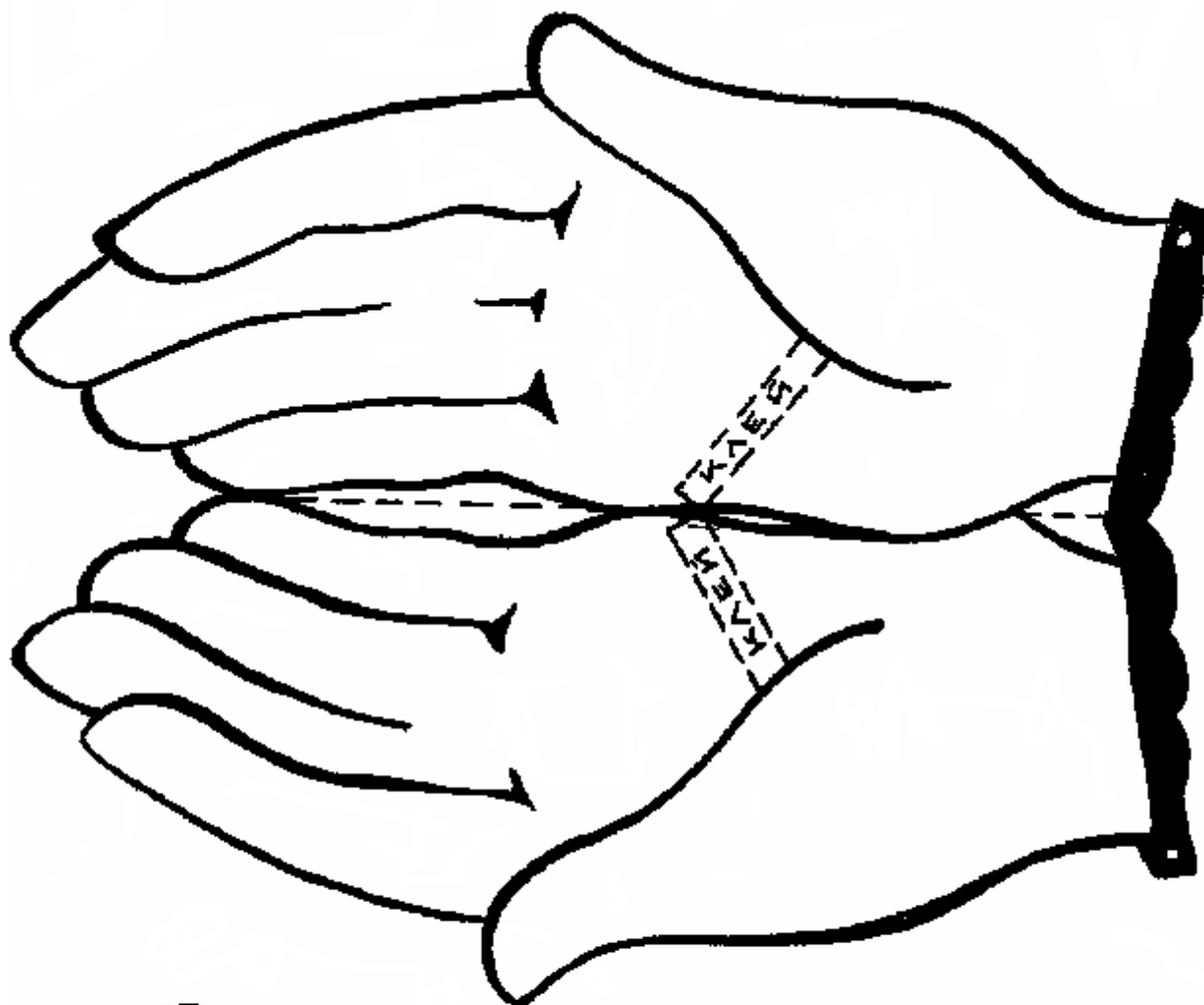
Проведіть бесіду:

- Чиї долоні лагідні, ласкаві, теплі, добрі, чиї руки турбуються про вас? (мамині)
- У чиїх руках ми відчуваємо себе впевнено і захищено? (у татових)
- А ще чиї руки оберігають і допомагають нам?
- Сьогодні ми будемо робити долоні, у яких ми відчуваємо себе щасливими.

Виготовіть на урок один виріб дітям для зразка. Підготуйте копії шаблонів (див. диск Додаток 1) за кількістю учнів у класі. На уроці роздайте копії учням і покажіть як виготовити виріб:

1. Діти вирізають долоні і за допомогою лінійки по пунктирній лінії згинають.
2. Потім вирізають „хлопчика і дівчинку” разом і розмальовують.
3. За допомогою лінійки роблять згин і утворюють підніжку для наклеювання, а також згинають „хлопчика і дівчинку” обличчям один до одного.
4. Приклеюють „хлопчика і дівчинку” на долоні у позначеному пунктиром місці.

Уразі правильного виготовлення виробу має вийти наступне: у розкритому положенні на долонях стоять хлопчик і дівчинка. Якщо „долоні” скласти разом, то хлопчик і дівчинка повинні безперешкодно вміститися всередину „долонь”.

Осанна Христу

Діти, сьогодні з блакитних небес
Ангелів голос звучить.
Нині Спаситель, Христос наш воскрес!
Радісно серце горить.
Осанна, Осанна, Осанна Христу!
Дітки, радійте, воскрес наш Ісус!
День після ночі настав.
По всьому світу нехай з ваших уст
Вістка несеться свята.
Славити щиро Ісуса Христа
Будемо, хоч ми малі.
Бог нам дарує її!

Христос воскрес

Христос за грішних нас помер, щоб вічно ми жили,
І в третій день для нас воскрес, щоб з ним воскресли ми.
Христос воскрес! Христос воскрес! Співа природа вся!
Христос воскрес! Христос воскрес! О, торжествуй, земля!
Співають голосно птахи у висоті небес,
А на землі дзюрчать струмки, Ісус Христос воскрес.
В усіх країнах діточки співають про Христа.
З'єднаймо з ними голоси - нехай звучить хвала!

Урок 28. Познайомся сам із собою

Мета: вчити дітей любити і поважати себе.

Завдання:

- Виховувати почуття любові до себе, формувати почуття гідності, впевненість у собі.
- Створити можливість усвідомлення дітьми власної унікальності, цінності та неповторності, а також цілісності людської природи (фізичної і духовної).
- Учити дітей дбати про себе, піклуватись про своє здоров'я.

Хід уроку

1. Таємничо-чарівна хвилинка

Учитель ставить на стіл маленьку скриньку і звертається до дітей:

– У мене на столі чарівна скринька, в ній знаходиться дуже цінний скарб. Тут ви побачите найцінніше і найдорожче для вас, дуже вам близьке, просто безцінне. Як ви думаєте, що тут може бути?

– Хто із вас хоче побачити, може зазирнути, але поки що не розповідати кого він там побачив, доки всі найдопитливіші не зазирнуть у скриньку.

(Діти по черзі заглядають у скриньку. Кожен охочий відчиняє скриньку і зазирає у неї.)

– То кого ж ви побачили у чарівній скриньці? (Діти називають себе, бо на дні скриньки – дзеркало).

2. Слово вчителя

– Так, у чарівному дзеркалі ви побачили кожен себе, найдорожчу і найближчу вам людину. Кожен із вас – неповторна особистість.

3. Медитація „Привіт Я, мій любий”

(Вправа присвячена любові до себе і вдячності собі. Допомогає створити спокійний та вдумливий настрій).

– Ця вправа допомагає людині зробити одну з найважливіших для себе речей – полюбити самого себе, усвідомити свою любов.

– Сядьте зручно. Я пропоную вам поставитись дуже відповідально і уважно до всього, що буде відбуватися з вами. Сядьте так, щоб вам було зручно, відкиньтесь на спинку стільця, розслабте тіло, закрийте очі.

Ось ваша права нога... Поставте її так, щоб їй було зручно і, якби нога була живою, то сказала б: „Дякую, що ти за мене потурбувався, що ти поставив мене так зручно... Свою ліву ногу поставте так, щоб не було напруження ні в ступні, ні в коліні. І нехай твої руки ляжуть спокійно на твої

коліна. І права рука і ліва рука... Погляньте на кожну свою руку по черзі. Кожна рука заслуговує на те, щоб про неї піклувалися, звертали увагу, щоб вона відчула теплоту вашої турботи про неї. Ліва рука, твоя ліва рука, нехай буде вільною кисть. І кожен палець відчує твою увагу, твоє тепло. Твою турботу. Пройдись і погладь своїм поглядом кожен свій палець. Що ти зараз відчуваєш на кінчиках кожного свого пальця? Середнього, безіменного... Активніше працюють кровоносні судини, відчувається, як б'ється кров, відчувається легке поколювання. Ті ж відчуття відобразилися від лівої руки і з'явилися у правій. Права рука відразу відгукнулась. Я відчуваю життя в кожному із своїх пальців, биття теплої крові, поколювання. Кисті рук стали вільними і м'якими. Вони просто лежать, відпочивають. Вони дякують мені за турботу про них, а я дякую їм. Я вдячний своїм рукам за те, що вони сильні та умілі. Мої руки вміють робити багато чудових речей. Вони вміють працювати, вони сильні, вони тонкі та ніжні. Вони вміють приймати тепло, вони вміють дарувати тепло. Це вміють мої руки, і я ці руки не обміняю ні на які інші. Я люблю їх. Дякую вам, мої руки.

Я дихаю і відчуваю, як повітря входить у мене, я приймаю його. І видихаю – повітря виходить із мене. Я радий, що у мене є ця гармонія із світом, те, що я можу приймати у себе повітря – і випускати його. Дихання рівне, спокійне, мені дихається легко.

І ось промінь турботи м'яко і тепло ковзає по моєму обличчю. М'яка китиця теплоти і турботи ковзає по моєму чолу. Знімається напруга з лоба, йде геть напруження з моїх очей, вони втрачають будь-яке вираження. Вони просто розслабляються, відпочивають. Це нелегко зробити – так багато життя навколо них. Але я знімаю всі проблеми і відпускаю свої щокі. Нехай відпочине моє лице. Як багато працює моє обличчя! Очі дивляться, очі шукають, очі говорять, очі сперечаються, очі опираються, очі люблять, очі дають, очі живуть більше, чим що-небудь інше у моєму тілі. Це дзеркало моєї душі, це мої найперші помічники. Як багато вони працюють! Дякую вам! Ви з'єднаєте мене зі світом, ви покажете мені небо, ви покажете мені сонце. Ви покажете мені весь світ.

Моє обличчя... Моє обличчя – найважливіша частина мене, візитна картка моєї особистості. Моє обличчя, яке завжди зі мною, яке працює зі мною, яке щасливе зі мною, яке долає життя зі мною – і живе зі мною далі. Спасибі тобі, моє лице! Ти завжди поряд зі мною. Мені добре з тобою. Дякую тобі.

І мої трудівники – ноги. Я завжди забуваю про них. Вони зранку до вечора носять мене по життю, ходять, бігають, тримають мене. Ми сердимось на них, коли вони нас підводять. Ми не цінуємо, що вони як коні,

день за днем виконують найважчу роботу, тихо, не очікуючи від нас ніякої вдячності. Дякую вам мої ноги.

І все моє тіло – дякую, що ти є у мене, що ти даєш мені життя, що ти даєш мені можливість бути. Я хочу піклуватися про тебе, я люблю тебе. Дякую, що ти у мене є. Відпочивай.

Та хіба, тільки моє тіло – це Я? Я так багато відчуваю у собі! Я відчуваю у собі цілий світ, величезний світ почуттів, величезний світ переживань, радості, бажання, страхів і тривог. Все багатство цього світу – це моя душа. Моя душа – це Я? Не знаю. Але я дякую своїй душі за те, що вона є, тому що моя душа – це те, що емоційно відгукується на душу іншої людини. Моя душа – це те, що вміє любити, моя душа – це те, що вміє плакати... А як вона вміє сміятися! Як вона посміхається! Моя душа... Як вона вміє літати, парити... Як вона вміє бути милою... Я люблю тебе різну: і важку, і красиву, і сумну, і радісну. І навіть мої тривоги, мої страхи, ви захищаєте мене! Так чи інакше ви всі піклуєтесь про мене. Дякую вам, що ви є в моїй душі.

Мій розум, мій внутрішній комп'ютер, який так багато пам'ятає, вираховує, дякую тобі, що ти завжди на сторожі, що ти ніколи не спиш і дозволяєш мені бачити і розуміти у світі так багато. Дякую тобі. Добре, що ти є.

І мій дух, мій світлий дух, висока духовність, яка завжди вища мене, моя вертикаль, яка тримає мене, веде мене. Як добре, що я відчуває тебе! І тільки з тобою поряд, я відчуваю себе по-справжньому людиною. Як багато у мене є! Як добре, що я бачу це! Я вдячний долі за себе. Це багатство я не обмінюю ні на що на світі. І це знання завжди буде зі мною – найголовніше знання на світі.

Ви дихайте рівно, дихайте спокійно і повертайтеся потихеньку сюди. Повертайтеся у цю кімнату, під вами стілець – і ви зручно сидите на ньому. Сильно вдихніть, відкрийте очі – і ви з'явитесь тут, у класі.

4. Написання листа „Собі любому” (див. Додаток 1)

– Зараз ви напишете лист найближчій вам людині. Хто для вас є найближчою, найдорожчою людиною? (Діти називають). Ви самі. Напишіть лист собі любому. Любому, тому що не можна жити і не любити найближчу для вас людину! Лист повинен мати форму звичайного листа з привітанням.

(Час написання 15-20 хвилин, під тиху музику).

5. Читання листів

– Хто хоче зачитати свій лист?

(Учитель може коментувати прочитані листи. Варто відмітити, що хтось себе повчає, хтось дивиться на себе знизу вверху, хтось ділиться з собою теплотою і ніжністю, хтось радіє собі, хтось бачить себе в майбутньому).

6. Написання відповіді

– Ви написали собі чудові листи. Ви отримали ці листи. А що люблять виховані люди, отримавши лист? Звичайно ж, відповідають на нього. Тому у вас зараз буде 10 хвилин для того, щоб відповісти на свій лист. Будь ласка, відповідайте конкретно на той лист, що ви отримали.

7. Обговорення відповідей.

(Якщо діти не встигнуть або будуть втомлені, відповідь на свої листи може бути їхнім домашнім завданням).

Додаток 1

Листи дітей до себе:

(4 клас)

Ірина

Собі любій !

Привіт! Я хороша дівчинка. Я дуже за собою сумую, я сьогодні зранку була погана. Я обіцяю, що ніколи не буду обманювати, не буду сваритися, не буду поганою. І ще обіцяю, що буду допомагати сім'ї. Я дуже люблю себе. Я люблю дуже вчительку Катерину Володимирівну. Люблю уроки духовності і фізкультури. І це все.

Па-на!

Ірина

Собі любій !

Я собі вдячна, що я вродлива, гарна, розумна. Я дуже рада, що я народилася. Я вдячна ногам, що вони мене не підводять. Я вдячна життю, що воно є. Як ти вчишся? Чекаю тебе дуже. Як ти себе почуваси?

До побачення!

Аліна

...Я обіцяю, що не забуду тебе і твої турботи про мене. Дякую тобі.

Іванна

Собі любій

Привіт Іванка. Я собі вдячна. Інколи я з собою не дружу. Мені не везе, тобто я нещаслива. Іра – моя подружка, і вона інколи мене зраджує. Я не хотіла б, щоб я народилася, тому що моє життя нещасливе і мені завжди сумно. У мене є ще одна подруга, але вона прикидається, що зі мною дружить, а насправді вона зі мною не дружить – і мені стає дуже погано...

Олексій

Собі любому

Я люблю грати у футбол. Але це в моєму житті неголовне. Я вибачаюся перед собою. Останні ці тижні я став безвідповідальний. Я хотів би виправитись, але у мене не виходить. Я люблю допомагати дівчатам та стареньким людям. Я люблю своїх батьків (звати Саша і Наташа) і сестру Дашу, їй 5 років буде літом.

Па-па! Це твій Альоша. Па-па!

1 березня 2006 року.

Діана

...Я обіцяю, що буду турбуватися про себе. Я вдячна собі за терпіння, за повагу, за доброту.

Ігор

Як ти себе відчуваєш? Я можу з тобою поділитися, бо ти мій найкращий друг, я дружу з собою.

Анна

Привіт! Ти сьогодні дуже гарна. Молодець, в п'ятницю ти отримала 10 балів.

Анастасія

Собі любій !

Я люблю себе, бо я живу.

Привіт, Настю, ти повинна бути розумна, хороша, краща ніж ти є зараз. Моя душа тобі говорить, щоб ти змінилася. Ти повинна гарно вчитися, піклуватися про себе. Я обіцяю тобі, хоча не впевнена, що буду відмінницею.

Я не знаю, що мені робити з тим, що я люблю ...

Я вдячна собі за те, що я танцюю на танцях і дякую своїм ногам і рукам.

Ну все па-па.

Настя!

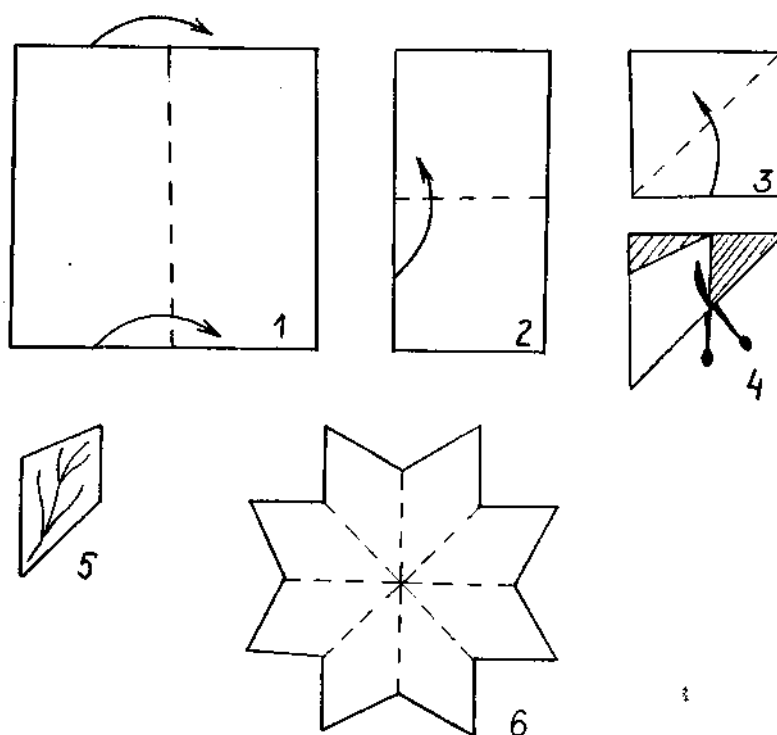
01.03.06.

Урок 29. Підсумкове опитування

1. Виготовіть із твердого картону дерево (див. диск) або намалуйте його на дошці кольоровою крейдою

2. Листки виготовіть із кольорового паперу (блідо-рожевого, оранжевого) розміром 7х7 см за зразком:

3. У вас має вийти складений листок (5), який потрібно розмалювати в зелений колір.

4. Розгорнувши листок, ви отримаєте квітку (6). Приготуйте листочків стільки, скільки запитань ви підготували. Прикріпіть їх на дерево за допомогою скотчу.

5. Задавайте дітям запитання. Учень, який правильно відповів на запитання, отримує право зняти листок з дерева, розкрити його і прикріпити квітку на дерево. Таким чином, відповідаючи на запитання, діти допомагають дереву розквітнути. Намагайтеся, щоб усі учні класу мали можливість розкрити квітку і долучитись до „цвітіння”.

Орієнтовний перелік запитань:

1. Що означає вислів „бути людиною”.
2. Чого вчить нас п'ята заповідь?
3. Назвіть золоте правило вихованості.
4. Найкращі ліки від ненависті і гніву? (прощення)
5. Що означає прощати? Розкажіть про дослід з водою, що символізує очищення душі від гніву і злості.

Продовжіть речення:

6. Справжній друг пізнається в...
 - а) в грі
 - б) в біді
 - в) в школі
7. Щоб бути людиною з чистою душею потрібно...
 - а) митися
 - б) чистити зуби
 - в) бути чесними, добрими, справедливим
 - г) обманювати, заздрити, не поважати людей, робити їм шкоду.
8. Працюй над очищенням своїх думок. Якщо у тебе не буде поганих думок, не буду і.....(поганих вчинків).
9. Піклуючись про щастя інших, ми знаходимо.....(своє власне).
10. Знищуйте зло тоді, коли воно зароджується у ... (ваших думках).
11. Що таке духовна сила? (Розум, сила волі і наполегливість).
12. Яка буває самооцінка?
13. Вгадай емоцію (учитель показує схематичні малюнки (Урок „Емоції та почуття”), а учні визначають емоцію).
14. Які почуття роблять нас кращими? (любов, почуття сорому, совість, сумління, каяття).
15. Що означає заразитись добротою?

16. Чи буває брехня велика і мала? Яка заповідь учить нас бути чесними?

17. Як ви думаєте, чи можна вбити словом?

18. Що таке дружба?

19. Кого можна зневажати:

а) учительку

б) Батьківщину

в) злодіїв

г) наркоманів

д) батьків

20. Назвіть слова ввічливості.

21. Яка пташка є символом миру?

22. Що таке совість?

23. Які бувають сльози?

24. Продовжіть речення. Не робить помилок той, хто ... (нічого не робить).

25. Назвіть шкідливі звички.

6. Діти відповідають на запитання і розкривають листочки – дерево поступово розцвітає.

– Погляньте на дерево, воно „розцвіло” гарними квітами! А, що утворюється з квітів? (Плоди) Отже, квіти свідчать про те, що скоро будуть плоди.

– Дерево символізує людину.

7. Приготуйте попередньо з картону плоди (наприклад яблука) (див. диск для друку в кольорі), і на кожному з них напишіть людські якості та звички: позитивні та негативні (любов, співчуття, милосердя, доброта, терпимість, злість, ненависть, заздрість, ворожнеча, куріння тощо). Запропонуйте дітям разом з вами розібратися з цими плодами.

8. Зачитуючи по черзі записану якість, поговоріть про кожен з них. Наприклад: – „Любов”

– це гарна якість... .

– Який це плід, яке це яблуко на смак? (Солодке, смачне, добре).

– Якщо дерево символізує людину, повісимо цей плід на дерево? Ви бажаєте, щоб у нас була любов? (діти відповідають – ТАК).

– Повісьте цей плід на дерево замість квіточки.

Якщо ви зачитуєте таке слово, як „заздрість”, діти повинні відповісти, що це погана якість, цей плід гнилий, несмачний.

– Що зробимо з цим яблуком? (Учитель кладе плід під деревом, так ніби він упав з нього – і людина позбулась цієї негативної якості).

9. Коли всі хороші плоди будь розвішані на дереві, зберіть всі погані і запитайте:

– А що ж робити з ними?

– Ми дуже легко і швидко розібралися з плодами, розвісили на дерево тільки хороші і знищили погані. Це дуже просто. Але чи так просто і в житті позбутися негативних якостей і звичок, і плекати в собі лише позитивне і хороше.

9. Домашнє завдання

Намалювати дерево з плодами (якостями), які б ви хотіли мати, а внизу під деревом „покладіть” плоди (якості, звички), яких би ви хотіли позбутись.

Малюнок Софії Зубко учениці 3 класу НВК №7 м. Луцька

Урок 30. Заняття на природі

Розпочніть урок зі спостереження за природою:

- Який настрій має сьогоднішній день?
- Яке небо? Як ви думаєте, щоб нам розказало небо, якби могло говорити?
- Як змінилась природа навесні, які стали дерева, кущі?
- Ось подивіться на це дерево, яке воно? Щоб ви у нього запитали, якби воно могло розмовляти? Як ви думаєте, що б воно відповіло б?

Пантоміми та інсценізації

Дітям дуже подобаються групові сценки на вгадування явищ природи, почуття, настрою, живих і неживих предметів, подій тощо. Запропонуйте дітям зобразити за допомогою рухів, міміки та жестів радість, щастя, горе, сонце, дерево, квітку, дощ, вітер, камінь тощо.

Поділіть дітей на групи запропонуйте відтворити запропоновані ситуації:

1. „Поступайтеся місцем у транспорті”.
2. „Відвідування хворого друга”.
3. „Завжди захищай слабших за себе”.

Одна група зображає, а всі решта дітей мають здогадатися, яку ситуацію намагаються відтворити учні за допомогою рухів, міміки, жестів та допоміжних засобів.

Медитація „Ти – чудовий” („Ти – прекрасна”)

Можна в ігровій формі провести медитацію “Ти - чудовий”. Учень стає у центрі кола. Навколо розлите море нашої любові. Ручками ми створюємо хвилі, направляємо їх у центр. Нехай хвиля нашої любові і ніжності підійме вгору того, хто стоїть у центрі, високо-високо вгору, щоб він побачив, який великий океан Любові (діти легенько піднімають учня вгору). Тоді у ньому самому проявляються найкращі його якості і ми бачимо, який він чудовий. Він ще сам не знає цього, потрібно йому підказати. Ласкаво але впевнено говоримо йому “Ти-чудовий!”

Психогімнастичні вправи

Пробудження

За допомогою рухів учні повинні зобразити те, що про говорить учитель, увійти в образ.

Діти присідають, схиливши голову донизу, очі заплющені, м’язи обличчя розслаблені.

– Пофантазуємо, уявіть себе насіннячком. Всю зиму ви пролежали, накриті листячком і теплою пухнастою ковдрою із снігу. Та весняне сонечко розтопило сніжну ковдру. Теплий сонячний промінь впав на землю і зігрів

насіллячко, що лежало в землі. Насіллячко стало збільшуватись, розпукати і врешті-решт на ньому тріснула шкірочка і проклювався паросток. Тоненький ніжний росточок потягнувся вверх до сонечка. Йому було важко вибиратися крізь товщу землі, але він дуже хотів побачити сонечко і зібрав всі свої сили. (Допомагаємо собі руками, рухами тіла, карабкаємось із землі, пробиваємо її ручками). Ось ми уже близько до поверхні. Робимо зусилля ще і ще – виниряємо на поверхню. Відчуваємо, що тут – все інше. Вдихаємо свіже збадьорююче повітря (діти глибоко вдихають). Продовжуємо рости, тягнемо паростки до сонечка (розпрямляємо тулуб, піднімаємо поступово одну руку, потім другу). Відчуваємо як сонечко припікає нашу долоню, як крізь неї по руці світло проникає в грудну клітку. Тепер ми відчуваємо це сонячне тепло у себе в грудях, в серці – сонце любові і щастя.

Відкриваємо для себе новий світ. Раніше ми спали і не знали, як прекрасно навколо, не бачили краси навколишнього світу. Бачили лише свій маленький будиночок – насіллячко.

Тепла вода, сонячне світло, весняне повітря пробудило нас. Зусиллями волі, сили духу, бажанням побачити новий світ, пізнати нове – ми звільнилися для нового життя – цікавого, змістовного. Потрібно багато навчитись, багато зрозуміти і встигнути.

Тягнемося до тепла і світла кожним листочком, кожною пелюсткою, повертаємо голівку до сонця. Будемо рости і тягнутись до світлого, прекрасного, чарівного, доброго.

Гойдання на хвилях любові

Дана гра розвиває довірливе і дбайливе ставлення, у дітей зникає відчуття самотності, відчуженості.

Дитина лягає на килим, закриває очі, решта дітей стають навколо, підіймають її і легко, м'яко погойдують. Виконуючи цю вправу, діти придумують для кожного маленьку історію. Одного вони гойдають, як теплий вітерець гойдає на гілочці дерева гніздо з маленьким пташеням, другого – як павучка на легкій павутині, третього – як лілію на спокійних, повільно протікаючих хвилях.

Берег та хвилі

Половина дітей зображає хвилі, а друга – берег. “Хвилі” підбігають до “берега”, ніжно обіймають його відпливають назад, а потім з новою силою, несучи в собі ще більше любові та добра, знову біжать до “берега”. Після цього діти міняються ролями.

Ігри та забави:

Комплімент

Діти стають у коло. У центрі кола стає учень з м'ячем. Він кидає м'яч одному із гравців і говорить йому комплімент – вони міняються місцями.

Веселий бубон

Діти стають у коло. Ведучий дає в руки одному із учасників гри м'яч. По команді учні швидко передають із рук у руки м'яч, голосно повторюючи при цьому слова:

„Ти котись веселий бубон,
швидко, швидко, по руках,
і в кого лишився бубон,
той станцює для всіх нас.”

Той учень, у чийх руках залишився м'яч, виконує номер художньої самодіяльності.

Батько й діти

Площа для гри ділиться наполовину. На одній – гурт дітей, на другій – сидить „батько”. Діти тихенько домовляються, який рух будуть виконувати перед батьком, тому що мають йому сказати „де були і що робили”.

Гравці шеренгою йдуть до батька, зупиняються перед ним і тричі кланяються. Батько віддає поклін і питає:

Розкажіть, гей, мої діти,
Що чули й де були?
Вони хором відповідають:
По широкому світі блукали і щастя шукали,
Багато ми там видали – аж у Києві спочивали.
На це батько каже:
Розкажіть, гей, мої діти,
Що ж ви там робили?

Діти:

Уважай і вгадай, наш батьку дорогий:
Ось так, ось так ми всі там робили.

Після цих слів усі наслідують певний рух, а батько має назвати, що це було. Коли відгадає, діти тікають, а він їх доганяє. Спійманий перед лінією поділу стає новим батьком і учасники придумують нові рухи. Якщо батько до трьох разів не відгадає, то на його місце вибирають іншого.

Пам'ятка вчителю

Слово, яке в тобі...

*„Слово належить наполовину тому, хто говорить,
і наполовину тому, хто слухає”*

М. Монтень

Моя Дитино! Ось ти і виросла! Навчилася говорити, мовчати і розуміти, як слово, так і мовчання...

Пропоную одну гру. Я говорю, ти аналізуєш.

Слово, яке в тобі: Живе? Мертве? Здорове? Хворе? Їстівне? Зіпсоване? Спечене? Сире? Солодке? Гірке? Достигле? Зеленкувате? Тихе? Голосне? Миротворче? Войовниче? Небесне? Земне? Рідне? Чуже? Сильне? Слабке? Дипломатичне? Нетактовне? Образне? Безлике? Домашнє? Кочів не? Сказане? Замовчане? Гаряче? Крижане? Дитяче? Доросле? Щире? Лукаве? Українське? Іншомовне? Природне? Штучне? Усміхнене? Похмуре? Рішуче? Несміливе? Освячене? Грішне?..

Гаразд. З цим завданням впоралися. Тепер ти знаєш своє слово в обличчя... Наступне завдання дещо складніше. Я задаю запитання, ти – мовчиш.

- Чим можна виміряти силу слова?
- Хто з людей пережив слово?

Слова позичають, як гроші, згодом їх називають запозиченими з іншої мови; але чому їх не повертають назад?

- Чи буває у слова три корені? А чотири? Адже усім відомо, що чим міцніше коріння, тим витриваліше слово. Коріння завжди додавало сили...
- Ніщо не може стати словом, а слово може стати всім?
- Людське слово час переорює плугом і засіває силою, щоб знову родило?

А ось думки-факти, що народилися у мене в серці. Сподіваюся, вони тобі теж стануть рідними. Ти зможеш їх збагнути, прожити і з друзями за горнятком чаю про них помовчати. Ти ж у мене доросла! Це „думки-заварка”. Це „думки-заварка”. Окропом інколи стає саме життя.

Хто збагнув конституцію слів, той знає, як із ним жити!

Слово походить із джерела, тому саме стає джерелом. П'єш із нього, а зміст у нього постійно прибуває.

Слова сміються, коли несуть у собі правду, як кошики, коли несуть гриби. Плачуть, коли їх силоміць роблять брехнею.

Вісь Землі тримається на Слові. Отцівському.

Притча про друзів

Якось двоє друзів мандрували пустелею. Дорогою вони розмовляли на різні теми. Та раптом приятелі посперечалися. Внаслідок один із них вдарив іншого по щоці.

Той, відчувши не стільки фізичний, скільки душевний біль, нічого не сказавши, написав на піску: „Сьогодні мій найкращий друг вдарив мене по щоці”.

Все минулося. Друзі помирилися і продовжили крокувати піщаними насипами. Невдовзі на їхньому шляху трапився оазис. Звісно, товариші вирішили покупатися. Той, котрий нещодавно дістав ляпас, мало не втопився, але друг спас йому життя. Коли врятований прийшов до тям, то, знову ж таки нічого не пояснивши, написав на камені: „Сьогодні мій найкращий друг спас мені життя”.

Приятель, котрий скривдив і водночас врятував друга від смерті, запитав: „Чому те, що я образив тебе, ти написав на піску, а те, що спас, – на камені?”.

Друг відповів: „Коли нас кривдять, ми повинні писати це на піску, щоб вітри могли стерти слова образи. Коли ж чинять добро, необхідно викарбовувати це на камені, аби його не могло знищити жодне стихійне лихо”.

По той бік фронту лінь

Триптих

Цілься в Сонце!

*Навіть якщо тобі перешкоджатимуть
у нього влучити, і ти таки
промахнешся, то неодмінно вцілиш в
одну із зірок, – а це теж досягнення.*

Народна мудрість

- Бачу об'єкт. Привести війська до повної бойової готовності!
- Слухаюсь командире! Загін „Ахів” та „Охів” із песимістичного підрозділу, а також загони „Не хочу”, „Не буду”, „Не можу” з безрезультативного – до ведення бою готові.
- Ворог збирається йти до цілі. Приготуватися до бою. Відрізати всі шляхи до продуктивних думок, накласти тимчасовий мораторій на найактивніші рухи.

- Слухаюсь, командире. Бездіяльність пасивним газом паралізує частину планів, переходимо до масового бомбардування головного мозку. Контратака! Тяжка артилерія в бій!
- Викликайте снайпера. Справа дещо серйозніша. Потрібно попрацювати із волею...
- Буде зроблено, командире!..

Тим часом у серці людини виникло одне єдине запитання: „Чи варто?” І оскільки пошуки правильної відповіді ставали дедалі повільнішими через сильний опір несприятливих обставин та ліні, відповідь починала згасати... Битва на рівні думок це найжорстокіша битва. Виграє той, хто доведе, що ціль це успіх, а не розвага. Це битва не на смерть, а на життя! Виживе найбільш цілеспрямований та працьовитий.

Моя обачно Дитино! Стеж за здоров'ям своїх думок, їхнім щоденним розпорядком, тренуванням, харчуванням та дозвіллям. Думки – це поле, на якому виховуються твої мрії та цілі. Оберігай його і вдень, і вночі

P.S. Гори повстали на шляху?

Обійди їх! Не обійти? Тоді подолай!

Не подолати? Тоді зупинись і подумай: а чи туди прокладаєш твій шлях?

Туди? Впевнений? Що ж, значить потрібно рити тунель!

Краса та Гидота

Одного дня на пляжі зустрілися Краса та Гидота.

- Скупаймося в морі, – запропонувала Гидота Красі.
- Роздягнулися і попливли морем.
- Через певний час Гидота вийшла з води, взяла одяг Краси і пішла собі своєю дорогою.

– А Краса вийшла з води і. Не знайшовши власного одягу, взяла вбрання Гидоти.

- Вона теж пішла своєю дорогою.
- Ще й сьогодні чоловіки та жінки замінюють Красу Гидотою.

Але є такі, що бачили справжнє обличчя Краси і впізнають її, незважаючи на одяг. Є й такі, що впізнають обличчя Гидоти, і навіть вбрання не може приховати її справжню сутність.

Ой, як же я берегтиму тебе

Катрусіна мама завжди була заклопотана: то одяг треба попрайти й попросувати, то обід зварити раненько, щоб на роботу встигнути...

Рідко коли всміхалася мама. Боялась розпитувати Катруся, яке в мамі на душі горе, але часто бачила її засмучену.

Якось у вихідний день випала вільна година, мама й каже:

- Катрусю, ходімо в поле.
- А хіба й сьогодні на роботу?
- Ні... Просто підемо... відпочивати.

Катруся не повірила своїм вухам: невже вони підуть зараз у поле просто так, відпочивати?

Катруся летіла мов на крилах. Вона рвала польові квіти й давала мамі. Почувши пісню жайворонка, зупинилася. Зупинилася й мама.

Серед пшеничного лану, на вузькій стежечці, мама й Катруся посідали. Перед ними розкинувся широкий степ.

Мама тихо заспівала.

Ой, у полі вітер віє,

А жито половіє.

А козак дівчину та й вірненько любить,

А сказати не посміє...

Катруся затамувала дух і слухає пісню. Коли мама замовкла й, глянувши на Катрусю, усміхнулася, дівчинка їй каже:

- Мамо, я й не знала, що ти так співаєш. Яка ж ти красива, мамо...

Ой, як же я берегтиму тебе...

І Катруся заплакала.

- Чому ти плачеш, дитино?
- Бо я ж не берегла тебе...

Сценки та анекдоти зі шкільного життя

Син приніс нову книгу.

- Це премія, мамо, – сказав він.
- Премія? За що, рідненький?
- Нас спитали, скільки ніг у страуса? Я відповів – три.
- Але ж у страуса дві ноги!
- Так, але ж усі інші сказали, що чотири.

- Коля, що ти робиш у школі?
- Як «що роблю»? Чекаю, коли буде дзвоник.

- Що тобі більш за все подобається в школі? – питають учня.
- Дзвоник, перерва та пиріжки.

- Наша вчителька не вміє ні писати, ні розмовляти, ні вірші читати...– каже син матері.
- Звідки ти знаєш?
- Кожний урок вона вмикає нам різні технічні засоби, і вони все роблять за неї.

- Тато, тебе викликають до школи, – каже Петрик батьку.
- Чого це?
- Та...за малюнки.
- Невже ти так погано малюєш?
- Та ні, не за те, що погано, а за те, що малюю я на партах.

- Тату, сьогодні чудовий день чи ні?
- Чому ти питаєш про це кожного ранку?
- Наша вчителька сказала, що в один чудовий день вона від мене з'їде з глузду.

- Вітаю тебе, тату! Ти найщасливіший із батьків у нашому класі.
- Ну і чим ти мене потішиш?
- Всім батькам треба буде витратити гроші на нові книжки, а тобі – ні! Я залишився на другий рік!

- Мамо, у нас така гарна вчителька! Я її так люблю!
- Я рада це чути, – відповіла мати
- Ось чому я залишаюсь у цьому класі на другий рік.

- Тату, – сказав Джимі, – я маю для тебе повідомлення: завтра вранці у школі відбудуться маленькі батьківські збори учнів, батьків та вчителів.
- Що ти маєш на увазі, коли кажеш «маленькі збори»?
- Це тільки ти, я та класний керівник.

Юрко прийшов зі школи. Мати каже йому:

- Ну, давай, синку, щоденник. Подивимося, що там у тебе.
- Я не можу сьогодні його дати.
- Чому?!
- Аптека була закрита
- А до чого тут аптека?
- Як це «до чого»? Таня сказала, що сьогодні мій щоденник можна показувати тільки разом із валер'янкою.

- Що ви сьогодні робили в школі? – питає бабуся.
- У нас була хімія, і вчитель пояснював нам властивості вибухової речовини.
- Це цікаво... А що ви будете робити в школі завтра?
- У школі? У якій школі, бабуся?!

Хлопчик повернувся зі школи додому. Подивилась мати, а нова шапка порвана та вся у багнюці.

- Що це?
- Та... Це хлопці.
- Що «хлопці»?
- Скинули з мене шапку, та почали грати нею у футбол.
- А ти де був?
- На воротах стояв.

- Скільки чоловік у твоєму класі? – питає сестра у брата.
- Тридцять один разом із вчителькою.
- Тобто без вчительки буде тридцять.
- Ні, без вчительки в класі нікого не буде.

Мати питає Костю:

- Що ти сьогодні отримав у школі? Покажи-но щоденник.
- Я краще татові покажу.
- А чому тільки татові?
- Він офіцер, у нього нерви міцні.

– Матусю, як ти вважаєш, чи можна після першого ж побачення з хлопчиком дозволяти йому списувати контрольну роботу?

Бабуся допомагає онуку зібратися до школи і помічає, що у нього брудні руки.

– Чому ти не помив руки? Червоніти ж будеш, коли в школі будуть перевіряти.

– Не буду, – посміхнувся онук. – Сьогодні я черговий санітар. Сам буду перевіряти.

– І тобі не соромно бути останнім серед двадцяти шести учнів?

– Могло бути і гірше.

– Куди ж гірше?

– У класі раніше було тридцять два учні.

– Васю, вимий руки. Як ти ідеш до школи з такими брудними руками?!

– Та це не обов'язково.

– Як це не «обов'язково»?

– А я в школі ніколи не піднімаю руки.

– Ну як, Андрію, навчився вже добре читати? – питає дідусь.

– Ага, – відповідає онук. – Навіть вчительці сподобалося.

– А звідки ти знаєш?

– Так вона ж кожен день залишає мене після занять і слухає, як я читаю.

– Тато, – сказав ввечері Хаким, – у нашої вчительки сьогодні був день народження, я зробив їй подарунок.

– Невже, ти вивчив урок і добре відповідав?

– Ні, я не прийшов на урок, і не зіпсував їй настрій.

– Галю, ти вже знаєш азбуку?

– Знаю.

– Тоді скажи мені, яка літера іде після «А»?

– Всі інші літери.

До сусідів зайшов хлопчик і просить у батьків Петра:

– Дайте мені на деякий час щоденник Петра.

– Навіщо він тобі потрібен?

– Я вирішив полякати батьків.

Прибігає учень додому до матусі:

- Мамо, давай мені всі цукерки, я їх з'їм!
- Навіщо всі? Залиш трошки і на завтра, – порадила мати.
- Але ж вчителька нам сьогодні сказала: «Ніколи не залишай на завтра те, що можна зробити сьогодні»

- Наталко, який урок тобі подобається більш за все? – питає бабуся.
- Фізкультура
- А чому?
- Бо до неї не треба готуватися.

Батько продивляється щоденник і питає сина:

- Хоча б один день буває, коли б ти не приніс двійку?
- Буває. Неділя, – відповів хлопчик, – та канікули.

- Чому ти ставиш хрестик у моєму щоденнику замість того, щоб там розписатися? — питає син у батька.
- Я не хочу, щоб твій учитель подумав, що у такого двієчника, як ти, батько вміє читати і писати.

Маленький П'єр повертається зі школи, і батько його питає:

- Ну як тобі нова вчителька?
- Мені сподобалась. Жаль тільки, що у нас така велика різниця у віці.

Хлопчик каже батькові:

- Тату, я вже навчився писати!
- І що ж ти написав?
- Цього я не знаю, я ще не вмію читати.

- У тому місяці ти був передостаннім учнем у класі, а зараз вже останнім...
- Тату, але я не винен, що останнього перевели в іншу школу.

- Швидше, – каже мати сину, – ти запізнюєшся в школу!
- Нічого, мамо, школа відкрита весь день.

- Мамо, як правильно написати слово «шоколад»?
- А ти подивись у словник.
- Ні. Краще купи мені його, а я подивлюсь етикетку.

- Синку, чому у твоїх зошитах так багато помилок?
- Так потрібно, ти повинен знати, що на помилках вчаться.

- Ну, як? На всі запитання відповів? — питає мати у сина.
- О, мамо, тримався як партизан. Скільки мене не питали, я їм не сказав і слова.

Батько дивиться щоденник сина, та радіє:

- Нарешті ти став відмінником!
- Та ні, це я, нарешті, навчився списувати без помилок.

– Не піду я більше до школи! – каже малий батькам після першого ж дня навчання. – Ні читати, ні писати я не вмію, а розмовляти мені не дозволяють.

Мати дивиться зошити доньки-школярки:

- Скажи мені, а чому цей зошит по арифметиці навіть не початий?
- А він для усного рахунку, мамо.

- Мамо, відгадай, що я сьогодні отримала
- Мабуть, двійку.
- О, вже і відгадала!

- Мамо, я зайняла перше місце у класі по збору металолому
- Зрозуміло. Зараз же принеси назад ліжко!

- Мамо, я піду погуляти, – каже Маруся, встаючи із-за столу.
- А твір ти написала?
- У мене рука болить.
- А коли набігаєшся, то ноги будуть боліти.
- Е, ні! Я буду бігати двома ногами, а пишу ж я однією рукою.

- Чи це правильно карати людину за те, що вона не робила?
- Звісно, ні.
- А вчителька покарала мене за вправу, яку я не зробив.

- Сьогодні вчителька дала питання усьому класу, і ніхто не відповів, окрім мене, – радісно каже син.
- А що вона питала?
- Хто не зробив домашнє завдання.

- Олю, ти вивчила уроки?
- Вивчила.
- А що було задано?
- Не знаю.
- Як же ти «вивчила» ?
- А я спочатку вивчила, а потім забула.

Маленький син питає у батька:

- Тату, а це правда, що Земля обертається навколо Сонця?
- Так
- А якщо на небі немає Сонця?

- Скільки буде: від п'яти відняти п'ять? – питає батько маленького сина.
- П'ять, – відповідає син.
- Чому п'ять? Ось дивись. У тебе на руці п'ять пальців. – Батько загнув синові великий палець. – Ось ми відняли один. А тепер так само віднімемо другий, третій, четвертий, п'ятий. Що залишиться?
- Кулак! – радісно відповів син.

- Мамо, а вчителька сьогодні помилилася, – каже син.
- Як це?
- Вона спитала мене, скільки буде, якщо від восьми відняти п'ять. Я не відповів. Тоді вона сказала: “Два. Сідай на місце”. А буде ж три, а не два.

- Ваня, скільки у тебе горіхів? – питає старша сестра.
- Десять.
- А якщо я заберу шість, скільки їх у тебе залишиться?
- Ні, ти бери чотири, а мені нехай залишиться шість.

– Сергій, – каже батько сину-першокласнику, – вчителька сказала, що коли б вона тебе не спитала, ти завжди мовчиш, мов би не вмієш розмовляти.

Можеш мені це пояснити?

– Розумієш, тату, коли мене запитує вчителька і я відповідаю, то вона ставить мені двійки, а коли мовчу – нічого не ставить.

- Скільки буде три додати чотири?
- Сім.
- А сім додати чотири?
- Не знаю. Ми до одинадцяти ще не вчили.

- Ну, Петре, якщо ти вже ходиш до школи, скажи скільки буде два помножити на два?
- Чотири.
- Правильно. Ось тобі за це чотири цукерки.
- Ех, якби я знав, сказав би «шістнадцять»

- Що було сьогодні у школі? – питає батько у сина.
- Нічого особливого, – відповідає син, – учитель задавав нові загадки.
- Загадки? Які?
- Він мене, наприклад, питав, скільки буде дев'ять разів по вісім.

- Петро, не будь ледащим, перевір свою задачу!
- Я списав її у Віри, нехай вона і перевіряє.

- Як тобі подобається наша нова вчителька?
- Мені здається, що вона неук.
- Чому?
- Вчора мене питає: скільки буде два на два...

- Нашому вчителю не можна вірити
- Чому?
- Вчора він казав, що п'ять і п'ять – десять, а сьогодні каже, що сім додати три – десять.

- Ти за що отримала двійку?
- За співи.
- Невже ти не могла заспівати як слід?
- Я заспівала, але на уроці математики.

- Ну, синку, як ти написав контрольну по математиці?
- Взагалі-то непогано. Отримав чотири плюс два, яке поділимо на три.

Мати вчить сина рахувати: – Уяви собі, – каже мати, – що у тебе було десять слив. Сім із них ти віддав сестрі. Скільки слив у тебе залишиться.

- Мало! – прикро відповів син.

Батько питає сина:

- Васю, ти вже виправив ту двійку, яку отримав із математики?
- Виправив, тату, але лише у щоденнику. У журналі не зміг, бо вчителька на перерві із класу не виходить, а якщо і вийде, то журнал ховає в учительській.

Син повернувся зі школи, мати питає його:

- Що сьогодні отримав?
- Чо-ти-ри, – протяжно і зі смутком відповів син.
- А чому не п'ять?
- Не було п'ятого уроку.

Син приніс зі школи двійку.

- За що? – грізно питає батько.
- Я на уроці піймав дві мухи, а вчитель помітив і поставив двійку.

Може було мало....

– Що з тобою? У тебе знову двійка. Може ти не розумієш питання вчителя?

– Ні, мамо, навпаки. Питання я розумію, але вчитель не розуміє моїх відповідей.

- Ех ти, знову отримав двійку...
- Це ще нічого, багато хто із нашого класу зовсім нічого не отримали.

- Знову двійку отримав?
- А звідки ти знаєш?
- А це у тебе на обличчі написано.
- Тоді іншого разу буду умиватися.

- Мамо, я прозорий?
- Ні, звичайно. Ти живий хлопчик, а не скляна банка.
- А чому тоді тато казав, коли вирішував задачу: «Я тебе, ледаря, наскрізь бачу»

- Навіщо ти двійку на четвірку переправляєш?
- Тато сказав, щоб я його більше не засмучував.

Тато каже Денису:

- Сьогодні вчителька скаржилася на тебе. Казала, що ти на уроках весь час крутишся, розмовляєш.
- Чому це весь час? Інколи я сиджу тихенько, і навіть не ворухуся.
- Коли ж це?
- Коли вчителька питає, хто хоче піти до дошки.

Мати каже сину, який іде до школи перший раз після канікул:

- Дивись, щоб ти не вимазав костюм, щоб не розмовляв на уроках, щоб не бився із товаришами, щоб не смикав дівчаток за коси, щоб не бігав по коридорах...

- Ой, мамо, – каже хлопчик, – що ж я тоді буду робити у школі?

Вова прийшов зі школи раніше звичайного.

- Що знову провинився?
- Вчителька сама винна. Вона сказала: «Веди себе, як удома». Я так себе і поведив. Тоді вона відправила мене додому.

Хлопчик прийшов зі школи.

- Сьогодні ти вже нікому не заважав на уроках?
- Та ні, я весь час стояв за дверима.

Мати проводжала сина у школу і наказувала:

- Дивися ж, синку, слухайся вчительку.
- А я слухаюся, мамо. Скільки разів учителька мене виганяла із класу, та я ніколи не заперечував, а відразу виходив.

Повернувшись додому, маленький Жан каже матері:

- Мені сьогодні поталанило.
- Справді?
- Вчитель поставив мене в куток, але всі чотири вже були зайняті.

- Моя вчителька ніколи не бачила конячки.
- Та ну! А чому ти так вирішив?
- А тому, що я намалював її, а вчителька спитала мене, що це таке.

– Мамо! Учителька наказала нам намалювати, ким ми бажаємо стати. Я нічого не зробила, бо не знаю, як це малювати. Я хочу вийти заміж.

Повернувшись з батьківських зборів, батько питає сина:

- Ти не знаєш, хто у вашому класі самий лінивий?
- Ні, тату, не знаю.
- А може ти скажеш, хто у вас в класі сидить склавши руки, коли всі вирішують задачі?
- А-а-а-а, – згадав син. – Ти б так відразу і спитав. Це ж наша вчителька.

Хлопчик повернувся зі школи:

- Яка ж ваша нова вчителька? – Питають батьки.
- Та... Читати вона ще вміє. А ось все інше — питає у нас.

- Послухай, синку, ось у газеті пишуть, що лось напав на вчителя.
- А як лось здогадався, що це вчитель?

Календарне планування

Уроки духовності *

(1 година в тиждень)

№п/п	Тема	дата
1.	Внутрішній світ людини (вступний урок) Світ людини (внутрішній і духовний). Анкетування учнів.	
2.	Цінність та винятковість кожного з нас Кожна людина виняткова і цінна. Відмінність кожної людини за зовнішністю, особистими якостями, рисами характеру, обдаруваннями.	
3.	Будь людиною! Людські якості людини. Що означає вислів “бути людиною”. Оповідання В. Сухомлинського “Для того треба бути людиною”, “Шестеро чоловіків і одна істота”.	
4.	Правила життя Навіщо потрібні правила. Які правила поведінки школі. Яких правил потрібно дотримуватися в повсякденному житті. Десять духовних законів.	
5.	Вік жив, а чужого не вкрати Чи може бути щасливою людина, яка сіє зло? Чому крадіжка – це “хвороба” людини. Оповідання Олександра Зими “Про Сірого Ворона та чарівні окуляри”, вірш Марії Козуб «Добро».	
6.	Чесність Правда і неправда. До чого може привести брехня. Як можна стати чесним у думках і вчинках, стати людиною щирою серцем.	
7.	Вчимося бути добрими людьми Добро робить наше життя щасливим. Один добрий вчинок тягне за собою інші. Добрі вчинки найбільше потрібні не тому, на кого вони спрямовані, а тому, хто їх здійснює. Легенда, оповідання “Луна”.	
8.	Любов та піклування Любов до ближнього. Яке значення має почуття любові в житті людини. Як можна проявити любов і піклування. Які слова і вчинки свідчать про любов і піклування. Вірші, вправи-самонавіювання, спрямовані на формування у дітей упевненості в тому, що їх люблять і цінують.	

* Див. диск для роздрукування.

9.	Любов та піклування (продовження теми)	
10.	„Тато, мама і я – чудова сім’я” Організація фотовиставки «Чудова сім’я». Гра «Знімаємо телепередачу». Зачитування творів «Моя сім’я».	
11.	Що таке дружба? Що таке дружба. Яким повинен бути справжній друг. Значення дружби в житті кожної людини. Що треба робити для того, щоб мати справжніх друзів. Текст “Про вірних друзів”, оповідання І. Радічкова “Якщо хочеш мати друзів”, оповідання В. Сухомлинського “Найтрудніша контрольна”, прислів’я про дружбу та друзів.	
12.	Умій прощати! Що означає прощати. Навіщо потрібно прощати. Пам’ятати довгий час образу шкідливо. Як позбутися гніву, почуття образи та бажання помститися. Якими рисами має бути наділена людина, щоб простити кривдника. Дослід «Очищення», оповідання “Велосипед”.	
13.	Чистота душі Необхідність дбати не лише про чистоту квартири, тіла чи одягу, а й про чистоту душі. Що таке “чистота душі”, “чистота серця”, “чисті наміри”. Чи відображається внутрішнє прагнення людини до чистоти на її зовнішньому вигляді. Оповідання А. Ісаакяна “Чисте джерело”, казка про чистий струмок.	
14.	Різдвяна ялинка Виготовлення виробу. Колядка «Про Різдво Христове», вірш Тетяни Жембровської «Жаданий гість».	
15.	Підсумкове заняття Вручення нагород, похвальних листів.	

II семестр

№п/п	Тема	дата
16.	Ввічливість Яким може бути слово (добрим, приємним, поганим, злим). Що таке ввічливість, ввічлива людина. Правила ввічливої поведінки. Текст “Слово” В.О. Сухомлинського, прислів’я на цю тему.	
17.	Навіщо потрібна самооцінка Що таке самооцінка (занижена, завищена, правильна (адекватна). Як неправильне самооцінювання впливає на життя людини. Правила подолання заниженої і завищеної самооцінки	

18.	<p>Емоції та почуття Які почуття та емоції властиві людині (позитивні і негативні). Як виражаються почуття. Як аналізувати свій внутрішній стан, керувати емоціями. Чому важливо розуміти та поважати почуття та емоції інших людей. Оповідання В.О. Сухомлинського «Чому Сергійкові було соромно», тексти «Сміхота чи глупота».</p>	
19.	<p>Радість і щастя Що таке радість. Що потрібно людині, щоб бути щасливою. Як приносити радість людям. Рецепт щастя. Вірші Т. Цидзіної «Що таке радість?», Г. Могильницької «Радість моя», Г.Граубіна «Хорошее настроение», оповідання Л. Воронкової «Радощі», В. Чухліб «Радість».</p>	
20.	<p>Коли тобі сумно Як треба долати сум і поганий настрій. Які бувають сльози. Прислів'я і приказки на цю тему. Вірші Т. Цидзіної «Речі, які варто згадати», «Які бувають сльози», оповідання В.О. Сухомлинського «Сивий волосок».</p>	
21.	<p>Духовна сила Що таке духовна сила людини, розум та сила волі. Чим духовна сила відрізняється від фізичної. Оповідання Г. Боровикова «Живучка», «Сила звички».</p>	
22.	<p>Духовність і здоров'я Здоровий спосіб життя. Як дбати про свій фізичний і духовний стан. Як жадібність, заздрість, злість та інші негативні емоції впливають на наше здоров'я. Добро, любов, щастя, радість і сміх оздоровлюють і продовжують життя людини. Казка «Пригоди Олесі».</p>	
23.	<p>У пошуках прекрасного! Що таке краса і для чого вона потрібна. «Красиве і потворне». Як побачити красу навколо себе. Оповідання Л. Воронкової «Радощі», В.О. Сухомлинського «Хлопчик і дзвіночки конвалії», Д. Біссет «Жук-філософ та інші».</p>	
24.	<p>Краса душі Зовнішня і внутрішня краса людини. Краса робить людину кращою. Як виробити в собі вміння бути красивою. Оповідання М.О. Андріанова «Краса душі», байка Езопа «Мурашка та гусінь».</p>	
25.	<p>Совість Що таке совість, значення у житті людини. Як дослухатись до своєї совісті, виховувати відповідальність, чесність у спілкуванні з іншими, прагнення жити по совісті.</p>	

	Дослід із свічкою. Оповідання В.О. Сухомлинського «Каяття», «Навіть квіти з сорому почервоніли». Прислів'я і приказки на цю тему.	
26.	Учимося жити в мирі та злагоді У чому полягає важливість слів «мир» і «злагода». Як розуміти один одного, відповідально ставитись до своїх вчинків, жити в мирі та злагоді. Які риси характеру допомагають миритись. Які організації, особи здійснюють миротворчу функцію, полегшують людські страждання. Символ миру. Оповідання про Маленьку Людину. Прислів'я і приказки на цю тему. Гра «Чарівний стілець».	
27.	Долоні Виготовлення виробу. Хто любить, піклується та оберігає нас. Чиї руки найлагідніші, найтепліші, найсильніші. Вірші «Осанна Христу», «Христос воскрес».	
28.	Познайомся сам із собою Медитативна вправа «Привіт Я, мій любий». С/р Написання листа «Собілюбому».	
29.	Підсумкове опитування Усне опитування з метою перевірки знань учнів отриманих протягом року.	
30.	Заняття на природі Спостереження за природою. Який настрій має сьогоднішній день. Щоб нам розказало дерево, небо тощо, якби могло говорити. Психогімнастичні вправи «Пробудження», «Гойдання на хвилях любові», «Берег та хвилі», медитація «Ти – чудовий!». Ігри «Комплімент», «Веселий бубон», «Батько й діти», «Бочка сміху», «Струмочок». Пантоміми та інсценізації на вгадування (явищ природи, почуттів, настрою, живих і не живих предметів, подій тощо).	
31.	Підсумкове заняття Підсумкове анкетування. Вручення похвальних листів, нагород.	

Список рекомендованої літератури

1. Актуальні проблеми духовності : зб. наук. праць / Криворізьк. держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг : Вид. дім, 2007. – Вип. 8. – 424 с.
2. Алексеєнко Т. Ф. Сходинки гуманних взаємин батьків і дітей: наук.-метод. Посіб. / Т. Ф. Алексеєнко. – К. : Освіта, 2006. – 100 с.
3. Андрущенко В. П. Сучасна соціальна філософія: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. П. Андрущенко, М. І. Михальченко. – К. : Генеза, 1996. – 368 с.
4. Батищев Г. С. Введение в диалектику творчества / Г. С. Батищев. – СПб. : Изд-во РХГИ, 1997. – 464 с.
5. Бех І. Д. Вчинок у морально-духовному розвитку особистості / І. Д. Бех // Початкова школа. – 2004. – № 6. – С. 1-5.
6. Бондаревич І. М. Духовна цілісність особистості: дійсність і перспектива : монографія / І. М. Бондаревич ; Запорізь. нац. техн. ун-т. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2008. – 161 с.
7. Буева Л. П. Духовность и проблемы нравственной культуры / Л. П. Буева // Вопросы философии. – 1996. – №2. – С. 3-9.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ Перун, 2002. – 1440 с.
9. Веремей Л. Ф. Маленькі таємниці виховання дитини в українській родині / Л. Ф. Веремей. – К. : Поліграф, 2004. – 90 с.
10. Виховання моральності підростаючого покоління : наук.-метод. посіб. / К. І. Чорна, В. О. Білоусова, Н. І. Ганнусенко та ін. ; за ред. К.І. Чорної. – К. : Богдана, 2005. – 288 с.
11. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
12. Денисюк А. С. Уява і творчість молодших школярів : навч.-метод. посіб. для студ. психологічних та педагогічних ф-тів. / А. С. Денисюк. – Луцьк : РВВ Вежа, 2005. – 212 с.
13. Державна національна програма «Освіта». Україна ХХІ століття. – К. : Райдуга, 1994. – 62 с.
14. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2001. – № 1. – С. 28-54.
15. Діти-батьки-сім'я / ред. кол. : Г. М. Лактіонова та ін. – К. : Наук. світ. – Вип. 6. – 2006. – 21 с.
16. Духовна культура особистості в контексті розвитку громадянського суспільства : наук.-метод. збірник / за ред. М. М. Заброцького, І. І. Якухно. – Київ – Житомир : ЖОППО, 2005. – 143 с.

- 17.Духовная работа с детьми / ред. В. В. Антонов. – СПб. : Reality, 2001. – 172 с.
- 18.Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. праць / гол. ред. Г. П. Шевченко. – Луганськ : Видавництво Східноукраїнського національного університету, 2005. – Вип. 2. – 224 с.
- 19.Духовність українства: зб. наук. праць / ред. кол. : Ю. М. Білодід та ін. – Житомир : Ред. вид. відділ ЖДПУ, 2003. – Вип. 5. – 106 с.
- 20.Духовно-моральне виховання молодших школярів : метод.-практ. посіб. з етики віри та релігієзнавства / упоряд. Г. А. Каліберда, Л. А. Лисяк. – Полтава : ПОШПО, 2005. – 40 с.
- 21.Закон України «Про загальну середню освіту» від 13 травня 1999 р. № 651-XIV // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1999. – № 15. – С. 6-31.
- 22.Зеличенко А. Психология духовности. – М. : Трансперсональный институт, 1996. – 400 с.
- 23.Зеньковский В. В. Психология детства / В. В. Зеньковский. – М. : ИЦ Академия, 1996. – 225 с. – С. 145-159.
- 24.Зязюн І. А. Коли починати виховувати особистість / І. А. Зязюн // Освіта України. – 2005. – 5 лип. (№ 50). – С. 8.
- 25.Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали та реалії : наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.
- 26.Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії / І. А. Зязюн. – Черкаси: ЧПУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. – 698 с.
- 27.Какурин А. А. Педагогика духовности: самоучитель нравственности / А. А. Какурин . – СПб. : Копи-Р, 2005. – 132 с.
- 28.Киричок В. А. Заняття з етичного виховання в 1 класі: посібник для вчителя / В. А. Киричок, Н. І. Підгорна. – К. : Освіта, 1998. – 80 с.
- 29.Киричок В. А. Гуманне ставлення до дитини: метод. посіб. для вчителів / В. А. Киричок. – К. : ТОВ Інфодрук, 2004. – 56 с.
- 30.Климишин О. Концептуальні положення духовності особистості / О. Климишин // Єдність національного і загальнолюдського у формуванні морально-духовних цінностей : зб. наук. праць. – Ів.–Фр., 2002. – 176 с.
- 31.Кононко О. Л. Ціннісне самоствалення як складова життєвої компетентності особистості в ранньому онтогенезі / О. Л. Кононко // Педагогічна і психологічна науки в Україні. – К. : Пед. думка, 2007. – С. 318-330.
- 32.Коробко С. Л. Заняття з морального орієнтування / С. Л. Коробко, О. Ф. Бикова. – К. : Техніка, 2003. – 96 с.

- 33.Левченко Т. І. Розвиток освіти і особистості в різних педагогічних системах : монографія / Т. І. Левченко. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 512 с.
- 34.Лучанінова О. П. Шлях до духовності (духовно-моральна педагогіка в ліцеї) : навч.-метод. посіб. / О. П. Лучанінова. – Дніпропетровськ : Пороги, 2004. – 145 с.
- 35.Онисюк О. А. Психологічні особливості особистісного розвитку молодшого школяра : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 „Педагогічна та вікова психологія” / О. А. Онисюк. – К., 2001. – 18 с.
- 36.Оржеховська В. М. Духовність – це здоров'я молодого покоління: навчально-методичний посібник / В. М. Оржеховська, Т. В. Тарасова. – Тернопіль : Терно-граф, 2005. – 216 с.
- 37.Оржеховська В. М. Духовність і здоров'я: навчально-методичний посібник / В. М. Оржеховська. – К. : ПП Медіана, 2004. – 168 с.
- 38.Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Пед. думка, 2001. – 516 с.
- 39.Помиткін Е.О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія / Е. О. Помиткін. – К. : Наш час. – 2006. – 280 с.
- 40.Психологія молодшого шкільного віку : навч.-метод. посіб. / упоряд. О. П. Никоненко, Н. С. Ярослав. – Ніжин : НДПУ, 2000. – 31 с.
- 41.Сіданіч І. Л. Як зробити батьків і дітей щасливими?: Про культуру взаємин батьків і дітей молодшого шкільного віку / І. Л. Сіданіч. – К. : Пляда, 2005. – 120 с.
- 42.Степаненко І. В. Виправдання духовності // Актуальні проблеми духовності / гол. ред. Т. А. Хорольська. – Київ-Кривий Ріг : КДПУ, 1997. – Вип. 2. – 400 с.
- 43.Сухомлинський В. Вічна тополя: Казки. Оповідання. Етюди / упоряд. О. Сухомлинська, заг. ред. Д. Чередниченка. – К. : Генеза, 2004. – 272 с.
- 44.Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5 т. Т. 1. – К. : Рад. шк., 1976. – С.212-234.
- 45.Фридман Л. М. Психология детей и подростков / Л. М. Фридман. – М. : Изд-во Института Психотерапии, 2003. – 480 с.
- 46.Цидзіна Т. М. Буквар емоцій: навч. посіб. / Т. М. Цидзіна. – Дніпропетровськ : Дніпрокнига, 2004. – 128 с.
- 47.Чистякова М. И. Психогимнастика / М. И. Чистякова. – М. : Просвещение: ВЛАДОС, 1995. – 160 с.

- 48.Шинкарук В. И. Гуманизм діалектико-матеріалістического мировоззрення / В. И. Шинкарук, А. И. Яценко. – К. : Наук. думка, 1984. – 284 с.
- 49.Юзвак Ж. Духовність як психологічний феномен: структура та чинники розвитку / Ж. Юзвак // Філософська думка. – 1999. – №5. – С. 141-142.
- 50.Юзвак Ж. Духовність: погляд психолога / Ж. Юзвак // Початкова школа. – 2000. – №3. – С. 5 – 7.
- 51.Юзвак Ж. Естетичні фактори духовного розвитку особистості / Ж. Юзвак. – К. : Знання, 1999. – 115 с.

Підписано до друку 16.03 2010. формат 60x84//8
Ум. друк. арк. 23 Зам .№ 33. Тираж 300
Папір офсетний. Гарнітура Times. Друк офсетний
Друк ПП Іванюк В.П. 43021, м. Луцьк, вул.Винниченка,63
Свідоцтво Держкомінформу України
ВЛн №31 від 04.02.2004 р